

Consiliul
Județean Neamț

Centrul pentru Cultură și Arte
„Carmen Saeculare” Neamț

61
62

61/62

Seria a III-a, anul XXII, 2022

antiteze

REVISTĂ DE LITERATURĂ ȘI ARTĂ

antiteze 2022

Proiect realizat de Societatea Scriitorilor din Județul Neamț în colaborare cu
Centrul pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț,
cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Neamț.

**Victor Brauner, un clasic al avangardei
artistice românești și europene
55 de ani de la moartea lui Tudor Arghezi
Premiul național pentru proză „Ion Creangă”,
Opera omnia și-a desemnat laureatul:
Gheorghe Schwartz
Teatrul Tineretului 2021/2022
Dan Stanca, „Șapte veacuri”**

ISSN 1582 - 4586

Imagine copertă: pictură de Mimi Revencu

Colegiul redacțional:

Cristian Livescu, director editor
Raluca Naclad, redactor-șef
Valentin Andrei, secretar general de redacție

Redacția: Violeta Lăcătușu, Nicolae Sava, Mihai Hanganu, Lucian Strochi,
Radu Florescu
Grafică: Ciprian Aileni
Imagini foto: Octavian Popa

Revistă editată de Societatea Scriitorilor din județul Neamț, în colaborare cu
Centrul pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț.

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România, Președinte – acad. Nicolae
Manolescu.

Afiliată la ARIEL, Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare din
România, Președinte – Daniel Cristea Enache.

Adresa: Piatra-Neamț, str. Ștefan cel Mare, nr. 3 A.

Antiteze 2010@yahoo.com

Proiect realizat de Centrul pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț,
Manager – Carmen Elena Nastasă

Cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Neamț

Președinte – Ionel Arsene

Sumar

SPIRITUL ȘI LOCUL

Eugen URICARU

Regimentul 15 Infanterie „Războieni”... 3

EVENIMENT

Valentin ANDREI

Prozatorul Gheorghe Schwartz, laureatul

Premiului național „Ion Creangă”, Opera omnia ... 5

Cristian LIVESCU, interviu cu Gheorghe Schwartz:

„Încerc să mă mișc într-o lume născocită de mine,
din lumea în care trăiesc, unde personajele vin din subiectivul meu” ... 7

REEVALUĂRI

Mihaela PETROV

Victor Brauner, un clasic al avangardei românești și europene ... 23

Mircea Titus ROMANESCU

Sacru sau Profan - Expoziția de pictură Laurențiu Dimișcă ... 35

RESTITUIRI

Geo BOGZA, inedit: Un poem dedicat lui Victor Brauner ... 38

CRONICĂ LITERARĂ

Cristian LIVESCU

55 de ani de la moartea lui Tudor Arghezi ... 41

INEDIT

Inedit: Ion Mircea către Aurel Dumitrașcu:

„Versul ființei tale a răsunat de atâtea ori sub acoperișul meu!” ... 54

GNOSIS

Radu CERNĂTESCU

Sadoveanu și fantoma locului etern ... 55

INTERVIU

Dosar de pandemie:

Mimi Revencu: „Au loc redefiniri a ceea ce înseamnă conceptul de expoziție” ... 63

CONEXIUNI

Georgiana Mădălina MARIUȚAC

Ctitori și ctitorii bisericești din cuprinsul ținutului Roman, în secolul al XIX (I) ... 67

THALIA

Raluca NACLAD

Teatrul Tineretului: 2021-2022 ... 75

ANTOLOGIA ANTITEZE

Tudor VIANU: Shakespeare. Poem original ... 83

Jorge Luis BORGES: Enigmele, Artă poetică, Remușcarea pentru orice moarte ... 87

ESEU

Leo BUTNARU

Debutul – nuanțe, particularități ... 89

LECTURI CRITICE

Gruia NOVAC

Cristian Livescu. Între „arheologie literară” și poezia ca „viață paralelă” ... 101

RADIOGRAFII

Tudorel RADU

Genius loci – formatorul lui Ion Creangă, Ion Creangă – formator de genius loci ... 104

PROZĂ

Dan STANCA

Șapte veacuri (fragment) ... 110

DIALOG

Nicolae BREBAN:

„Exilul este o înstrăinare. Ne gândim la înstrăinările vechi, fundamentale” ... 138

EX LIBRIS

Cristian LIVESCU:

Ovidiu Mihalache și romanul său microistoric ... 151

IDEI/ATITUDINI/SEMNAL

Despre poet și poezie (IX) ... 155

Virgil SAVIN

Iertare, pentru păcatele tinereții! ... 161

Agenția de știri abisale ... 164

Din viața Societății Scriitorilor din județul Neamț ... 168

Mic dicționar de argou ... 173

Eugen URICARU

Regimentul 15 Infanterie „Războieni”

Pe când eram student la Universitatea din Cluj, am descoperit pe zidul din cărămidă aparentă, o cărămidă specifică, îngustă și gălbuie, folosită la toate clădirile începute înainte de Marele Război și terminate de România Mare, am descoperit o inscripție scrijelită în material. O mână deprinsă mai degrabă cu sapa și lopata scrisese – Reg. 15 Dorobanți 1919. Inscripția se află și acum acolo. Încet, încet am descoperit și alte cuvinte care fac Istoria – „Voluntari români!” Sau chiar nume și gradul militar. Nu știam în acel moment al anului 1966 că descoperisem, din întâmplare, o parte foarte importantă a unei istorii personale, istoria bunicului meu de pe mamă, Gheorghe Movileanu. Când am citit eu acele cuvinte scrijelite în piatra zidului Universității, Gheorghe Movileanu trăia. Un bărbat zdravăn, ciolănos, care nu dormea în patul oferit de fata lui, mama mea, când venea în vizită la noi, ci pe jos. Mi-a explicat – „toată viața mea am dormit pe pământ, în tranșee.” Aparținea unei generații care avusese proasta inspirație să se nască într-un an nepotrivit, așa încât și-a risipit viața în concentrări și războaie. Fusesse în campania din Bulgaria din cel de al doilea Război Balcanic. Participase cu camarazii săi la bătălia de pe Jiu, în Primul Război Mondial, a fost în ultima companie a Armatei Române care a părăsit Bucureștiul, a luptat la Cireșoaia, rezistând presiunii ofensivei Puterilor Centrale care își doreau ștergerea de pe hartă a Regatului României. A scăpat cu viață, fără să fie rănit măcar pentru că destinul său trebuia să-l poarte apoi de la Miercurea Ciuc la Cluj și mai departe pe Tisa, pentru a ocupa Budapesta. Apoi a stat în cartiruire la Bekescsaba, câteva luni. Apoi s-a întors acasă exact pe 1 Decembrie 1919. Acesta a fost drumul Regimentului 15 Infanterie „Războieni”. Am descoperit, cu timpul, că în campania din Bulgaria fusesse sub comanda unui locotenent care se numea Mihail Sadoveanu. Despre campanie, locotenentul Mihail Sadoveanu, a scris o carte care ar merita să fie reeditată, „44 de zile în Bulgaria”. Dar nu mică mi-a fost

uimirea citind că gara din Războieni (între Aiud și Teiuș) se cheamă Războieni deoarece acest nume i-a fost dat de Comandantul Regimentului 15 Infanterie – „Războieni”. Era un moment de etapă în marșul către trecerea Tisei.

Regimentul a intrat din nou în foc la sfârșitul lui Iunie 1941, bunicul meu fiind la trenul regimentar; era deja un bărbat destul de în vârstă, având în dotare o căruță cu cal. În dezastrul de la Cotul Donului, calul și căruța l-au salvat; nu avea nevoie de benzină pentru a se întoarce acasă. Așa a ajuns să fie demobilizat, sau cel puțin așa credea el. Pe 8 septembrie a fost chemat la Cercul Militar; împreună cu alți camarazi lăsați la vatră, s-a prezentat ca deșcă bătrână ce era. Toți cei care s-au prezentat la ordin au fost îmbarcați în vagoane de vite iar trenul a luat-o către Siberia. Ei erau prizonieri de război în vreme ce regimentul lor intrase deja în lupte grele pe același drum pe care îl făcuse în 1919. De data aceasta a fost norocul meu să mai am un bunic. Gheorghe Movileanu, soldat bătrân, a reușit să spargă, împreună cu ceilalți camarazi, podeaua vagonului și așa au reușit să scape înainte de trecerea Prutului.

După campania din Tatra, Regimentul s-a întors la Piatra-Neamț pentru a fi desființat în 1951. Fusese înființat în 1878 și decorat pentru Trecerea Dunării. Toți ofițerii, subofițerii (sau aproape toți) erau din județul Neamț. Și toți soldații săi erau din Neamț. Comandanții săi, coloneii Pirici, Calmuschi, Coroamă și ceilalți au făcut față cu onoare încercărilor războiului de întregire. A fost o încercare grea, pentru că aveau sub comandă oameni ca necunoscutul care a crezut că este necesar să taie în piatra Universității proba trecerii lor, plătită cu sânge.

Istoria acestui regiment de țărani români din Neamț mă justifică să spun că locul acesta are multe de spus în Istoria poporului român. Nu pot să închei fără a observa o ironie militară. Cazarma de pe strada Codrii Cosminului, la ieșirea din Piatra-Neamț, pe șoseaua Bacăului se numește ... Jozef Pilsudski, un mare militar și patriot polonez. Chiar pe Codrii Cosminului! Nu doar pentru asta iubesc eu Piatra-Neamț, orașul copilăriei mele.

Valentin ANDREI

Prozatorul Gheorghe Schwartz, laureatul Premiului național „Ion Creangă”, Opera omnia

În organizarea Centrului pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț, marți 1 Martie 2022, la sala „Calistrat Hogaș” a Consiliului Județean Neamț, s-a desfășurat Gala Premiului național pentru proză „Ion Creangă”, Opera omnia, ediția a VI-a. Proiect cultural important pe agenda de manifestări culturale a Centrului, cu ample ecouri în viața literară românească, Premiul „Ion Creangă” este finanțat de Consiliul Județean Neamț, fiind inițiat în anul 2017 de criticul literar Cristian Livescu.

La această ediție, ca președinte al juriului a fost desemnat scriitorul și criticul literar Ioan Holban. Alături de domnia sa, în procesul de jurizare au mai fost implicați scriitorii și criticii literari: Emanuela Ilie, Mircea A. Diaconu, Constantin Dram, Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu și Cristian Livescu.

Nominalizații Premiului național pentru proză „Ion Creangă”, Opera omnia, ediția a VI-a, au fost stabiliți în urma unei anchete minuțioase făcute de organizatori în mediile literare din țară și din Republica Moldova. Lista i-a cuprins, în ordine alfabetică, pe Ștefan Agopian, Radu Aldulescu, Val Butnaru, Petru Cimpoeșu, Nichita Danilov, Gellu Dorian, Doina Ruști, Gheorghe Schwartz.

Finalmente, juriul a decis ca Premiul anului 2022 să-annual fie acordat prozatorului arădean Gheorghe Schwartz, domnia sa alăturându-se, astfel, celorlalți cinci laureați de până acum: Dumitru Radu Popescu (2017), Nicolae Breban (2018), Eugen Uricaru (2019), Dan Stanca (2020), Gabriela Adameșteanu (2021).

În cadrul Galei Premiului național pentru proză „Ion Creangă”, Opera omnia, au transmis mesaje publice Președintele Consiliului Județean Neamț, domnul Ionel Arsene, Președintele filialei Iași a Unuiunii Scriitorilor din România, domnul Cassian Maria Spiridon, și

președintele juriului național, scriitorul Ioan Holban, director al Teatrului pentru copii și tineret „Luceafărul”, Iași.

Un moment important al Galei I-a constituit prelegerea intitulată „Ion Creangă, scriitor universal, sărbătorit annual la el acasă” susținută de criticul și istoricul literar Nicolae Scurtu.

De asemenea, evenimentul a mai cuprins și decernarea, în mod public, a titlului de Cetățean de onoare al orașului Târgu Neamț laureatei ediției precedente, scriitoarea Gabriela Adameșteanu.

Premiul Național pentru proză ”Ion Creangă”, Opera Omnia

În anul 2017, când se împlineau o sută optzeci de ani de la nașterea lui Ion Creangă, marele clasic al literaturii române, Consiliul Județean Neamț (finanțator) și Centrul pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” (organizator) au inițiat un proiect cultural de anvergură națională: Premiul Național pentru Proză „Ion Creangă”, Opera Omnia.

De atunci, în fiecare an, pe 1 Martie, data oficială de naștere a marelui povestitor, proiectul programează acordarea Premiului pentru întreaga operă în genul prozei de ficțiune unui autor român, care s-a impus conștiinței publice românești sau pe plan internațional, cu lucrări de certă valoare și ținută artistică, unanim apreciate de critica literară și de marele public.

Prin instituirea acestui Premiu s-a urmărit impunerea un laureat simetric, în genul prozei de ficțiune, Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, care se acordă anual, din 1991, la Botoșani, la 15 ianuarie fiecare an.

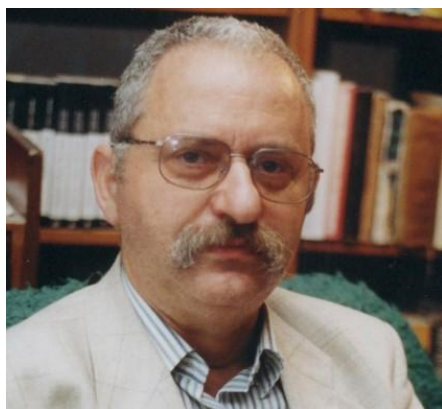
În cadrul proiectului Premiul național pentru proză „Ion Creangă”, Opera omnia, este prevăzută editarea unor antologii sau a unor opere integrale din creația laureaților, constituindu-se astfel Seria „Prozatori români laureați ai Premiului Național de proză «Ion Creangă»”. Până acum au apărut: „Ivan Turbincă și Iapa Troiană” (D. R. Popescu), „Amintiri ale celui ce pare că am fost” (Nicolae Breban), „Viața altora” (Eugen Uricaru), „Scara ruptă” (Dan Stanca).

„Încerc să mă mișc într-o lume născocită de mine,
din lumea în care trăiesc, unde personajele
vin din subiectivul meu”

Cristian LIVESCU
în dialog cu prozatorul Gheorghe Schwartz

— *Spuneți-mi, mai întâi, dacă ați urmărit evoluția edițiilor precedente ale Premiului național pentru proză „Ion Creangă”, Opera omnia, care se desfășoară anual la Piatra-Neamț și Humulești – Târgu Neamț, Premiu ajuns la a șasea manifestare. Sunteți, iată, laureatul ediției din 2022, desemnat de un juriu prezidat de criticul literar Ioan Holban, un bun cunoscător al literaturii române actuale. Cum ați primit vestea? Vă emoționați sau întâmpinați cu detașare asemenea evenimente? Ce impact a avut știrea la Arad, orașul în care locuiți?*

- Sincer, Premiul a venit pe neașteptate pentru mine. Sigur că știam că există această cea mai importantă distincție pentru *opera omnia* a prozei noastre contemporane, un premiu ce îi clasicizează pe laureații săi. Eu am mai primit numeroase distincții pentru activitatea mea literară, Premiul Academiei (tot „Ion Creangă”), două premii pentru proză ale Uniunii Scriitorilor, premiile ale Asociațiilor de Scriitori, Marele Premiu „Mihail Sadoveanu”, Marele Premiu „Liviu Rebreanu”, Premiul „Mihail Sebastian” și încă altele. Și totuși n-am sperat la Premiul de la Piatra-Neamț. Cum de câțiva ani cam aceiași oameni jurizează și premiază aceiași oameni, eram convins că așa se va întâmpla și cu Premiul Național de Proză Opera Omnia „Ion Creangă”. Dar n-a fost așa! Minte cine spune că primește cu răceală o distincție: sigur că te simți mai împlinit la o asemenea veste, că, iată, munca ta n-a fost în zadar. Însă, văzând în ce companie am fost plasat, am ajuns să fiu cu atât mai satisfăcut.

Pe de altă parte, este cu totul remarcabil și, din păcate, tot mai rar ca o administrație locală de la noi să investească și în cultură, fapt pentru care cea din Neamț merită toate aprecierile. Așa că le mulțumesc celor ce au avut inițiativa acestui eveniment și juriului care m-a ales pentru ediția din 2022. (De fapt, juriul nu m-a ales pe mine, ci proza mea.) Așadar, se cuvine să mulțumesc Consiliului Județean Neamț, președintelui Ionel Arsene, doamnei Carmen-Elena Nastasă, directoarea Centrului pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” și colaboratorilor ei, inimosului amfitrion Valentin Andrei. Și, desigur, nu în ultimul rând, îi mulțumesc lui Ioan Holban, unul dintre cei mai atenți critici la ceea ce am scris, la fel cum vă mai mulțumesc Dumneavoastră, domnule Livescu, și pentru rolul important în ctitorirea acestui Premiu.

La Arad, știrea s-a pierdut printre prioritățile indiscutabile ale momentului: pandemia, războiul din Ucraina, criza economică, toate făcând viitorul imediat extrem de imprevizibil, mărind temerile populației. Media a scris puțin, dar pe canalele de socializare au venit foarte multe aprecieri de la prieteni, de la cunoștințe și de la oameni care mă cunosc doar din scris, din beletristica mea, din cărțile științifice, dar și din numeroasele mele intervenții civice, așa cum a fost (și este) campania mea pentru salvarea celui mai vechi teatru de pe teritoriul actual al României, lăsat de izbeliște de cei în drept. Prin urmare, atunci când am primit vestea, prima mea reacție a fost să mă întreb dacă este moral să accept un premiu, când în jur există atâta neliniște și îngrijorare pentru viitorul fizic al oamenilor. Dar mi-am răspuns că dacă am renunța la frumos și la normalitate, am sărăci lumea de umanism, iar acesta este mai necesar ca oricând în asemenea momente de cumpănă. Și mi-am spus că dacă am renunța la frumos, nu le-am face decât jocul celor care încearcă să reducă masele la simpla grijă pentru supraviețuire. Cred, de aceea, că tocmai în asemenea perioade de cumpănă, momentele de frumos ne pot salva să rămânem oameni. Și, iată, parcă niciodată ca acum, apar mai multe cărți, mai mulți autori, mai mulți pictori etc. Arta permite refugiul cel mai sănătos.

— *Vă place Ion Creangă? De curiozitate: când l-ați citit prima oară? Ținea mult la misiunea lui de junimist... A avut el vreun ecou în scrisul dumneavoastră? Vă place să-l recitiți sau îl considerați „demodat”?*

- Am citit poveștile și *Amintirile* în ciclul primar, la fel ca toți copiii din România. Când vrem să cunoaștem poporul român, cel mai simplu

este să-l citim pe Creangă. Eroii lui sunt personajele „cele mai românești” prin care ne prezentăm lumii, chipul cel mai pur al trăitorului pe aceste plaiuri. Cred că pentru un mesaj publicitar turistic al României, ar fi suficiente reproduceri din textele autorului nostru cu ilustrații frumos colorate, așa cum frumos colorat este și verbul lui Ion Creangă. El narează întâmplări, dar conține și istoria, mitologia și simbolistica caracteristică locului, fiind mult mai mult decât reprezentarea sa comună, aceea de scriitor hâtru și pitoresc. Creangă e profund și ezoteric, cum a demonstrat-o Vasile Lovinescu în *Creangă și Creanga de aur*, și la el totul e atât general uman, cât și specific. Adică totul în dialogul cu ceilalți și totul de (re)găsit doar aici.

Creangă demodat? Libertatea de gândire și de exprimare trebuie învățată înainte de a naște monștri. Prima etapă a acelei deveniri pare să fie negarea a ceea ce este îndeobște recunoscut. La fel se întâmplă și cu copiii, care simt că trebuie să-și exprime personalitatea spunând NU. La fel s-a întâmplat după 1989, când, în numele libertății câștigate, au apărut voci – unele notorii – care l-au repudiat până și pe Eminescu. S-a ajuns până acolo încât cineva a cerut ca din toată literatura română să fie scos și aruncat la coș tot ce este anterior lui Cărtărescu. Apoi, pe măsură ce s-au maturizat, unii dintre cei mai aprigi „revoluționari” au retractat acele ieșiri infantile. Alții au rămas tot infantili.

- În ciuda pandemiei și a semnelor războiului din Ucraina, ați ținut să fiți prezent pe 1 martie anul acesta la Gala de premiere de la Piatra Neamț. Ce impresie v-a făcut? Ce reprezintă acest premiu literar?

- Trebuie să recunosc, spășit, că sunt multe, foarte multe locuri mirifice în România unde n-am fost niciodată. Pe de o parte, din pricina mijloacelor precare de transport, pe de altă parte, însă, fiindcă toată viața am fost într-o luptă permanentă cu timpul, vrând să fac mereu mai multe decât este omenește posibil. Drumul de la Arad la Piatra-Neamț l-am parcurs în vreo optsprezece ore și asta numai pentru că organizatorii au fost deosebit de amabili și m-au așteptat în zori de zi cu o mașină la Pașcani. Adică am petrecut mai multă vreme pe drum decât atunci când am zburat din România în China! Am venit, totuși, pentru că mi s-a părut de elementar bun-simț să fiu prezent pentru a le mulțumi în mod direct celor ce m-au onorat așa cum m-au onorat. În afară de aceasta, la nu foarte multele mele vizite în Moldova, am fost mereu fascinat de căldura cu care am fost primit. Aici trebuie să menționez și faptul că am colaborat cu trei edituri din Iași, că am publicat în mai multe reviste din Iași, că

Iașul a fost printre locurile unde am găsit ecou (și) în presă, în lupta mea pentru Teatrul Vechi din Arad, că mă leagă vechi prietenii cu scriitorii de aici: Ioan Holban, Lucian Vasiliu, Cassian Maria Spiridon, Nicolae Turtureanu și câți alții. La Iași am publicat mult mai multe cărți decât în Arad sau Timișoara vecină. În Moldova am fost citit, în ciuda distanței geografice. Acum, când scriu aceste rânduri, tocmai îmi sună la ușă curierul, aducându-mi un colet cu cărțile abia ieșite de sub tipar la editura Junimea. (Unde s-au succedat anual cele opt volume din ciclul VOCALIZELOR.) Ospitalitatea și căldura prieteniei de aici nu le-am cunoscut-o altundeva. La fel și atmosfera culturală – de pildă, țin minte că data trecută, la Iași, trecând pe lângă un gard lung, străjuind parcul, am putut admira panouri cu prezentarea câte unui scriitor. Panourile erau curate, niciun chip neavând mâzgălite vreo „mustață” sau „coarne”, așa cum s-ar fi întâmplat în mod sigur altundeva. Și la Piatra Neamț, în cele două zile cât am rămas acolo, am întâlnit oameni admirabili, de la oficiali până la colegi de condei.

— Ați recunoscut în dese ocazii că v-ați creat singur destinul de scriitor, fără dependența de vreun cenaclu sau o grupare literară anume. Ați debutat cu proză în revista „Familia”, în 1969, apoi cu romanul „Martorul”, în 1972. Iată, au trecut cinci decenii... Câte romane ați publicat până acum?

- Am început să scriu încă din ciclul primar un scenariu pionieresc, în spiritul epocii, difuzat la stația de amplificare a Lugojului natal. Abia prin anul patru de facultate, mai mult din plictiseală, la niște cursuri foarte terne, am scris câteva scurte proze. De data asta, ceva s-a coagulat în mine, pentru că am folosit mai multe asemenea scrieri și în volumele ulterioare. Dar în perioada studiilor universitare de la Cluj nu am avut relații cu lumea literară. Ciudat, pentru că nu mulți ani mai târziu, unii dintre congenerii clujeni mi-au devenit apropiați... după ce am părăsit Clujul. În ultimul an de facultate, am început să trimit scurte povestiri la revistele bucureștene. Fără niciun răspuns.

- *E adevărat că v-ați bazat mai mult pe prietenii literare directe, serioase, decât pe confrerii ocazionale? Ce prieteni devotați aveți la activ?*

- Sincer să fiu, în naivitatea mea, nu m-am bazat decât pe mine. Trimiteam plic după plic și așteptam răspuns măcar la „Poșta redacției”. Nimic! Declicul s-a petrecut brusc. După mai multe amânări, mi-au apărut două scurte povestiri în octombrie 1989 la revista „Familia” din Oradea (două proze care au încăput pe o singură coloană). Dar puțin mai târziu, un prieten din Lugoj, inginer și pictor, dar, în primul rând, om de cultură, Gheorghe Reisz, i-a dat lui Nicolae Breban niște texte de-ale mele. Ei erau din aceeași generație și se cunoșteau de mult. Breban a citit povestirile și într-o seară ne-am plimbat prin Lugoj timp de mai multe ore. Am descris acea plimbare care m-a învățat mai mult despre arta scrierii decât tot ce am citit și studiat prin școli. Efectul a fost că în luna ianuarie 1970 am debutat și în „România literară”, de data asta pe o pagină întreagă. Acestea au fost primele mele apariții în presa literară. Pentru un volum, am oferit editurii Cartea Românească un manuscris tot cu proze scurte. De data asta, spre marea mea uimire și încântare, cartea a fost acceptată și trimisă la tipar. Dar... Dar redactorul de carte, Dumitru Țepeneag, a rămas tocmai atunci în străinătate și volumul a fost topit. Apoi au urmat Tezele de la Mangalia și totul a înghețat. Ce s-a întâmplat cu debutul ratat de la Cartea Românească am povestit în textul autobiografic din acest volum.

Ceva mai târziu, au fost înființate mai multe edituri și în țară. La Timișoara a apărut Facla. Acolo am depus romanul „Martorul”. Am avut noroc cu redactorul la care a ajuns manuscrisul, Ion Nicolae Anghel. Acesta s-a aliat cu mine și împreună am reușit să ducem la bun sfârșit tocmeala pe fiecare pagină. Și tot atunci am avut noroc că buzunarul de propuneri era încă aproape gol la noua editură. Așa că, în ultimele zile din 1972, cartea a apărut. (A fost al doilea roman editat de Facla, primul fiind o reeditare a lui Virgil Birău.) De aici se vede că am pornit singur, ajutat de hazard, de niște intersecții fericite și, cu toate zbaterele mele, imposibil de pregătit. Doar așa am izbutit să ies în lume.

Revenind la întrebarea anterioară, „câte romane am publicat?”, nu pot spune decât că multe. În total, până când scriu aceste rânduri, mi-au apărut 48 de titluri. Dintre acestea, vreo zece sunt scrise pentru cariera universitară. Alte câteva conțin proză scurtă, teatru și publicistică. Dar tot mai rămân multe. În primul rând, cele trei cicluri finalizate: Ciclul lugojan (patru romane), Cei o sută (unsprezece romane) și Ciclul vocalizelor (opt

volume pe care unii le-au încadrat printre romane, alții le-au clasificat drept proză scurtă.) Pe lângă acestea, încă vreo opt romane „independente”.

Nu, nu am făcut și nu fac parte din nicio confrerie culturală – nici ocazională și nici de durată. Poate și faptul că locuiesc în vestul extrem al României m-a făcut să nu fiu parte a niciunui grup important. Însă probabil că și felul meu de a fi m-a lăsat să bâjbâi mai mult singur prin deasa și periculoasa junglă literară. Distanța nu m-a oprit să leg niște prietenii de o viață. Dar aici trebuie să fac o distincție: am legat prietenii și cu oameni din afara literaturii, marea majoritate cu preocupări culturale. Printre literați, trebuie să fac de asemenea o precizare: am fost sprijinit de câteva personalități (nu multe...) și am legat prietenii cu câțiva scriitori. Din nou mă puneți într-o situație ingrată: în mod sigur voi uita câteva nume importante! Așa că îmi cer iarăși scuze pentru cei omiși neintenționat!

Personalitățile cărora le port o respectuoasă recunoștință au fost Nicolae Breban, care a fost decisiv în lansarea mea, D. R. Popescu, care m-a publicat atunci când altundeva trebuia să lupt pentru fiecare cuvânt tipărit, Nicolae Țoiu dintre prozatori, S. Damian, Valeriu Cristea, Laurențiu Ulici, Gheorghe Mocuța sau Valentin Tașcu dintre critici, Mihai Dimiu, dintre regizori. Prieteniiile s-au format direct la Arad cu Florin Bănescu și Horia Ungureanu; la București prin faptul că ne-am citit reciproc înainte de a ne întâlni față în față, cu Alexandru Papilian și Marius Tupan; dar locul unde s-au legat cele mai frumoase afinități a fost la Casa Scriitorilor de la Neptun: acolo ne întâlneam în fiecare vară între 16 iulie și 1 august, acolo era oaza de rai care ne făcea să avem puterea de a supraviețui tot restul zilelor anului. Eram acolo cu soțiile și copiii, eram cam de aceeași vârstă, eram tineri cu toții: Eugen Uricaru, Doina Uricariu, Grete Tartler și Stelian Tăbăraș, Petre Poantă și Irina Petraș, Nicolae Turtureanu, Ion Mircea, Vasile Andru etc. Iată că „generația șaptezeci”, cea atât de strivită de critică între generațiile „șaiszeci” și „optzeci”, există cu adevărat! („Generația sandvici”, după cum a numit-o un alt prieten, Mihai Sin.) Alături erau monștrii sacri, nume cunoscute din manualele

Ediția I a Premiului, cu laureatul Dumitru Radu Popescu (stânga)

școlare... Dar despre atmosfera extraordinară de la Neptun a apărut și o carte redactată de Ozana Cucu-Oancea: „Vila Scriitorilor de la Neptun nu a fost propriu-zis nici casă de creație și nici casă de «odihnă», ci acel «acasă de la mare»”. Foarte adevărat!

- Premiul literar de la Neamț începe să aibă o istorie și o identitate. Premiații de până acum – Dumitru Radu Popescu, Nicolae Breban, Eugen Uricaru, Dan Stanca, Gabriela Adameșteanu – au consolidat acest prestigiu. Față de acest evantai, cum vedeți proza românească de azi? Ce credeți că aduceți nou în rutina genului narativ?

- Cred că putem vorbi despre o reală selecție a ceea ce este mai viabil în literatura română contemporană. Un șir bine articulat, pe de o parte „clasicii” – Breban, D. R. Popescu (și am citit că următorul ar fi fost probabil Buzura, dacă nu ar fi plecat spre cer înainte de a primi Premiul), pe de altă parte, următorul val - Uricaru, Adameșteanu și „cu voia dumneavoastră, ultimul de pe listă”, Schwartz, iar Stanca făcând legătura cu coloana fără sfârșit. Eu nu cred că genul narativ trebuie să fie mereu „inovat”. Este adevărat că astăzi nu se mai compune la fel cum s-a compus pe vremea lui Bach, că nu se mai pictează la fel ca pe vremea lui Rembrandt, dar, sincer să fiu, eu prefer și acum o lucrare de Bach unei lucrări dodecafonice și admir cu mai multă emoție un tablou de Rembrandt decât arta nonfigurativă. La fel cum chiar mă deranjează un spectacol Hamlet în care se trage cu pistolul și personajul apare pe motocicletă. Când i-am arătat unui confrate un volum proaspăt de teatru publicat de mine, mi-a spus că „astăzi nu se mai scrie așa!”. De parcă ar exista un drum ascendent pe care ar trebui să se alinieze toți dramaturgii disciplinați, pentru a scrie „așa cum trebuie scris astăzi”. Da, probabil că sunt conservator afirmând astfel de lucruri, dar cred că noul poate veni din orice interpretare a lumii a cărei înțelegere rămâne la un dialog cu consumatorul de artă, un dialog care, pentru a fi valid, are nevoie de un

cod cunoscut și acceptat între emițător și receptor. Multe „-isme” din artă și literatură își au momentele de glorie, după care dispar.

Din motive obiective, dar și subiective, proza românească are de trecut obstacole mai mari decât lucrările în alte limbi. Motivul obiectiv provine, desigur, din faptul că, spre deosebire de celelalte arte, literatura are nevoie să fie tradusă, înainte de a fi prezentată lumii, iar traducerea costă. Motivele subiective sunt mai multe:

- lipsa unei selecții valorice pentru ceea ce este exportat, traducerea se face mai mult pe bază de relații personale.

- lipsa unor agenți literari performanți, care să știe nu numai ce se caută, dar care să impună, în primul rând, valorile.

- mizerabila diplomație culturală. Chiar când răspund întrebărilor Dumneavoastră, în media fierbe un nou scandal în legătură cu cine ne va reprezenta la Centrele Culturale Românești din străinătate, inclusiv în marile capitale culturale. În 1991 am fost pregătiți șase scriitori să devenim consilieri culturali pe lângă ambasadele României. Experimentul n-a reușit, întrucât nu am fost capabili să spargem carapacea închistării din diplomația noastră în general.

- nu în ultimul rând, practica obstrucționării din interior a celor ce au șanse de afirmare în exterior. Cele câteva propuneri de scriitori români cu șanse la Premiul Nobel au fost sistematic dinamitate de „colegi” din țară. Scriitorii, artiștii în general, sunt adesea *personalități accentuate*, după categorisirea lui Karl Leonhard, dar de aici până la veșnice cozerii contraproductive este cale lungă. Acestea au dus la ierarhiile literare care nu rezistă mai mult decât viețile autorilor. Când am debutat eu, cu peste cinzeci de ani în urmă, cu totul alte nume se fluturau prin țară. Nume care au dispărut odată cu persoanele respective. Și asta nu numai din motive de obediență politică.

Pe lângă toate, atunci când un autor izbutește să aibă succes și afară, nici prin cap nu-i trece să tragă după el și alți confrăți cu care să creeze un curent puternic pentru literatura română.

În lipsa ieșirii reale în lume, literatura română, de fapt, neparticipând la marea competiție, nu poate fi catalogată nicicum.

- *Critica literară a remarcat că sunteți un prozator „de anduranță”, în sensul că aveți proiectele bine organizate, pe cicluri distincte, și ele se desfășoară pe mai multe volume și pe... decenii de lucru. Cam câte ore scrieți zilnic?*

- În Argumentul care deschide cele opt volume de VOCALIZE spun că „la fel ca un instrumentist obligat la sute de ore de game, spre a putea rămâne în formă, la fel ca un sportiv obligat la sute de ore de antrenament pentru a putea spera la un randament adecvat în competiție, la fel și scriitorul depune ore multe de exerciții înainte de a plonja în marele roman. La fel și scriitorul *ar trebui* să depună ore multe de exerciții înainte de a plonja în marele roman... La fel și scriitorul *ar trebui* să facă vocalize”. Desigur că sunt zile când alte și alte obligații fac imposibil un asemenea program, dar, pe cât îmi stă în putință, mă străduiesc să mă țin de el. Nu cred că prozatorul are vreme să aștepte „să fie vizitat de inspirație”. Aceasta vine sau nu vine, dar dacă aștepti după ea, n-ai avea timp să termini un roman într-o viață întreagă.

Da, deși a trebuit să fac cu totul altceva decât să scriu literatură pentru a mă putea întreține eu și familia, având peste cinzeci de ani „în câmpul muncii”, am scris mereu. Florin Bănescu a folosit o sintagmă potrivită: noi am fost „scriitori de schimbul trei”. Am invidiat pe cei ce s-au putut dedica exclusiv creației. Dar și așa, pentru *Cei o sută* am cheltuit 27 (douăzeci și șapte) de ani, două luni și patru zile: documentarea, elaborarea, lupta cu editurile. (Cele unsprezece volume masive au apărut când la o editură, când la alta – în total la șase edituri diferite... Visez ca ele să fie retipărite la o singură editură și sunt sigur că acest lucru se va întâmpla: dacă nu acum, măcar postmortem. Deocamdată, primul volum, ANABASIS, ce va apărut și în versiune germană în Austria, se află corectat, adăugit și pregătit pentru tipar într-o editură românească, unde speram să apară toate cele unsprezece volume. Deocamdată stă.) Între timp, referindu-mă strict la scris, am publicat mii de articole. Într-o perioadă am avut, timp de șapte ani fără întreruperi, câte un material zilnic într-un ziar local. Unde am fost și corector, în vreme ce în restul timpului eram profesor și decan al unei facultăți de stat.)

- Cum v-a venit ideea ciclului „Cei O Sută”, o istorie neoficială a lumii, în 11 volume, construcție laborioasă, unică în felul ei, cu personaje elaborate, gândite în epocă, de la cetatea Babilonului până în zilele noastre? Ce ați dorit să demonstrați cu această narațiune-fluviu, în regim de parabolă?

- CEI O SUTĂ s-au născut într-o noapte toridă de august, când, tocmai trecând prin câteva momente grele, m-am întrebat ce rost are să peticim mereu viața noastră ca pe un sac cârpit ce se rupe mereu altundeva? Mi-am dat un dublu răspuns:

1. Un cuplu zămisleşte un copil în medie la vârsta de 25 de ani. Înseamnă că într-un secol se nasc și trăiesc patru generații. Într-un mileniu, patruzeci. Iar o mie de generații în circa 2500 de ani, socotind de acum, cam de la căderea Babilonului. Adică de când lumea a început să iasă din mit și să parcurgă un timp atestat. Deci, fiecare dintre noi reprezintă un procent din acest lung șir neîntrerupt. Când realizezi acest lucru, realizezi implicit că hăul istoriei (atestat) nu este nici pe departe atât de adânc. Dar mai realizezi și faptul surpriză că, reprezentând un procent din istoria atestabilă, ai o altă responsabilitate față de tine decât ai simțit până atunci. Dar las cartea să se explice singură:

„Poate că dacă vorbim despre ultimele noastre o sută de generații și vedem cât de adânc pătrund acestea în timp, «distanțele incommensurabile» devin mai ușor de cuprins. Și poate că întreaga măreție și toată joshnicia cu care a umplut din belșug omul acest interval, poate că atât eroismul cât și lașitatea, vitalitatea și oboseala, bunătatea și cruzimea, inteligența și

prostia în acțiune, poate că tot ce a făcut el în acest răgaz ne va fi mai apropiat. În fond, cele amintite nici nu aparțin cărților, ci cărțile le aparțin lor. Un șir, în cazul căruia ajungi la conștiința că tu însuși reprezinți un procent din el, nici nu mai este un șir nesfârșit. Și tot ce s-a întâmplat cu ceilalți nouăzeci și nouă ni se pare foarte aproape. Încetul cu încetul, «trecutul nostru» și «negura timpului» se contopesc și visul eschatologic devine nădejdea în lumea noastră”.

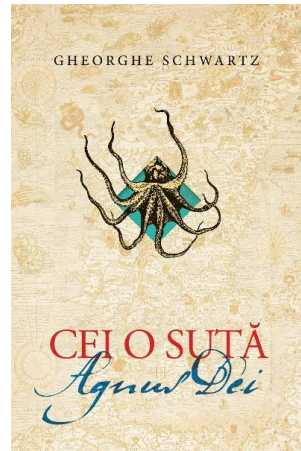
2. „CEI O SUTĂ reprezintă cronică nădejdiei oamenilor, dar și a celui ce a scris toate astea. Scribul a pus pe hârtie viața așa cum s-a priceput, gândurile celor despre care vorbea au devenit și gândurile lui, faptele lor au devenit și evenimentele lui fundamentale, nemurirea lor a devenit și nemurirea sa. Dacă au evoluat, a evoluat și el, dacă s-a regăsit el în excepțional, a devenit și excepționalul definitiv. Aidoma destinului, și scribul și-a acoperit ochii: el a încercat să uite viitorul și tot ce a știut că va urma a păstrat pentru el. Afundându-se în adâncuri, scribul a devenit asemenea acelor adâncuri, iar nesfârșitele întrebări și le pune în șoaptă. Rostindu-le cu voce tare, risca să fie neînțelese de cei ce atât de greu s-au lăsat reîntruchipați și atât de ușor se reîntorc în uitare. Speranța, ca dimensiune submersă, fundamentală a întregii istorii a omenirii, rămâne nealterată.” Era noaptea de 15/16 august 1985.

AGNUS DEI, ultimul volum din ciclul CEI O SUTĂ, a apărut în iunie 2013.

- *Imaginație (ficțiune) plus bibliotecă (adică documentare riguroasă) este rețeta concepțională a majorității cărților dumneavoastră. Nu puneți prea mare preț pe memorie, în această ecuație. De ce?*

- Există o memorie directă (care se referă la ceea ce-mi aduc aminte din trăirile mele) și o memorie indirectă (care se referă la ceea ce am aflat din diferite surse, dar nu prin simțurile mele). Astfel, memoria directă creează biografia fiecăruia, în vreme ce memoria indirectă transformă în spirit propriu cunoștințele dobândite.

Am spus-o de mai multe ori că, fără să fiu habotnic, percep biografia mea drept un scenariu scris de Dumnezeu, un scenariu pe care eu doar l-am interpretat după puterile mele. A scrie o autobiografie ar însemna să-I fac concurență lui Dumnezeu. Ce rost ar avea? Cum Premiul conține și angajamentul laureatului de a finaliza o carte în spiritul *Amintirilor din copilărie*, adică de a compune o autobiografie, cartea pare o trădare față de ceea ce am declarat în mai multe rânduri. Repet: eu consider că proza, piesele de teatru și publicistica mea reprezintă cea mai obiectivă autobiografie a mea.

Da, „*Imaginația (ficțiunea) plus bibliotecă (adică documentarea riguroasă) este rețeta concepțională a cărților*” mele. Pentru că nu vreau să intru în concurență cu nimeni, încerc să mă mișc într-o lume născocită de mine din lumea în care trăiesc, o lume unde eu sunt creatorul și unde personajele, venind din subiectivul meu, încearcă să pătrundă în lumea cea mare. Dacă și în ce măsură reușesc această întâlnire cu cititorii constituie gradul de valoare a literaturii mele.

- *În care dintre romane apăreți ca personaj, fie și episodic? Ați făcut-o intenționat sau silueta v-a scăpat de sub control?*

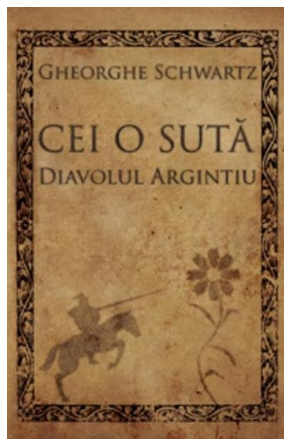
- Am tot timpul grijă să rămân deasupra tablei de șah pentru a avea un orizont cât mai larg în mânuirea personajelor. Pe de altă parte, însă, fiecare autor se oglindește în tot ceea ce scrie. În această privință, desigur, nici eu nu pot face excepție.

- Aveți secvențe în existență de care aveți oroare să vă aduceți aminte? De ce?

- Ar fi o exprimare prea des uzitată să spun și eu că mă scârbește ipocrizia, duplicitatea, inconsecvența pe care fiecare dintre noi le întâlnește atât de des. Nimeni pe lumea asta nu e scutit de momente mai grele în viața sa. Se spune că ele dau adevărata măsură a caracterului și a abilităților individului. Dacă e să-mi analizez trecutul și de m-aș pune în situația de a-l retrăi, nu cred că aș proceda altfel de cum am procedat în fiecare secvență a sa. Asta nu înseamnă că aș fi extrem de mândru pentru tot ce am făcut, însă, așa cum omenirea a dovedit – și, iată, o dovedește și astăzi! – că n-a învățat nimic din greșelile trecutului, nici eu nu mă văd comportându-mă în alt mod astăzi decât ieri. Asta chiar dacă am făcut numeroase gafe, chiar dacă îmi reproșez anumite momente, chiar dacă alții au înțeles în felul lor atitudinile mele dintr-un anumit comportament. De două lucruri sunt sigur: unu - măcar în intenții nu cred să fi greșit vreodată, chiar dacă acele intenții nu s-au materializat întotdeauna cum aș fi vrut; și doi – deși am avut norocul să nu trăiesc mari catastrofe, am trecut prin atâtea și a trebuit să lupt pentru atâtea, încât, dacă mi s-ar oferi posibilitatea de a o lua de la capăt, aș refuza diavolul fără să ezit: pentru această ipostază, o dată a fost destul!

- Vă dovediți un asiduu cititor de istorii. Cum „citiți” istoria care se desfășoară azi, sub ochii noștri? Nu pot să nu vă întreb: ce curs credeți că va lua lumea în viitor?

- Trăind prin CEI O SUTĂ peste 2500 de ani, în o sută de ipostaze, am învățat că omul nu a evoluat decât tehnic. (De pildă, nimeni nu poate pretinde, după atât timp, că este mai moral decât anticul Socrate.) Tehnic, da. Tehnic omul a ajuns să fie capabil să facă posibil ceea ce se găsea doar în imaginația și în visurile predecesorilor. Dar el rămâne tot dependent de nevoia de securitate, de sex și de dialogul cu eternitatea. Dezvoltarea impetuoasă a științei și tehnicii seamănă cu căderea unui corp: pe măsură ce se apropie de sol, căderea este tot mai rapidă. Astăzi cunoașterea aplicată se dezvoltă în mod exponențial, iar individul cu greu îi mai poate face față. Asta nu numai pentru că progresul științific mărește

implicit și posibilitățile de distrugere, ci și pentru că suntem tot mai dependenți de obiectele pe care le folosim fără a le mai cunoaște modul de fabricare. Dacă ar reveni în lumea noastră cineva care a lipsit chiar și numai un deceniu, n-ar cunoaște mare parte dintre instrumentele care ne-au intrat de atunci în practica zilnică. N-ar ști nici ce reprezintă, nici cum se folosesc. Necazul este că nici noi nu știm mult mai mult: noi ne folosim de „cartea tehnică” și utilizăm obiectele cum scrie acolo, iar diviziunea tot mai strictă a muncii ne face să nu ne mai descurcăm singuri în hățișul activității aparatelor. Încetul cu încetul, aparatele născocite de om ajung să ne domine ele pe noi. Și nu mă refer doar la roboții inteligenți, ci la tot ceea ce folosim uzual fără a-i înțelege mecanismul de funcționare. La absurd: dacă lumea s-ar autodistruge și eu aș rămâne singurul supraviețuitor într-un univers din care ar răsări alți homunculi, ar trebui să mă uit neputincios la ei, nefiind în stare să le explic mai nimic din mersul tehnic de astăzi. Nici măcar un om având cunoștințe practice n-ar izbuti mai mult. Ceea ce a putut realiza „un yankeu la curtea regelui Arthur” printre noii săi contemporani, n-ar putea face astăzi printre minunile actuale ale tehnicii.

Ce curs cred că va urma lumea în viitor? Cred – sunt convins! – că energiile pe care le-am creat vor fi ținute în frâu până și de un simplu buton. Ceea ce este deja un fapt real. Buton care poate fi apăsat din greșeală, din ură ori din prostie.

Civilizația noastră a ajuns în preajma aceluși moment. Homo sapiens s-a născut cu foarte multe sute de mii de ani în urmă, iar istoria noastră atestată abia dacă ajunge la două mii cinci sute – patru mii de ani. Unde sunt sutele de mii de ani? Descoperim mereu noi și noi artefacte ale unor civilizații uitate. Câte asemenea civilizații? În urma noastră vor veni pe Pământ alte și alte lumi. Până ce va mai exista Terra locuibilă.

-Sunteți specialist în psihologie, chiar cu o carieră universitară în domeniu. Construiți sau determinați psihologii în romanele dumneavoastră?

- Tot Ioan Holban a remarcat că pentru a înțelege mesajele din beletristica mea, este nevoie să citești *Psihologia transversală*, adică celălalt „proiect de anduranță” (tot de Holban numit așa). În partea autobiografică a acestui volum, explic când și cum am ajuns la „psihologia mea”, etapele parcurse până ce am publicat forma finală. „Psihologia transversală” reprezintă un concept propriu privind

comportamentul uman al „individului om, liber și sănătos”, iar activitatea personajelor mele e structurată pe baza acestei grile.

Dar ce este psihologia transversală? Suntem obișnuiți ca, în școală sau în facultate, psihologia să se predea în ordinea proceselor constitutive: *senzațiile și percepțiile, memoria, atenția, gândirea, aptitudinile, deprinderile* etc.. La toate acestea, se adaugă, de regulă, *„tipurile de activitate nervoasă superioară”*. Desigur, cauzele unui asemenea gen de descompunere a întregului țin de rațiuni didactice. Însă, rezultatul este că, astfel, traiul individului este defalcat până la irecognoscibil, plasându-ne ca în fața unei teighele de măcelărie, unde organele și mușchii frumos ambalați ne stârnesc, cel mult, sucurile gastrice, făcându-ne să uităm că produsele din vitrină au făcut odată parte din niște organisme vii. Cumpărând cotelul, ne gândim cum va arăta în farfurie și nu la animalul care a avut o culoare anume, ochii blânzi și o încăpățănare specifică în a trăi.

Ajungem ca procesele psihice să ne apară asemenea firelor subțiri din interiorul cămășii care izolează un cablu. Fiecare fir este responsabil de un mesaj sau de un aspect al unui mesaj, fără a fi capabil să funcționeze și de sine stătător. De pildă, în gândirea curentă, nu se pot izola decât ipotetic „o atenție” ori „o memorie” și cu atât mai puțin ne putem imagina, chiar teoretic, un proces psihic de sine stătător. (Deși în producții S.F. există azi deja și asemenea plăsmuiri, mâine cine știe...)

Pentru noi, procesele psihice împreună, predominant sau distinct, vor conlucra pentru a ne înfățișa tabloul unui comportament viu. De unde rezultă că „psihologia tradițională” scoate în evidență o devenire și o evoluție. Tăind cablul amintit pe transversală, vom încerca să aflăm ce se întâmplă într-o anumită fracțiune de timp. Dispunem de nenumărate descrieri clinice ale comportamentului uman al bolnavilor. Psihologia transversală se referă numai la cazurile, totuși mult mai numeroase, ale comportamentului în starea acceptată drept „normalitate”. În afară de aceasta, este vorba doar despre comportamentele cu inițiativă proprie, cu alte cuvinte, despre acțiunile individului socotit om liber. De aceea, *individul om, liber și sănătos*.

1. *om*, fiindcă doar acesta, după câte știm, are dialogul cu eternitatea, precum și amintiri indirecte. (Ion îi povestește Mariei episodul pe care ea l-a ratat din serialul îndrăgît, dar motanul nu a fost auzit relatându-i pisicii pe cine a întâlnit pe stradă.)

2. *liber*, fiindcă individul supus unor constrângeri mai mari decât cele impuse în viața cotidiană de către societate, răspunde tot în mod impus și la diferiții stimuli

3. *sănătos*, pentru că boala schimbă percepția și prioritățile la răspunsurile la stimuli, boala însăși fiind un factor terorizant.

Eu m-am specializat în psihologia persoanelor cu nevoi speciale, preponderent copii, dar psihologia transversală se ocupă de marea masă a persoanelor adulte, apte de a-și gestiona singure viața. Psihologia transversală este probabil una dintre ultimele încercări speculative ale unei tendințe tot mai demonstrative acceptate în știință și reprezintă o introducere în explicarea de ce fac eu acum asta și nu aia, de ce starea mea de azi este pozitivă, iar cea de ieri, fără să fi existat o cauză obiectivă evidentă, a fost mult mai întunecată. O adâncire a acestui demers s-a materializat în volumele mele despre filosofia limbajului, de asemenea al individului om, liber și sănătos.

- *Spuneți undeva: „Psihologia transversală împarte indivizii în oameni adamici, oameni faustici și oameni prometeici. Cred că eu fac parte din cea de a treia categorie.” Maleficia lumii intră și ei în acest marcaj speculativ? De ce vă considerați un prometeic?*

- Împărțirea aceasta (indivizi faustici, adamici și prometeici) nu are rezonanțe în etică, din fiecare categorie putând face parte și spirite samaritene și spirite ticăloase. Nu cred că e cazul să vorbesc aici mai mult despre psihologia transversală, pot cel mult să adaug că subiectul acesta a apărut în șase ediții, fiecare adăugind-o pe cea precedentă. Mă consider un om prometeic, adică o persoană care se bucură de drumul parcurs, o persoană ce perseverează și rezistă, indiferent de orizontul de la capătul acestuia. Pentru omul prometeic, așa cum l-am descris eu, tocmai parcurgerea vieții este importantă, indiferent de cât mai are de trăit. Am învățat că importantă este construcția, că, transpirând, acel moment merită să-l savurezi, chiar dacă nu știi cum va arăta obiectul finit și ce soartă va avea. Scopul reprezintă doar o iluzie care nu se materializează întotdeauna. Doar cine se poate bucura de momentul activ este motivat să continue.

- *Ce autori, ce lecturi v-au marcat puternic devenirea și scriitura?*

- Printre multele hârtii ce se adună cu anii în casa omului, am dat de un caiet în care, elev fiind, am notat autorii și operele preferate la acea vârstă. Aproape nimic nu mai corespunde cu ce aș nota azi. Este vorba despre raportul copil – adolescent – om matur, fiecare cu alte priorități, cu alte lecturi, cu alte modele și, mai ales, cu o altă experiență de viață. Dar

etapele acestea sunt necesare. Avem posibilități limitate de alegere, de multe ori joacă un rol însemnat și întâmplarea care ne-a scos în cale o carte anume. Totuși, există piscuri ce nu e voie să fie ignorate. Eu am crescut cu marea literatură rusă pusă la dispoziție, în anii adolescenței mele de editura Cartea Rusă, am avut acces la colecția Clasicii literaturii universale și la literatura germană interbelică. Apoi am dat de scriitorii sud-americani care au venit ca un tsunami peste noi. Cine mi-a influențat scrisul? Cei trei mari clasici ai literaturii române, Eminescu, Creangă și Caragiale. Apoi, Cehov și Dostoievski. Apoi, Kafka, Jakob Wassermann și Thomas Mann. Apoi, Márquez și Casares. Și, mai ales, Borges. Dar fiecare lectură mi-a dăruit ceva. Nu numai celebri, cei mari. De pildă, am mereu pe noptieră un volumaș de Alvaro Menéndez Leal, despre care nu știu decât că este salvadorian și că această carte a fost distinsă cu premiul al doilea în grupa „schite, nuvele și povestiri” la al VIII-lea Concurs Național de Cultură ce s-a ținut în 1962 la San Salvador, după cum e specificat în cuvântul redactorului cărții. Nu cunosc nimic în plus despre Alvaro Menéndez Leal, însă el a fost cel ce m-a convins definitiv că merită să încerc să devin scriitor.

- Cu „*Enigmele infinite*” (2014) ați deschis un nou ciclu narativ? Ce proiecte literare aveți? La ce lucrați acum?

- *Enigmele infinite* (2014) au deschis ciclul „Vocalizelor”, iar *Jurnalul pandemic* (2021) l-a închis. Așa cum am spus, chiar în ziua când răspund întrebărilor Dvs., am primit de la editura Junimea o nouă ediție a *Enigmelor...*, așa că astăzi toate cele opt volume de VOCALIZE sunt disponibile la aceeași editură. Cele patru romane din ciclul lugojan au apărut și ele la editura Eminescu. Doar CEI O SUTĂ, cele unsprezece romane, au apărut la nu mai puțin de șase edituri diferite. Acum sper să scot un volum de proze scurte, „Trăirile malefice”, scriu la cartea datorată Premiului Național „Ion Creangă” Opera Omnia și mă străduiesc să termin un roman pe care l-am început de mai multe ori, „Acvariul”. Poate, de data asta, voi reuși să-l duc la bun sfârșit. Poate că Dumnezeu va mai avea răbdare cu mine și voi trece și acel hotar.

Mihaela PETROV

Un clasic al avangardei artistice românești și europene, originar din Piatra Neamț

Scurt parcurs Victor Brauner (1903-1966)

Reprezentant de seamă al avangardei românești între anii 1923-1938 și membru al grupului suprarealist parizian începând cu anul 1933, Victor Brauner este creatorul unui univers care dezvăluie multiplele variante ale unei mitologii deopotrivă naivă și savantă, personală și universală.

Născut în ziua de 15 iunie 1903 la Piatra-Neamț, Victor Brauner debutează pe scena avangardei românești în anul 1923, când ilustrează volumul *Restriști* semnat de poetul Ilarie Voronca. În 1924, pictorul și poetul sunt inițiatorii unicului număr al revistei de orientare dadaist-construktivistă 75HP.

Considerându-se inventatori ai pictopoeziei, Brauner și Voronca insistă în paginile revistei asupra caracterului sintetic al noii forme de artă prin care imaginea și cuvântul scris urmau să se unească. Sub semnul modernismului românesc de la începutul secolului XX, trecând prin cubism, expresionism, dadaism și constructivism pentru a ajunge la suprarealism, creația brauneriană dintre anii 1923 și 1930 oferă întregul spectru al etapelor pregătitoare ale unei opere dintre cele mai originale.

În 1933, când Victor Brauner devine membru al grupului suprarealist din jurul lui André Breton, marile constante ale operei sunt deja trasate: referințele la modelul interior suprarealist, invenția, imaginile simbolice și umorul.

Un an mai târziu are loc prima sa expoziție personală de la Paris, la Galeria Pierre (Pierre Loeb), unde pictorul expune lucrări realizate între anii 1930 și 1934. Impresionat în mod deosebit de lucrarea, sub formă de diptic, *Forța de concentrare a Domnului K.* (1934), André Breton semnează prefața catalogului expoziției.

Force de concentration de Monsieur K.

Brauner revine un an mai târziu la București, unde va juca un rol esențial în evoluția creației de avangardă românești între anii 1935 și 1938. În seria de desene intitulată *Anatomia dorinței* (*Anatomie du désir*, 1935-1937), transpunerea în imagine a unui „model ideal“, hibrid care îngemănează anatomia umană și pe cea a unui „robot feminin“ acționat mecanic, este reprezentarea halucinantă a unui obiect sexual absolut. Figurilor reale, recognoscibile, le sunt adăugate elemente imprevizibile, surprinzătoare sau anarhice, pentru a dezvălui principiul după care artistul se ghidează: totul este permis, totul este posibil...

Scopul urmărit este acela de a anula frontierele care separă realul de ireal și cotidianul de fantastic, pentru a reflecta legile concrete după care funcționează lumea imaginărilor. În 1937, „tablourile de călătorie“ sunt dominate de atmosfera de vis, adesea neliniștitoare, proprie imageriei suprarealiste. Accentul este pus pe impactul provocat de imaginea poetică, ce va rămâne o caracteristică a creației brauneriene.

Victor Brauner părăsește definitiv România în 1938, pentru a se stabili la Paris, unde, la scurt timp, are loc tragicul eveniment prin care își pierde ochiul stâng, în timpul unei întâlniri între prieteni, încercând să împiedice o altercație între pictorul spaniol Oscar Dominguez și compatriotul acestuia, Esteban Francès. De-a lungul mai multor ani, începând cu anul 1927, tema ochiului apare în repetate rânduri în desene,

Naissance de la matière

acuarele și tablouri care anunță accidentul. Din anul 1938, în operă are loc o transformare, o nouă deschidere către „misterele nopții“, către fantastic și miraculos. Căutarea poetică a miraculosului în lumea pe care suprarealismul o interoghează are ca scop dezvăluirea invizibilului. În seria „himerelor“ sau a „amurgurilor“, Breton vede una dintre cele mai fidele ilustrări ale teoriilor sale. Reflectând „imaginea interioară“, pictura dezvăluie un spațiu închis, populat de lumea spectrală a „licantropilor“ învăluiți într-o atmosferă nebuloasă. „Uniunea contrariilor“, simbolizată printr-o figură androgină, figură mitică a cărei reconstrucție este considerată de André Breton de primă necesitate, este reprezentată în *Nașterea materiei* (*Naissance de la matière*, 1940). „Prin *Nașterea materiei*, Victor Brauner aruncă o primă punte între simbolismul universal și propriul său simbolism“, scrie poetul Alain Jouffroy, prieten și exeget al operei artistului. Plecând de la ideea că în orice chip există două fețe, una întoarsă către exterior, cealaltă către interior, în sculptura *Semn* (*Signe*, 1942-1945) „dublul“, temă care traversează întreaga operă brauneriană, apare sub forma a două capete suprapuse pentru a aminti că „ceea ce jos este la fel cu ceea ce este sus“ (Hermes Trismegistul). În tabloul *Mitotomie* (*Mythotomie*, 1942), „capul dublu“ având în mijloc marele ochi vizionar are rolul de a accentua „vederea dublă“ a lucrurilor vizibile și invizibile. În creația lui Victor Brauner, sinteza dintre scriere (semn) și imagine (Bild) apare ca o preocupare permanentă, criptare sau corespondent al unei arte combinatorii care include „secretul“ pe care suprarealismul îl ridică la rangul de emblemă. Considerat „maestru al secretului și al enigmei“, pictorul este recunoscut ca unul dintre creatorii

de seamă ai mișcării suprarealiste la Expoziția Internațională *Suprerealismul*, în 1947. *Tabloul autobiografic ultratablou biosensibil* (*Tableau autobiographique ultratableau biosensible*, 1948), un curriculum în care sunt reunite imaginea și cuvântul scris, este povestea unor întâmplări imaginare și reale deopotrivă. „Brauner este un artist «anti-artistic», un poet «anti-poetic» și un individ «anti-individualist»: un paradox în acțiune“, scrie Alain Jouffroy în monografia consacrată pictorului, în anul 1959 (Alain Jouffroy, *Brauner*, Fall, 1959).

Începînd cu anul 1948, an în care se desparte de grupul suprealist din jurul lui André Breton pentru a-și urma propriul drum, Victor Brauner pictează mai multe cicluri de lucrări tratând o temă inspirată din psihanaliză, „realizarea simbolică“. Semnătura pictorului este însoțită de semnul infinitului, *Victor ∞*, mărturie a nenumăratelor întâlniri ale Eului cu Sinele într-o experiență extatică dezvăluită într-o manieră burlescă, în care umorul și autoironia, hilarul și grotescul sunt alăturate. Realizează seria de 37 de tablouri intitulată *Onomatomanie*, urmată de cea a *Retractațiilor*, prima tratată cu umor, cea de-a doua dominată de tragicul existenței Eului în lume. În anii 1950, pictura lui devine „un alfabet de semne“ în care autoportretele imaginare, „portrete de substituție“, sunt în totalitatea lor o odă adusă ființei „interioare“. Brauner personifică „ființa interioară“ sau „secretă“, angajând-o într-o varietate de imagini care pot fi multiplicat la infinit. Artistul conferă imaginii caracterul unui text continuu, iar privirea este condusă de la o „figură“ la alta pentru a dezvălui multiplele fațete ale ființei. „Unelte spirituale“, tablourile oglindesc diferite stări emoționale. Pictând, artistul se supune unei necesități profunde pe care o numește „tropism totemic“. La începutul anilor 1960, el vorbește despre o totemizare a picturii și despre apropierea viziunii sale de cea a creatorilor anonimi, prin care caută să redefină legăturile secrete ce-l leagă pe om de Univers. În ultima lui serie de lucrări, *Mitologie și Sărbătoarea Mamelor* (*Mythologie et la Fête des Mères*, 1965), considerată un testament plastic al pictorului, tablourile-obiect îmbină mitologia personală cu cea universală. Reunind marile teme care traversează întreaga operă brauneriană, ansamblul lucrărilor expuse la începutul anului 1966 la Galeria *Alexandre Iolas* din Paris asociază autobiografia artistului și numeroasele sale întâlniri cu

alchimia, gnoza și cabala, psihanaliza și filozofia, miturile, vechi și noi, alăturate cotidianului și fantasticului. Pictorul se stinge din viață la Paris în ziua de 12 martie 1966, an în care urma să reprezinte Franța la Bienala de la Veneția. Considerat unul dintre reprezentanții de seamă ai artei secolului XX, Victor Brauner este omagiat în acest an într-o amplă retrospectivă organizată de Muzeul de Artă Modernă din Paris (24 aprilie – 16 august 2020).

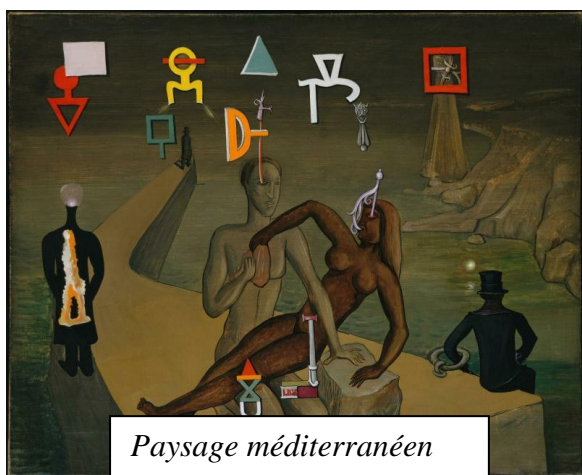
Victor Brauner – Ochiul pictorului.

Accidentul din vara anului 1938

În luna august a anului 1938, an în care părăsește România pentru a se instala definitiv la Paris, Victor Brauner își pierde ochiul stâng în timpul unei întâlniri amicale, când încercase să aplaneze o dispută între doi prieteni. Rana produsă de paharul aruncat de spaniolul Oscar Dominguez în direcția compatriotului său Esteban Francès avea să fie identică aceleia dintr-un *Autoportret* pictat de Brauner în anul 1931: „În clipa aceea am făcut legătura cu portretul meu și am încetat să mai gândesc confuz, similitudinea răniî trezindu-mă la realitate și fixându-mi pentru totdeauna acea imagine care s-a amplificat în mine...“, notează pictorul într-un caiet din anul 1944 (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). Didier Semin atrage atenția asupra unei fotografii realizate de Victor Brauner în timpul sejurului său la Paris de la începutul anilor 1930, fotografie care „indică“ exact locul accidentului din vara lui 1938, conform unei mărturii scrise a artistului: „...axa privirii mele în acel moment și cea a aparatului (merg) direct spre numărul 83 de pe Bulevardul Montparnasse, la locul accidentului“, „casa în care locuiește Dominguez și unde a avut loc accidentul din noaptea de 27 spre 28 august“ (Didier Semin, Victor Brauner, RMN, Éditions Filipacchi, 1990).

Tema ochiului traversează creația brauneriană din 1925 pînă în 1938, anul accidentului. În lucrările care „anunță“ eviscerarea ochiului, Brauner recunoaște marca a două evenimente pe care le consideră fundamentale, atât pentru evoluția operei, cât și pentru cea a traiectoriei personale, pierderea ochiului și războiul: „Acum cred că pot întrevădea foarte clar două evenimente fundamentale în viața mea. Dacă tablourile din această epocă ar fi pur și simplu descrise, nu am putea nega descrierea extraordinară a ceea ce urma să se întâmple. Foarte surprinzătoare este obsesia oculară. Nu am nici un motiv de a o ține sub tăcere, căci coincidențele sunt prea frapante, și apoi, în toate tablourile anterioare accidentului și războiului, o anumită aluzie este mereu evidentă“ (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). Într-un desen acuarelat din anul 1925, un obiect ascuțit perforază ochiul unui personaj desenat în manieră suprarealistă. Doi ani mai târziu, în desenul în tuș intitulat *Lumea tihnită* (*Le monde paisible*, 1927), ochiul înlocuiește sexul feminin, desen publicat în 1928 în revista *Discontinuité* inițiată de Mihail

Cosma (Claude Sernet) la Paris. Includerea unui tablou realizat în 1923-1924, reprezentând un personaj cu „ochiul înlăcrimat“, în seria de lucrări cu caracter premonitoriu rămâne în continuare nelămurită. Mutilarea ochiului apare într-un desen (*On n'embauche pas*, 1930) în

Paysage méditerranéen

care un cap de dimensiuni „supranaturale“ este reprezentat în chip de „relicvă“. Ochiul stâng este vâgăuna care adăpostește „rămășițele“ civilizației, pusă sub semnul vitezei (accident de automobil), sau cele lăsate în urmă de războiul a cărui premoniție apare într-o serie de lucrări realizate pe parcursul anilor 1930. În tabloul intitulat *Peisaj mediteranean* (*Paysage méditerranéen*, 1932), litera D (Dominguez) apare alăturată unei înșiruirii de semne ale unei scrieri inventate de artist, perforând

ochiul personajului aflat în prim-plan. Personajul masculin din *Moartea lunii* (*Mort de la lune*, 1932) are ochiul stâng acoperit cu o clapetă neagră. Ochiul devine „autonom“ în tabloul *Poarta* (*La Porte*, 1932) și în acuarela *Camera cu chipuri* (*La chambre aux visages*, 1934). Într-un desen colorat din anul 1937, ochii sunt înlocuiți prin coarne care „străpung“ paleta pictorului. În tabloul pictat pe lemn în același an, *Asupra motivului* (*Sur le motif*, 1937), ochii pictorului aflat în fața șevaletului sunt înlocuiți prin mari pensule. Devenită leitmotiv, tema ochiului este prezentă și în tabloul *Adrianopole* (*Adrianopole ou légèrement chaude*, 1937), descris astfel de artist: „În alt tablou, (...) vedem în mijloc o stranie femeie transformându-se într-o masă rulantă, prin roțile ce-i ies din genunchi și din coate, care are în locul ochilor niște coarne enorme“. Aceleași coarne, asociate unui șarpe, sunt înlocuitorii ochilor în desenul care ilustrează *Cânturile lui Maldoror* (1938). Pierre Mabile publică în 1939, în revista *Minotaure*, articolul intitulat „Ochiul pictorului“, în care vorbește despre vocația premonitoare a operei. În articol, coarnele care înlocuiesc ochii personajelor din desene și picturi sunt asociate în chip simbolic sexualității și interpretărilor freudiene privind complexul oedipian.

În 1944, pictorul reunește toate documentele legate de pierderea ochiului într-un dosar, „Cazul Victor Brauner“, cu intenția de a-l publica. Brauner consideră eviscerarea ochiului ca fiind „pivotalul central al evoluției sale“, văzând-o, în cele din urmă, ca pe o eliberare. Opera anilor premergători accidentului se prezintă ca o mitografie a cărei orientare tematică și evoluție plastică conduc la tragicul eveniment al eviscerării ochiului. Necesitatea obsesivă de a reconstitui toate elementele care aveau o legătură cu ceea ce pictorul numește „o mare breșă ciclopică“ îl determină să vadă în accident „un fapt unic în istoria picturii“. Artistul analizează o serie de tablouri având ca temă ochiul pierdut în accident: „Vă voi relata teribila și misterioasa istorie prin care mi-am pierdut ochiul stâng. Această pierdere, originală și dramatică, ce este evenimentul cel mai cutremurător din viața mea, a fost pictată cu ani înainte ca ea să se întâmple și nu cunoaștem nici un exemplu analog în istorie“ („Le cas Victor Brauner“, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul *Georges Pompidou*, Paris). Primele două manuscrise aflate în dosar dezvoltă ideea

vocației premonitorii a operei anterioare accidentului: „Pentru un timp îndelungat vedem, printre elementele ce compun subiectele tablourilor și desenelor mele, ochi (care) sunt ascunși sau vizibili, în colțuri sau pe obiecte, atrăgând câteodată o curioasă atenție celui care privește tabloul, alteori rămânând neobservați. (...) Înlocuiți sau distruși, zdrobiți până la antiteza cea mai violentă prin substituirea ochilor prin coarne, ei constituie proba cea mai evidentă a ceea ce urma să mi se întâmple mai târziu; în toate tablourile, atacul ochilor predomină“. Premoniția accidentului este legată de viziunea dezastrului provocat de război și a orașelor în ruină. Ochii înlocuiți prin coarne și ochiul, „organ autonom“, apar asociați cu uniforma militară în tabloul intitulat *Ultima călătorie* (*Le dernier voyage*, 1937). „Și toate aceste tablouri din perioada anterioară anului 1939 poartă o anumită marcă a războiului sau marca accidentului survenit în 1938“, specifică artistul în încheierea descrierilor pe care le face tablourilor din 1937.

În timpul realizării *Autoportretului* din anul 1931, imaginea pictată este de mai multe ori modificată pentru a „oglinzi“, în pictură, subiectivitatea creatorului sau „modelul“ care corespunde unei „realități interioare“. Pictând *Autoportretul*, artistul introduce în opera sa „principiul creator al neasemănării“, care corespunde refuzului unei arte mimetice. Pictorul intervine asupra imaginii exterioare (imaginea din oglindă) pentru a o transforma în „revelație a interiorității“ – în cazul autoportretului, o imagine cu caracter premonitoriu. Victor Brauner urma să vadă în pierderea ochiului fizic un sacrificiu necesar pentru împlinirea creației și, totodată, deschiderea spre un nou fel de a vedea care-l conduce la o nouă etapă în pictură. „O fereastră se deschide în zidul destinului. De la această fereastră, prin care Victor privește acum lumea, toate imaginile spiritului său se înalță într-un zbor suveran. Lumea individuală a simbolurilor și obsesiilor se revelează a fi în contact cu cea pe care o credem exterioară, jocuri ale forțelor

universale“, scrie Alain Jouffroy, autorul monografiei consacrate artistului în anul 1959 (Alain Jouffroy, *Brauner*, Fall, 1959).

Victor Brauner – Mitologia poetului

Întâlnirea cu poetul Ilarie Voronca – autor al volumului de poeme *Restriști* (1923), ilustrat de Victor Brauner – și colaborarea, în 1924, la revista 75HP, pe care cei doi o inițiază, vor marca parcursul creației brauneriene. Pictopoezia, creație comună a pictorului și a poetului, este anunțată și exemplificată în paginile revistei. De-a lungul anilor, prietenia, colaborările cu poeții și creațiile comune vor contribui la conturarea unei opere în care pictura și poezia se regăsesc reunite. Pentru Victor Brauner, poezia este un mod de a percepe lumea, iar creația este înțeleasă ca un proces al cunoașterii de sine. Aventurile poetului apar ca un lanț nesfârșit al faptelor imaginare prin care artistul exprimă transformările eului, pe care le propune ca marcă a propriei sensibilități.

Le Lion double

În 1946, Brauner redactează un text poetic intitulat *Proclamație*, care va fi publicat în anul următor în catalogul expoziției internaționale *Suprarealismul* în 1947, care a avut loc la Galeria *Maeght* din Paris. În text, artistul se declară *Împărat al mitului personal*, ale cărui forțe sunt absolute și confuze, feroce și melancolice. Brauner reia pasaje din scrisorile adresate lui André Breton, pe care pictorul le dezvoltă pentru a contura tema unei mitografii personale. Textul, marcat de umorul și autoironia caracteristice operei brauneriene, anunță totodată un nou ciclu de lucrări, *Mitologia poetului*, în care artistul este eroul modern al unor „întâmplări legendare“. Fiecare realizare reprezintă un „document autobiografic“, care dezvăluie un moment sau o „stare“ revelatoare a întâmplărilor reale și imaginare. *Tabloul Aceasta a*

fost povestea unui poet din Sargimegetusa (*Ceci fut l'histoire d'un poète de Sargimegetusa*, 1946) este prefigurarea parcursului urmat de poet în trei etape succesive, culminând cu figura poetului reprezentat ca un sacerdot. Titlul tabloului trimite la cultul dacic, denumirea localității Sarmizegetusa fiind schimbată pentru a desemna un „lăcaș de cult“ imaginar. Oferind jocul unei imagini în care organizarea simetrică a figurii (profil dublu), văzută din față și din profil, tabloul *Izvorul* (*La Source*, 1946) este un „conglomerat“ de semne și cuvinte care alătură creația poetică și plastică într-un întreg. Inspirația este prima condiție în procesul creator, ea avându-și originile în „apele profunde“ ale imaginației și inconștientului. Funcționând în felul unui „mecanism catapultor“, inspirația traversează stadiul opoziției dintre principiile contrarii pentru a sfârși prin a deschide imaginației drumul către o „culme“ sau către „vârful“ ce amintește de aspirațiile suprarealiștilor, un „curcubeu vivificator“. Uniunea dintre imagine și cuvânt este prezentă și în pictopoemele care fac parte din corespondența adresată lui André Breton, arătând puternicul atașament al pictorului față de poet. Într-un desen, „poetul în exil“ este numit și „dialectician al dragostei“ sau „purtător al marelui mesaj“, desenul fiind însoțit de o dedicație, pictopoem pentru André Breton. În tabloul intitulat *Leul dublu* (, 1946), „dubla esență a tuturor lucrurilor“ este prefigurată printr-un semn care trimite la grafia literei, sugerând totodată „calitățile“ pe care Brauner le atribuie poetului prin figura leonină bicefală, pasărea și sceptorul Luna-Sol.

Între anii 1946 și 1948, Victor Brauner pictează seria de tablouri închinată Poetului, figură în jurul căreia trasează coordonatele unei mitologii personale. Poetul este eroul modern ale cărui aventuri spirituale sunt înfățișate ca fiind „fapte eroice“, similare celor ale unor personaje supranaturale. Umorel se împletește cu autoironia pentru a deveni un fel de „crez al artistului“, prin care Brauner își face cunoscute ideile privind creația și arta. Seria de trei tablouri intitulate *Mitologia poetului* „încenează“ transformările prin care poetul trece de-a lungul parcursului creator, (*Mythologie du poète, 1-ère, 2-ème, 3-ème naissance*, 1947). În primul tablou, nașterea are loc prin trupul unui șarpe, simbol al naturii poetice în opera brauneriană. În tabloul *Mitologia poetului, a 2-a naștere*, poetul apare încadrat între două divinități protectoare sau „principii

universale“. „În acest tablou putem vedea sfârșirea primordială a conflictului simbolic prin care trece poetul, care tinde către unificarea exemplară a ființei“, explică artistul. În *Mitologia poetului, a 3-a naștere (Mythologie du poète, 3-ème naissance)*, poetul, înfățișat în chip de Superman, este eroul înzestrat cu calități excepționale, înnoitoare. El pare să descindă din benzile desenate ale comics-urilor, iar șarpele, prezent aproape întotdeauna alături de poet, reprezintă „forțele regeneratoare“, creatoare. „Mitul poetului este mitul omului care își cucerește libertatea. Întreaga mea operă este o simulare a unei mitologii. Fiecare tablou este o poveste a poetului în care omul este suprarealistul. Poetul sunt eu“, declară Victor Brauner.

În 1947, Suprarealistul, poet și magician, este reprezentat printr-o figură emblematică ce simbolizează „principiul creator“. Suprarealistul reia figura Scamatorului din jocul de Tarot, prefigurare a literei Alef și simbol al întregului Univers. În jocul de Tarot, Scamatorul (Le Bateleur), căruia îi sunt atribuite cele mai înalte calități, reprezintă omul-microcosmos, universul activ sau principiul a tot ceea ce există. Începutul și sfârșitul se regăsesc reunite în simbolul alchimic, șarpele încolăcit care formează un mare semn al infinitului așezat pe pălăria Suprarealistului. Figura Scamatorului apare și în tabloul intitulat *Îndrăgostiții, mesageri ai numărului* (1947) alături de Papesa din cărțile de Tarot, pentru a simboliza „uniunea contrariilor“. Inscripțiile din dreapta și din stânga tabloului reiau schema tripartită pe care pictorul o introduce adesea în lucrările anilor 1940: DESTINUL corespunde TRECUTULUI, MAGIA – PREZENTULUI și LIBERTATEA – VIITORULUI. Triada simbolizează uniunea dintre actul poetic, dragoste și libertate.

Tabloul autobiografic ultratablou biosensibil încheie, în 1948, etapele anterioare în care episoadele autobiografice, reale și imaginare, culminează cu trasarea planului unei ființe umane ideale. Ansamblul, în care imaginea și cuvântul scris sunt din nou reunite, apare ca o „cartografie“ a evenimentelor interioare/exterioare care l-au marcat pe artist. Tabloul este un document autobiografic, iar textele, introduse în mici cartușe, explică imaginea și/sau îi conferă un nou sens. Mențiunea adăugată în josul titlului, „scopul acestui document este fără scop“, atrage atenția asupra faptului că tabloul nu este purtătorul unui mesaj special, ci,

mai degrabă, o trecere în revistă a etapelor dezvoltării personalității artistului, tabloul având rolul unui curriculum imaginar transpus în imagini. Autointitulându-se *Împărat al regatului mitului personal*, pictorul creează un „dublu“ caricaturizat. „Cînd Brauner se reprezintă în chip de «împărat înfinit », el nu se proclamă suveran al picturii, ci al lui însuși“, scrie Alain Jouffroy.

În seria *Onomatomanie* (1949), al cărei titlu reunește onomastica și mania, Victor Brauner realizează un număr de 37 de tablouri în care vede exercițiul imaginat al unei autoanalize. Victor-Victoraș victorios, din seria *Onomatomaniei*, este „dublul“ inventat de artist, micul Victor, „ființa secretă“ sau „omulețul din om“, o ființă ultrasensibilă și necunoscută. În 1962, Victor Brauner va scrie: „Pictura mea este autobiografică. Eu îmi povestesc viața. Viața mea este exemplară, pentru că e universală. Ea povestește, totodată, reveriile primitive în forma și în timpul lor“.

Mihaela Petrov este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvântul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate: Victor Brauner, cuvântul scris și opera plastică, 1934-1965 (2012); Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele (2013); Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne (2014); Victor Brauner, 1903-1966 (2016).

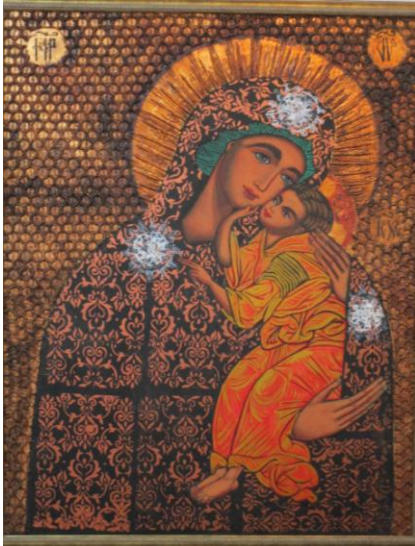
Mircea Titus ROMANESCU

Sacru sau Profan

Expoziția de pictură Laurențiu Dimișcă

Galeria „Lascăr Vorel”, Piatra-Neamț, 15-30 ianuarie 2022

La început de an, maestrul Laurențiu Dimișcă ne regalează cu o expoziție de excepție. Cunoscutul spațiu al galeriei nemțene „Lascăr Vorel” este complet spiritualizat și are aspectul unei mici capele moderne. Dialogul între *Sacru sau Profan* este reprezentat prin așezarea unui perete cu icoane, apropiate de icoana clasică, față în față cu peretele ocupat de o iconografie modernă. Ambele tendințe fac parte din câmpul de cercetare al artistului. El mărturisește că interesul său pentru icoana bizantină a început din tinerețe, de când avea 19 ani, dezvoltându-se ulterior prin inovarea în tehnica icoanei și în variante ale canonului, respectând prototipul bizantin. În privința realizărilor referitoare la tehnică și materiale utilizate, acestea dacă ar fi brevetate pentru icoane ar putea să-i poarte numele. Totuși, cum se împacă strictețea canonului cu maniera și firea mereu inovatoare a artistului Dimișcă? Evenimentele din viața

Maicii Domnului, *Pogorârea Sfântului Duh*, *Schimbarea la Față*, toate cuprind elementele canonice de reprezentare dar, desenul de veșmânt (canonic), vine să se compună în cel mai modern mod cu elementele vibrante ce reprezintă spațiul, chiar dacă acesta este reprezentat uneori simplu, prin stratul grilă al suportului. Să urmărim reprezentarea spațiilor la Dimișcă; mă refer în special la *Schimbarea la Față*, la reprezentarea grafică a aurei din spatele Mântuitorului!

Nu putem să trecem cu vederea reprezentarea Maicii Domnului cu Pruncul, în mai multe variante și dimensiuni, un subiect predilect al artistului, care se joacă cu simbolistica pozițiilor personajelor, cu expresia mâinilor și a „dulcei sărutări”. La un moment dat, el trece de reprezentarea canonică a veșmântului și îl tratează, la Maica Domnului, modern, decorativ, în genul Jugendstilului (Gustav Klimt).

Dacă mergem mai departe, pe peretele opus, descoperim o artă neîngrădită de canon, răspunzând doar canoanelor artei singulare a lui Laurențiu Dimișcă. Oare arta icoanelor efectuată de maeștrii populari în stil naiv nu mai este sacră? Aici, dacă luăm definițiile DEX-ului, există variante explicative ale cuvântului sacru: aparținător bisericii, religiei, sfânt, înzestrat cu har divin și multe altele dintre care se remarcă intenția, gândul cu care este realizat un lucru care devine un lucru încărcat cu har (bun sau rău). Dacă la icoana veche canonul reprezentării era asociat cu postul și rugăciunea, spre a conduce spre intenția cea bună, arta modernă poate conduce oriunde. Cu atât mai mult cu cât „arta brută și singulară” dorește să se elibereze de orice constrângere canonică sau educativă, practic de orice influență și să fie cât mai liberă în exprimare.

Dimișcă a mărturisit, că fiind catolic, a fost impresionat încă din copilărie de monumental și arta vitraliului. A fost interesat de istoria religiilor, de „iconografie ca un dialog cu divinitatea” și de biserica modernă. Întrădevăr, peretele „profan” al expoziției, panotat riguros cu picturi de dimensiuni mari, ne conduce, ca senzație, spre „sacru”.

Așa cum am spus mai sus, gândul cu care s-a lucrat se poate citi prin senzația ce ți-o provoacă apropierea de aceste lucrări. Recunosc sentimentul sincer al artistului, talentul de narator și umorul autorului, alături de tehnica și stilul său original în cadrul artei denumită „outsider-art”. Remarcăm variantele *Răstignirii*, *Adam și Eva*, *contemporani*, precum și lucrarea, atât de „necanonică”, denumită *Cupidon și Isus*.

Toate lucrările lui Dimișcă trebuie cercetate cu multă atenție, pentru că este un maestru al folosirii spațiului. Este de fapt vorba de un multi-spațiu al simbolurilor și întrebărilor „cu tâlc”. De exemplu, simbolul inimii este pus la același nivel cu simbolul crucii, primul reprezentând

lumea profană și al doilea pe cea sacră. Mai mult chiar, în „erminia” lucrărilor lui Dimișcă, conceptele de inimă și iubire domină spațiul său creativ. Pornind de aici, artistul ne invită la un joc, sub forma unui „dialog creștin”, în care semnificații ale simbolurilor și evenimente biblice ar putea fi schimbate.

În final, în cuvântul său de la vernisaj, artistul conchide: *Avem de ales între a deveni sacri sau a rămâne profani!* În *Ispita contemporană*, Dimișcă ne propune o inversare a rolurilor celor care au făptuit „păcatul original”, adică: „Dacă nu păcătuia Adam?”, lăsându-ne să apreciem singuri asupra consecințelor istorice.

Mica expoziție (18 lucrări), foarte unitară și de un ridicat nivel profesional, vine să confirme încă o dată valoarea artistică a maestrului Laurențiu Dimișcă, artist singular, fondator și lider al mișcării Outsider-art din România. Poate că nu este întâmplător că acest eveniment are loc în ianuarie 2022, la Piatra-Neamț, după expoziția *Bal des Figures* a fondatorului mișcării artei brute, Jean Dubuffet (1901-1985), care a fost deschisă până în 18 Decembrie 2021, la Galeria „Opera” din Paris.

Alăturarea poate nu este chiar întâmplătoare, având în vedere ultimii doi ani de restricții de peste tot, când nevoia de spiritualitate și eliberare este tot mai mare. Aici și acum Arta își joacă rolul său esențial. *Sacru sau Profan* ne propune soluții dar ne pune și întrebări, într-un tot care pune în valoare opera unui mare artist, contemporan cu noi.

Geo Bogza inedit

Un poem dedicat lui Victor Brauner

Un client din Anglia, pentru care îngrijesc o colecție de cărți ilustrate și reviste ale avangardelor din Europa Centrală și de Sud-Est (în special Ungaria, Serbia, România și Bulgaria), m-a anunțat că a cumpărat o parte din moștenirea literară a lui Geo Bogza, în 2009. Din această moștenire fac parte și patru caiete cu aforisme, note, schițe de text și proiecte – revista *Urmuz* nr. 6 (!) –, scrisori, o parte din jurnalul autorului, toate acestea provenind din perioada 1926-1933.

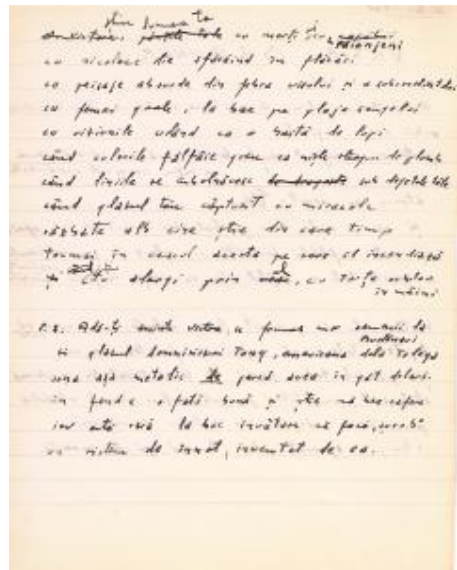
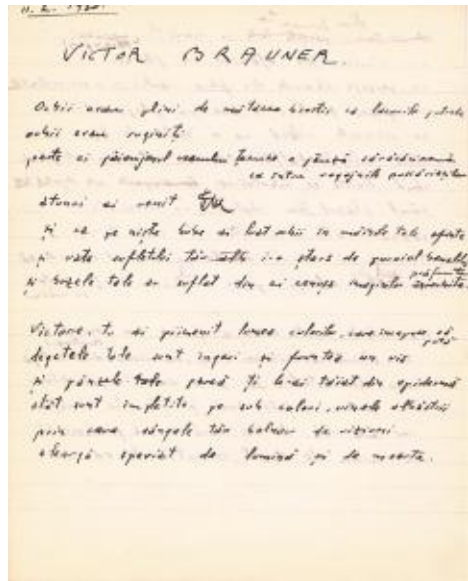
Deoarece avangarda românească este una dintre specializările mele ca anticar, dar și fiindcă am experiență ca traducător al literaturii române – grație acestei activități am și descoperit un manuscris al lui Urmuz (publicat în: Ion Pop (editor), *Urmuz, Schițe și nuvele aproape ... futuriste*, 2012) –, i-am propus clientului meu englez să transcriu aceste texte și să promovez publicarea lor, de exemplu sub forma unei serii de extrase reprezentative într-o revistă literară. Intenționez, de asemenea, să le public sub formă de carte în viitor. Propun cititorilor din România un poem dedicat lui Victor Brauner de către Geo Bogza; între paranteze pătrate, două cuvinte de care nu sînt sigur la transcriere. (Domenico JACONO – anticar, autor, editor și traducător, Viena).

VICTOR BRAUNER

Ochii erau plini de mătasea broștii ca lacurile putrede
 ochii erau ruginiți
 peste ei păianjenul veacului țezuse o pânză sărăcăcioasă
 ca între rogojinile pușcăriașilor
 atunci ai venit tu
 ca pe niște bube ai luat ochii în
 mâinele tale sfinte
 și vata sufletului tău i-a șters de
 puroiul banalului
 și buzele tale au suflat din ei cenușa
 imaginilor prăfuite.

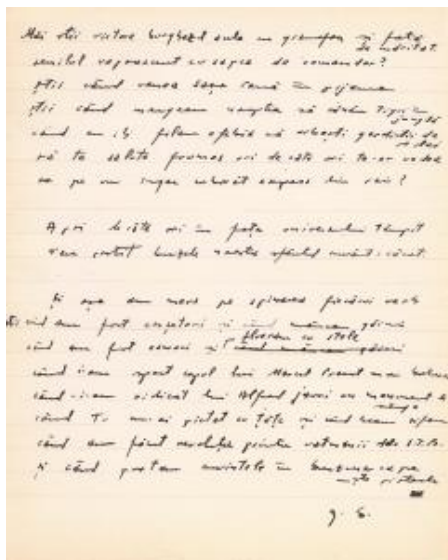
Victore, tu ai primenit lumea
 culorilor, care începuse să pută
 degetele tale sînt îngeri și fruntea
 un vis
 și pînzele parcă ți le-ai tăiat din
 epidermă
 atît sînt împletite pe sub culori,
 vinele albăstriei
 prin care sîngele tău bolnav de
 viziuni
 aleargă speriat de lumină și de
 moarte.

Știi lumea ta cu morți și cu
 păianjeni
 cu nicolae ilie sfîrînd în flăcări
 cu peisaje absurde din febra visului
 și a subconștientului
 cu femei goale, la baie pe plaja
 sîngelui
 cu viziunile urlînd ca o haită de lupi
 cînd culorile filfîie greu ca niște
 steaguri de plumb
 cînd liniile se îmbolnăvesc sub degetele tale

cînd glasul tău căpțușit cu miracole
răzbate alb cine știe din care timp
tocmai în veacul acesta pe care îl incendiază
și tu alergi prin el, cu torța ochilor
în mâini

P.S. Adă-ți aminte, Victore, ce
frumos mor oamenii la Buștenari
și glasul domnișoarei Tony,
americana de la Telega,
suna așa metalic de parcă avea în gît
dolari.
În fond e o fată bună și știe să bea
cafea
iar astă vară la baie învățase să facă
„șurub“
un sistem de înot, inventat de ea.

Mai știi, Victore, burghezul acela cu gramofon și fată de măritat,
senilul [vagorescent] cu șapca de conductor?
știi cînd venea Sașa Pană în pijama
știi cînd mergeam noaptea să vînam tigri în junglă
cînd eu îți filam o [fobie] să orbești gardiștii de pe plai
să te salute frumos ori de cîte ori te-or vedea
ca pe un înger coborît expres din rai?

Apoi de cîte ori în fața universului tîmpit
n'au rostit buzele noastre sfîntul cuvînt: căcat.

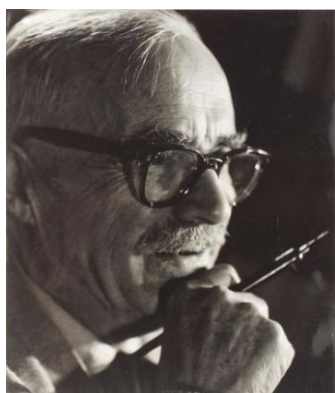
Și așa am mers pe spinarea fiecărui verb
știi cînd am fost cerșetori și cînd mîncam găini
cînd am fost escroci și fluieram cu stele
cînd i-am spart capul lui Marcel Proust cu un bolovan
cînd i-am ridicat lui Alfred Jarri un monument de sînge
cînd tu m-ai pictat cu țîțe și cînd beam sifon
cînd am făcut revoluție printre vatmanii de la I. T.B.
și cînd purtam cuvintele în buzunar ca pe niște pistoale.

g. b.

Cristian LIVESCU

55 de ani de la moartea lui Tudor Arghezi Poetica fantasmatică. „Miracolul lumii în mișcare și înnoire”

Academia Română, împreună cu Fundația Națională pentru Știință și Artă și Muzeul Național al Literaturii Române, au încheiat de curând editarea integralei operei lui Tudor Arghezi, realizare de seamă (și de impresionant efort) pentru viața culturală a țării. Un raft întreg, începând cu poezia, continuând cu proza și publicistica (12 volume)... Dar tot a mai rămas câte ceva de afară... Scrisori, documente, mărturii...

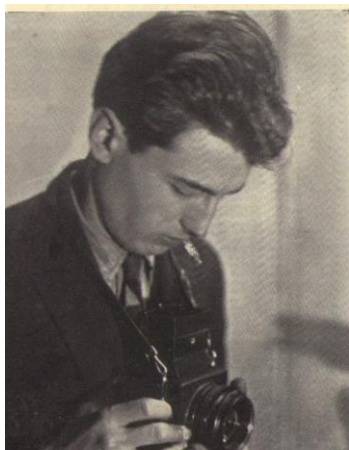
„O, tu aceea de-altădată/ ce te-ai pierdut
din drumul lumii!”

Lumea literară a fost surprinsă și fascinată totodată, în anii din urmă, de câteva detalii documentare care îl au protagonist pe Tudor Arghezi (21 mai 1880-14 iulie 1967). Unul se referă la articolele istoricului Fherenczes Istvan „Arghezi/ Erghezi”, din revista „Vatra”, 11/ 2015, febr. 4/ 2016, pe urmele lui Constantin Popescu-Cadem, și a contribuțiilor sale din revista „Manuscriptum”, 1978-1980, care aduc în atenție ascendența maternă de origine maghiară a marelui poet. Era fiul lui Nae Theodorescu (1859-1928), „comersant”, cu o prăvălie de dulciuri pe șoseaua Kiseleff, originar din Craiova (nu din Cărbunești, cum știa poetul), și al Rozaliei, adevărata sa mamă (nu Maria, cum apare în acte), o slujnică secuie – ajunsă în Capitală și angajată la un negustor de mărfuri coloniale, Manole Pârvulescu, cu o băcănie pe Calea Victoriei. Conform relatării fratelui vitreg Nicolae N. Theodorescu, ofițer de cavalerie,

identitatea mamei a fost pe deplin dată în vileag la înmormântarea lui Nae Theodorescu, în 1928, când poetul a venit însoțit de o doamnă în vârstă, Rozalia Arghezi, „pe care a prezentat-o ca fiind mama sa”. Nicolae N. Theodorescu l-a înștiințat pe Cadem (îi destăinuise acest amănunt și lui Șerban Cioculescu) că ea l-a născut pe Ion, ca urmare a relației cu Nae Theodorescu și că, în familia tatălui, atât fiul, cât și părintele au ținut în discreție această realitate, ca și faptul că numele de familie Arghezi, folosit de poet din 1904 (în revista „Linia dreaptă”), nu este pseudonim de artist, ci numele real al mamei, alăturând prenumele bunicului, din partea tatălui, Tudor. Mama nu era săsoaică, cum o prezenta amăgitor poetul („bona germană” la copii), ci de origine secuie.

Un certificat de botez a fost găsit în registrul matricol al parohiei romano-catolice din Vlăhița, Harghita, pe numele Ergezi Rozalia, n. la 26 septembrie 1859, fiind botezată la două zile după naștere, tatăl: Ergézi János, miner secuie; mama: Ágoston Zsuzsánna, ambii de religie romano-catolică. Ei au fost bunicii poetului. Rozalia și-a adus în câteva rânduri băiatul la Vlăhița, unde se pare că a învățat binișor ungurește. Ea mai are un băiat, Alexandru, devenit avocat, făcut cu negustorul de coloniale Manole Pârvulescu, dar acesta nu a luat-o de nevestă, preferând partida cu o soție înstărită.

Ceea ce complică situația este numele Maria, trecut în certificatul de naștere (contrafăcut) al poetului în dreptul mamei, fiind de presupus că a fost găsită o familie Theodorescu, în stare să acopere imoralitatea paternă, în condițiile în care Nae Theodorescu se căsătorește abia în 1883 cu Anastasia (Zoe) Petrescu, beneficiind de o zestre considerabilă. E știut că Ion a avut o copilărie dificilă, compensată prin motocicletă pe care tatăl i-o lua pe la 15 ani. Rozalia a murit la 3 iulie 1944, în spitalul de boli mintale de la Bălăceanca (cf. Mirel Anghel, *Viața lui Tudor Arghezi*, 2012, cap. „Mama lui Tudor Arghezi: un mister elucidat”, p. 58-79). Șerban Cioculescu menționa faptul că de întreținerea în spital și de înmormântare s-ar fi ocupat cel de-al doilea fiu al ei, fratele vitreg al lui Ion Theodorescu, avocatul Alexandru Pârvulescu (cf. *Argheziana*, Ed. Eminescu, 1985, p. 448). E de înțeles că am rezumat un material luxuriant.

Eliazar Lothar Theodorescu

Un alt episod de senzație face caz de fiul său puțin știut, Eliazar Lotar Theodorescu (31 ian. 1905-1969), devenit fotograf de artă și cineast la Paris, un obișnuit al mediilor de avangardă interbelice, căruia Centrul Pompidou i-a dedicat două expoziții retrospective, prima în 1993, iar a doua în 2017, această din urmă găzduită la București de Muzeul Colecțiilor de Artă și organizată de Muzeul Național al Literaturii Române, în parteneriat cu Centrul Pompidou și Galeria Jeu de Paume, aprilie-iulie 2019. Cu acest

prilej au fost publicate un album și un volum de scrisori inedite ale artistului, din anii 1924-1926, iar Damarice Amao, una dintre curatoarele prezente la vernisajul din 18 aprilie 2019 și asistentă de conservare la Pompidou, a făcut referire la teza sa de doctorat în istoria artei dedicată lui Eli Lotar. Tatăl său în acte este Ion Nae Theodorescu, numele real al lui Tudor Arghezi. Deprimat de moartea iubitei de adolescență, acesta se călugărise la mănăstirea Cernica, sub numele de Iosif, iar prin 1902, are o legătură clandestină și pasională cu o profesoară de științe naturale, cu șase ani mai în vârstă decât el, Constanța (Sonia) Zissu, mama lui Eli Lotar. Cei doi decid ca nașterea să aibă loc departe de țară, în Franța, la Paris. Preocupat de soarta copilului, lăsat cu o doică, tatăl hotărăște să-l aducă acasă. Într-o scrisoare din 15 septembrie 1905, către Gala Galaction, bunul său prieten, Arghezi își arată îngrijorarea: „Să vorbim acum despre copilul meu Eliazar, care doarme la ceasul acesta pe un braț străin, lângă Paris... Trebuie adus în București și crescut de mama. (Ar fi vorba de mama Rozalia, n.) Muma lui nu e prietena mea... Am crezut întotdeauna că mântuirea va pleca dintre noi, și într-o seară fără pereche ne-am iubit în beteala lunii, atât de infinit, doi oameni tineri, puternici și posedați de ideal, încât fățul acelei solemnități nu poate fi decât o frunte mare.”

„Scrisă-n visare ca o slovă,/ înfiptă-n trunchiul meu: săcure.”

În decembrie, reușește totuși să-l aducă în țară. Galaction (care avea să-l boteze) face colectă de la prieteni și promite să trimită lunar, pentru creșterea copilului, 30 de lei. Ca să-și asume paternitatea, Arghezi a renunțat câteva luni mai târziu la călugărie. Spre a face depășit episodul, pleacă în Elveția, la Mănăstirea Cordelierilor, unde fostului călugăr i se propune să se convertească la catolicism, dar oferta este evitată. Stă apoi o perioadă la Geneva, frecventează cursurile Universității Catolice din Freiburg – ca simplu audient, în lipsa bacalaureatului -, iar pentru a-și câștiga existența, lucrează într-o ceasornicărie. A vrut să meargă la Londra, învățând limba engleză, pentru ca în cursul anului 1909 să se afle în Italia, făcând diverse munci. În 1910 revine în țară, după cinci ani de pibegie – perioadă despre care avea să spună că i-a adus desăvârșirea ca scriitor. De educația lui Eliazar se va ocupa de acum îndeaproape. Căsătoria oficială (și formală) s-a produs în 1912, pentru ca băiatul să aibă un tată legitim, însă relația încordată între soți a dus la divorț, doi ani mai târziu. Cel mic a urmat clasele școlare la București și a avut parte de o educație îngrijită, la Liceul „Sf. Sava”, însă în 1924, la doar 19 ani, decide să-și ia soarta în mâini și să plece pe cont propriu la Paris, unde doi ani mai târziu obține cetățenia. Cât privește Constanța Zissu, personaj care a lăsat urme serioase în devenirea afectivă a poetului, datele sunt cât se poate de vagi. Se știe că a publicat în 1914 un volum de versuri (!), Acuarele, și că a murit în 1921, de bronhopneumonie. Eli Lotar va deveni un foarte apreciat fotograf și cineast, imaginile sale din suburbia pariziană La Villette l-au făcut celebru. Simpatizant comunist, a lucrat cu regizori mari: Luis Buñuel (Pământ fără pâine, 1933), Jean Painlevé și Jean Renoir, fiind realizator al filmelor Tenerife, 1932 și Aubervilliers, film selecționat la Festivalul de la Cannes (ulterior, francezii vor intitula un parc din orașelul Aubervilliers cu numele de Eli Lotar), 1946. În ultimii ani de viață, va poza pentru prietenul său, sculptorul Alberto Giacometti. (cf. Nicoleta Dabija, MLR) Sunt amănunte de natură să reconsidere, să dea peste cap, multe exegeze consacrate.

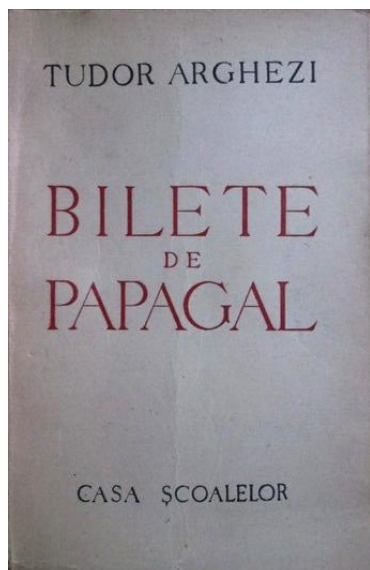
Fotografie de familie

O altă surpriză a furnizat-o donația unui fond masiv de documente și manuscrise, unele inedite, pe care fiul poetului, Baruțu T. Arghezi (1925-2010) o făcea Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, prin înființarea Centrului de Cercetare a literaturii argheziene, la 21 mai 2009, ziua nașterii lui Tudor Arghezi. De acest fond s-a ocupat mai multă vreme criticul Ion Simuț. Sunt manuscrise din perioada considerată „neagră” a biografiei lui Tudor Arghezi, anii 1948-1953. Unul dintre volume se numește Anii tăcerii (2010), care „arată o altă față a poetului”. Cum și de ce au fost tănuite atâtea decenii aceste texte rămâne un mister. În 1974, Baruțu T. Arghezi plecase în Elveția pentru tratamentul medical prelungit al fiului său. S-a stabilit la Lausanne, împreună cu soția sa, Doina - Melania Arghezi. După 1989, a revenit în țară, petrecând anii senectuții la Arad. A murit la vârsta de 84 ani, marcat de maladia Alzheimer. Din acest fond, Ion Simuț s-a oprit, între altele, la un poem cu totul straniu, unde „ipostazele în care îi apare fiului imaginea răvășită a mamei (săracă și flămândă, în zdrențe, cu cămașa sfâșiată, cu obrazul brăzdat de lacrimi) sunt legate de suferința psihică a dezechilibrului final al unei ființe abandonate în momentul dureros al rătăcirilor minții. Coșmarul este un simptom al remușcărilor fiului. Poemul o arată foarte clar.” (v. Amintirea obsesivă a mamei. Arghezi aproape inedit, în „Cultura”, nr. 478/ 31 iulie 2014) Printre rânduri, poemul acesta fantasmatic – din cele mai dureroase ale poetului – spune multe: „Te tot visez săracă și flămândă/ Rugându-mă cu șoaptă blândă/ Ceva ce nu-mi aduc aminte ce-i./ Vii noaptea-n zdrențe din mormânt, de obicei/ Când somnul se îngână cu trezire./ Mă cauți și mă chemi din omenire./ Și plângi cu lacrimi mute./ Le văd curgând pe brazda obrazului nevrute/ Și-ți tremură bărbia și gura, căci ai vrea/ Să te silești să râzi, bătrâna mea,/ Să nu mă întristezi./ Și totuși, treci, te-ntorci, nu vrei să șezi,/ Să îmi răspunzi, să-mi povestești/ Cum e acolo unde ești?/ Cine ți-a

sfâșiat cămașa și prohabul rupt/ De ți se vede țața din stânga din care-am
supt?/ E și pe-acolo pismă și cerșetorie/ Și nu ți se cuvine un stihar și ție./
O-mbrăcăminte de năframă./ Și îngerescul chip, sărmană mamă?/ Arip
ușoare, ca de fluture pe umeri/ Și stai tot rănile să ți le numeri/ Și
chinuitele mărgăritare/ Căzând pe rând din gene și amare?/ Ce pot să-ți
fac/ Durerile și-acestea să le-mpac?// Am împărțit în lume apă și pâne./ La
fecioare, la neveste, la bătrâne./ Le-am îmbrăcat ca-ntr-o icoană./ Le-am
dat opincă nouă de pomană./ Catrințe, bete și obiele./ Copilelor le-am
înșirat mărgelile/ Și ți-am citit molitve la cruce, la ureche./ Cu graiul vechi,
cu slovă veche./ A cărei îngânare (cu măduvă străbună)/ Dă rugăciunea
sufletului bună./ Și tu tot goală și desculță vii/ Și vocea ta tot oarbă, ochii
tot pustii.” (Te tot visez săracă și flămândă)

„Tu care mi-ai schimbat cărarea/ și mi-ai făcut-o val de mare.”

Ei, da! Iată destule elemente pentru o biografie cu mult relief, dar și
cu ascendență nebuloasă, demnă de un mare poet rebel al secolului XX.
Puține, foarte puține din ele apar în fișa oficială, de dicționar, a lui Tudor
Arghezi, care a știut să-și camufleze zonele de risc, făurindu-și imaginea

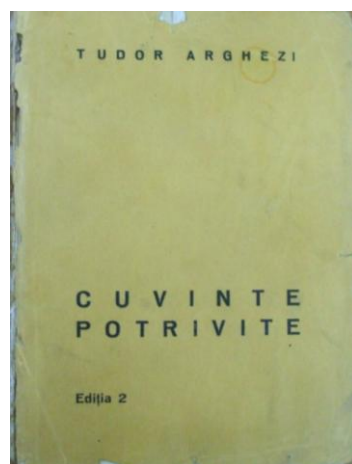

unui târgoveț incomod, provenit din clasa
țărânească, trecut cu năduf și refuz prin
lumea monahală și devenit, prin talent și
forțe proprii, poet de linia întâi. Putem
spune că autorul Cuvintelor potrivite a avut
și are parte în posteritate de două biografii
paralele – una de uzanță didactică, cu
debutul în volum calculat, la 47 de ani, cu
Paraschiva, mica moșie de la Mărțișor,
paradisul domestic și infantil, Baruțu,
Mițura, „Bilete de papagal”, pamfletarul de
meserie, opera imensă, fără început și fără
sfârșit; o alta enigmatică, cu mama Rozalia,
diaconia părăsită rușinos, legătura erotică

nepotrivită de junețe, vagabondajul european, boemia prin medii obscure,
primul băiat cu orientare homosexuală, închisorile, pactul carlist și mai

apoi pactul dejist, filo-germanismul, în primul război, anti-nazismul, în al doilea, academicianul fără bacalaureat, o viață cu ascunzișuri, absolut derutantă, despre care se vorbește marginal. Și totuși, această existență din penumbră, aventuroasă și trăită uneori la risc, demnă de un ins nonconformist și novator în ale literelor, domină cu obsesiile ei parte bună din operă, în pofida imaginii serioase, austere, ursuze, pe care scriitorul și-a întocmit-o la senectute, când e considerat „cel mai mare de la Eminescu încoace”.

Am spune că scrierile lui Arghezi permit mai multe „chei” de lectură, în care temele păcatului și suferinței existențiale, sub stăpânirea unor complexe chinuitoare – al „bastardului”, al „excomunicatului”, al „înstrăinatului”, dar și al „refuzatului”, al „condamnatului” – ocupă locul central. De aici și o multiplicare a atitudinii și a ipostazelor lirice. Pentru prima oară în poezia noastră el impune conceptul de păcat, în accepțiunea depășirii nesăbuite a unor limite de cunoaștere, dar și de ispășire a unei vinovății ontologice. „Păcatul meu adevărat/ E mult mai greu și neiertat./ Cercasem eu, cu arcul meu,/Să te răstorn pe tine, Dumnezeu!/ Tâlhar de ceruri, îmi făcui solia/ Să-ți jefuiesc cu vulturii tăria./ Dar eu râvnind în taină la bunurile toate,/ Ți-am auzit cuvântul, zicând că nu se poate.” (Psalm) Are geniu expresiv, datorat unei inteligențe extraordinare în a activa cuvinte cu totul incomode sau dificile pentru poezie și de a-și mistifica, prin impactul lor neobișnuit, drama profundă. Reforma sa a fost de lungă durată, folosind poezia spre a oculta praguri supliciale de adâncime, precum „noapte”, „durere”, „vinovăție”, „rădăcini” sau „vechiul trecut” (!). Arghezi este o adevărată școală de umbră și agresare a sensului, de retorică subversivă și de codificare a culpabilității anxioase. Din acest punct de vedere, el este principal precursor al esopismului, al vorbirii codificate, cultivate cu măiestrie de textualității anilor '80 din secolul trecut. Peste tot cuvântul suferință e dominant și apăsător – „suferința mea necăutată”, „și mă muncesc din rădăcini și sânger”, „numai

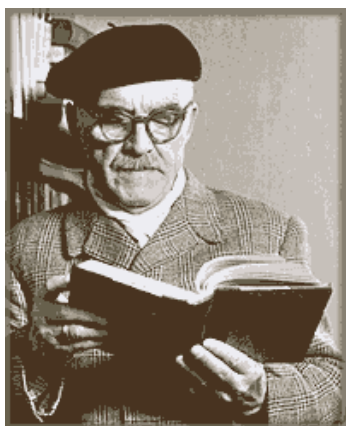
suferința cerului”, „ce sufăr mi se pare că-ți este de durere”, „suferi de vremea ce-a crescut”, „undele mele suferinde”, „și suferința veche pe cea de-acum se-ascute”. Altfel citim acum poemul Măhniri, unde putem da de înțeles unor desinențe biografice voalate: „E trist diaconul Iakint/ Și temerile lui nu mint./ Fur și tâlhar întru Hristos,/ El printre frați trecu sfios./ Trupu-i bălan, de osândit,/ Cu pravila s-a răzvrătit/ Și, făcând cruci, bătând mătăanii/ Se simte stârv între jigăanii// Toți sfinții zugraviți în tindă/ Cu acuarela suferindă,/ Ai cinului monahicesc,/ Scrutându-l, îl disprețuiesc// Căci pe când schivnicii cu toții/ Se pedepsesc amar, ca hoții,/ Cu post uscat și ascultare,/ Jertfind în Săptămâna Mare// La el, aznoapte, în chilie,/ A-n târziat o față vie,/ Cu sânii tari, cu coapsa fină/ De alaută florentină// Și Dumnezeu, ce vede toate,/ În zori, la cinci și jumătate,/ Pândind, să iasă, prin perdea,/ O a văzut din cer pre ea.”

De remarcat cuvintele „tari” cu care poetul se victimizează: „fur și tâlhar”, „osândit”, „stârv între jigăanii”, „dispreț”, „pedeapsă”, dar și ochiul înțelegător al lui Dumnezeu, martor discret (și indulgent) al păcatului. Numele Iakint vine din mitolg. Yakinthos, erou spartan din cultul lui Apollo, care moare „rănit de soartă”. Nu e deloc utilizat în lumea eclezială, ca botez de călugăr. Mai apelăm la o secvență din arta disimulării: „Mai mult, tu nu vei mai vedea/ Nimic, nici cer, nici flori./ S-au prăfuit din zarea ta,/ Ca niște nori./ Nici zare nu vei mai avea./ Nici ochi cu care s-o măsoari/ În geamuri prin perdea./ De-acum străină mâna ta/ Îți va șede deoparte,/ Ca un condei, pe undeva,/ Alătura de-o carte./ Și ochii tăi, de gura ta,/ Vor trece mai departe,/ Decât un nufăr de o stea./ Orbit-a viața și, cu ea,/ Și cântecul și luna./ Și unda-n care strălucea/ S-a stins pe totdeauna// Tu pentru vecie nu vei mai fi,/ Și-ai fost, mă-ntreb, vreodata?/ Pustiul mă învălui,/ Când sub un plop mi se trezi/ Tot dorul de altădată!/ Durerea mi se pierde-n fum,/ Tot căutând un vreasc de rost/ Într-aste drumuri fără drum./ În care toate doar au fost,/ Și nu mai sunt acum.” (Doliu) E vorba de un poem de despărțire, aluziv și împovărat de regrete. „Perdeaua” prin care privește Dumnezeu trimite la poemul cu Iakint, cu care Doliu se înrudește. E de urmărit această lirică fantasmatică a lui Arghezi. Mama reală și amanta de la Cernica rămân motivele constante ale unei poetici mânate de melancolii, care evită spovada explicită, în favoarea unei estetici meșteșugite a cuvântului. Macedonski

i-a șoptit la ureche festa lui Mallarmé în poezie, adică: „să cedezi totdeauna inițiativa cuvintelor”.

„Și țărmi-mi cresc în jur cât noaptea,
pe cât talazul mi se-ntinde”

Arghezi descoperă de timpuriu mistică sufletului ca realitate esențială, ca partener de suferință și de dialog, prelungind în modernitate nostalgia idealității însoțitoare, venită dinspre moștenirea romantică. Încă în *Agate negre* (1904) exersa cota vizionară a acestei adevăruri divine care merită contemplată și interogată: „Și cum sufletul se pierde/ Într-un lin păiejeniș/ Ce se leagănă pieziș/ Să-l mângâie și dezmierde...”; „...Pe suflet piatra tumulară/ Pentru vecie să ți-l frângă”. Referințele devin numeroase în *Cuvinte potrivite* (1927), unde sunt activate mărturiile de comunicare

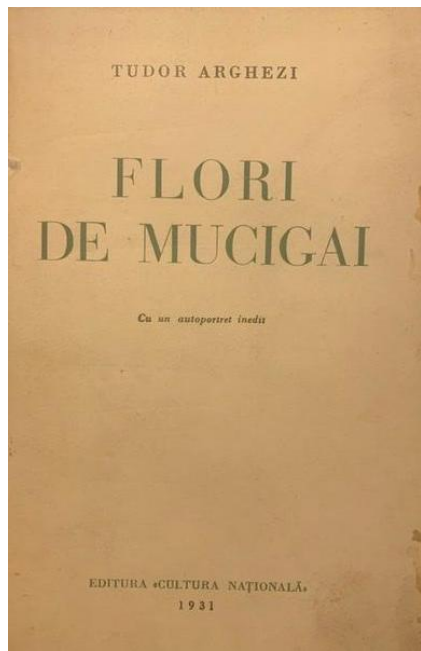
pentru un eul aflat în anevoință, care îmbracă straiile omului de rând, slăbit, umilit de îndoieli, copleșit de spini dureroși ai existenței: „Sufletul nostru, șubred și sărac” (Muntele măslinilor), „Sufletului nostru bucuros de moarte” (Niciodată toamna), „Deschide-mi-te, suflet, prin șapte ochi de suflet” (Nehotărâre), „Sufletul meu, deschis ca șapte cupe” (Psalm); „Sufletul meu își mai aduce-aminte,/ Și-acum și nencetat, de ce-a trecut,/ De un trecut ce mi-e necunoscut./ Dar

ale carui sfinte oseminte// S-au așezat în mine făr' să știu...” (Arheologie), „Fereastra sufletului zăvorâtă bine” (Morgenstimmung); „Mi-e sufletul bolnav de râie/ Și pân' la sânge se mângâie/ Cu ghiarele-i de corb” (Pe ploaie), „ca un suflet de pripas” (Duhovnicească), „Tot sufletu-i un clopot mișcat în vânt pe toarte...” „Sunăți în amintire, voi, suflete, pe rând...” „Când sufletele toate de tot vor fi tăcut...” (Voci), „...mi-ai pus pe suflet fruntea/ și-ai luat într-însul locul mumii” (Psalmul de taină); „Poteca de suflete sesul strabate.” (Inscripție pe biblie) etc. Omul și sufletul se împreunează în poezie, sufletul fiind martor și însoțitor al destinului.

Puterea sufletului s-ar vădi prin scoaterea ființei din însingurare, din precaritate, din rătăcire, ca s-o reintegreze izbăvitor mediului transcendent, atunci când legăturile sunt în restriște. Dar pentru asta e nevoie de reinventarea modului de a dialoga, de refacere a contactului sau corespondenței cu mecanismul lăuntric în „întâlnirea” sa cu miracolul, cu absolutul, și aici Arghezi – năpăstuitul, „păcătosul”, oropsitul, „blestematul”, „odrasla vie-a crimei tuturor” (!) – se dovedește un reformator excepțional. Când existența se cufundă în taină, devine cinic și agresiv: „Biciul răbdat se-ntoarce în cuvinte/ Și izbăvește-ncet pedepsitor/ Odrasla vie-a crimei tuturor.” (Testament), unde e de studiat ce vrea să spună crima tuturor, răzbunată prin cuvânt? A urmat coborârea în infern, cu Flori de mucigai (1931). Poetul se simte mereu în lume și în afara ei, în vizionarul de sclipire al cuvântului, care îi dă curaj să înainteze în dialog, să transfigureze suferința, cu nostalgia armoniei depline. Sufletul devine mijlocitorul acestei năzuinți spirituale spre înalt și el se deșteaptă prin cuvânt, prin cântec și prin moarte, cele trei „chemări” orifice, vădind „setea nepotolită de tot ce se află dincolo, proprie firilor surghiunite” (Baudelaire). Modernitatea și-a însușit această experiență, iar Arghezi e un argument generos: a aflat și deprins idiomul Întunecatei Unități. Rămâne de studiat orfismul poeziei sale.

Într-un experiment pe care îl făceam cu mai mulți ani în urmă, aplicând o grilă generativă de analiză poemului arghezian *Morgenstimmung*, rezulta că textul integral derivă dintr-o propoziție care capătă amploare: Tu ai cântat în mine (reducție a primului vers: „Tu ți-ai strecurat cântecul în mine”), în care fiecare constituent își dezvoltă paradigma sa simbolică. Tu – oaspetele de nicăieri, Dumnezeu, sufletul, iubita? concepte ale tainei lăuntrice – „cu degetul tău cel mic”, „întreaga ta făptură”, „cu tunetul se prăbușiră și norii”, „vijelia aduse cocorii/ Albinele, frunzele...”/ ai cântat – cu sensul activant, de intervenție, de însuflețire, de manifestare, „cântând”, „cântecul”, „în vânt”, „intra să sape”, „ca o lavandă sonoră”/ în mine, captivul, claustratul, izolatul, „zăvorâtul” – „eu”, „clădirea toată”, „au sărit zăvoarele”, „mânăstirea mi-a rămas descuiată”, „încăperea universului închis”. Ce să fie această prezență autoritară care se instituie ca entitate deplină, în stare să cutremure ființa, s-o transforme, s-o renoveze? Este Dumnezeu, care

mișcă cerul și îl revarsă peste lume, făcând-o să-și descuie zăvoarele? Să fie oare sufletul, care vine de departe, visându-și exilul în ființa

pământească? Sau poate silueta fulgurantă a iubitei, care umple spațiul de mireasmă tainică și har supranatural? Aici ne surprinde cu totul poeticitatea argheziană, în ținuta complexă a simbolului, care coboară metafizicul din înalțuri, îl face tangibil, impregnat în fibra realului, și dă a ripi de speranță muritorilor năpăstuiți. Încât finalul poemului, unul al fuziunii, al împreunării și comuniunii extatice, îl citim ca pe un triumf al forței spirituale și vizionare (ceea ce se vede dincolo): „Tu te-ai duminat cu mine vaporos/ Nedespărțiți în bolți./ Eu veneam de sus, tu veneai de jos./ Tu soseai din

vieți, eu veneam din morți.” Nivelurile simbolice pe care le promovează textul (bolți, viață, moarte) admit întâlnirea în inefabil, în „cântec”, în parfum, starea de miracol care dă măsura acestei poezii cu fantasmă, ce vrea să ștergă hotarele între „afară” și „înăuntru” ființei, în așteptarea fiorului divin. Poet al modernității, Arghezi nutrește o necurmată remușcare după legături trainice cu transcendența, cu divinul, în care prezența devine absență, iar absența stare aieva. Poezia este ardere de sine și investire a vieții în idealitate. Și iarăși intervine lecția lui Baudelaire: „Vaporizare și centralizare a eului. Asta e totul!”

„Pustia vremii, străbătuță/ de șoimi, de scrum și de nisip”

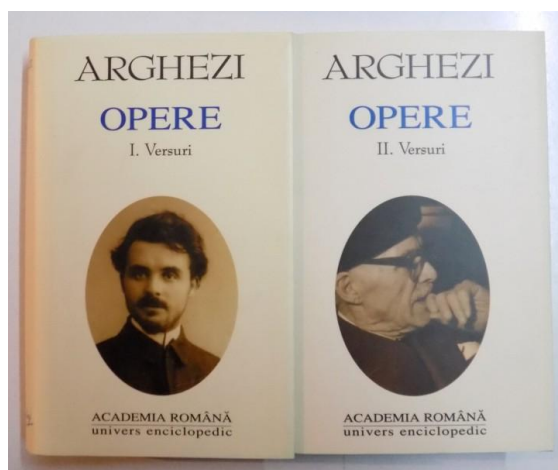
Arghezi și-a divulgat în puține ocazii secretele scrisului. Într-o destăinuire de raritate, din piscul senectuții, pe care i-o încredința istoricului literar Gheorghe Bulgăr, în 1958, el face câteva considerații de mare actualitate despre destinul cuvintelor în poezie, unde nu atât migala de șlefuitor e pusă în valoare, ci situarea expresiei poetice în câmp ideatic

și estetic. Frumosul este suveranul acestei „munci” proteice, de iscodire și inovare: „Poezia cea mai căutată construiește imagini și metafore imprevizibile din cuvinte comune, așezate în vecinătăți unice. Poezia pune puține probleme de vocabular, dar infinite de organizare nouă a cuvintelor care iau asupra lor înțeleșuri și lumini noi, înnobilate de vibrația sensibilității autorului, ca să le trimită în lume drept mesageri ai tulburării de o clipă. Poetul, acolo unde omul obișnuit nu vede nimic, reține miracolul lumii în mișcare și înnoire. Relațiile complexe din lumea în care se mișcă cheamă în minte legături noi între cuvinte. Adaosul de nuanțe în cuprinsul cuvintelor vechi oglindește fața nouă a spiritului, f iltrează metaforic straturi invizibile de afectivitate... Aici însă amenință o primejdie. Căci într-o vreme a tuturor vitezelor astronomice, scriitorul, în loc să se concentreze, punând în fiecare frază miez ca să atingă mai repede ținta, este mai degrabă atras către diluări și lungimi de exprimare, criticabile, fiind inutile. Umflarea strică iremediabil scrisul. Lucrarea poetică e o victorie asupra rezistenței cuvintelor și asupra tendinței către difuziuni, cărora ar fi bine să li se aplice spiritul critic și autocritic... În toată munca scriitorului e, mai ales, necesară constrângerea. Frumusețea limbii nu poate fi apărată și nu poate fi sporită fără o muncă supravegheată și fără exercițiul dârz al gustului estetic. A crea din cuvinte o lume de idei și de simțiri noi echivalează cu a înălța și înnobila limba poporului. Dar jocul minor al cuvintelor convenționale nu va rezista niciodată timpului, care cerne, cerne peste noi, peste închipuirea și ambiția contemporanilor, valorile adevărate și le așează la locul cuvenit... Expresia poetică inovatoare și încărcată cu noi valori metaforice, trebuie să răscumpere pacostea gunoaielor lexicale, acest balast ucigător al intenției... S-a statornicit de la Homer că scriitorul reprezintă excelența artistică a limbii. E o sarcină grea, dar de noblețe... Adevăratele câștiguri ale expresiei poetice stau în densitate, exactitate și culoare. Versul cioplit o dată, de două ori, de o sută de ori trebuie să vină în lume ca o veste nouă, ca un strigăt de triumf și de eliberare. Detest aerul de publicitate și de permanență poetică în presă

a celor care versifică facil pe teme de circumstanță... Viața poetului, ca și viața creatorilor din alte domenii, este plină de avânturi și de zădărnicii. El ia cuvintele, le împletește și din împerecherea lor poate ieși mătase sau frânghie. Datoria lui de conștiință e să țese numai mătase și să dea în lume numai lucru împlinit, care să bucure și să înalțe.” (Din interviul dat lui Gh. Bulgăr, în 1958, publicat în Suplimentul literar și artistic al „Scânteii tineretului”, nr. 45/ 216, din 10 nov. 1985; textul inedit merita inclus într-unul din volumele de publicistică.)

Ceea ce surprinde în acest discurs despre poeticitate este accentul pus pe noutate, pe spiritul novator și reformator („organizarea nouă a cuvintelor”, „miracolul lumii în mișcare și înnoire”, „legături noi între cuvinte”, „fața nouă a spiritului”, „a crea din cuvinte o lume de idei și de simțiri noi”, „expresia poetică inovatoare și încărcată cu noi valori metaforice”, „ca o vestire nouă”), care trebuie să anime neîncetat fronda scriitorului, detașată tradiției. Poetul execută un act explorativ în „straturile invizibile de afectivitate” (!), traversând astfel stări de grație, de apropiere cu absolutul. Pentru Arghezi, materialul lingvistic vine mereu la întâlnirea cu puterea emotivă a ecourilor lăuntrice și de aici puterea lui de a inova. De altfel, e de observat modul în care poetul a știut să abată atenția de la surghiunul personal „în nedesăvârșire”, la experiența cuvântului, trecut prin suferință, pe calea de a construi viziunea.

INEDIT

Ion Mircea către Aurel Dumitrașcu: „Versul ființei tale a răsunat de atâtea ori sub acoperișul meu!”

25.12.[19]83

Iubite poet,

Mi-e cu neputință să trec în celălalt an și-n celălalt infern fără să-ți scriu.

Îți cer îndurare și înțelegere pentru tăcerea mea, pentru ceea ce putea trece drept tăcere. În fapt, versul ființei tale a răsunat de atâtea ori sub acoperișul meu într-o singură apă, încât te pot rosti astăzi – fără a încerca să mă disculp – că m-am simțit în toată această vreme într-o permanentă comuniune cu tine, deși într-o unilaterală comuniune în aparență. Cu poemele tale, splendide – mai cu seamă la o a doua lectură – nu cred să pot face ceva la „Transilvania”, din nefericire.

Aștept cartea ta, alte și alte poeme.

Te-am recomandat, cu un prilej, Centrului de Biografii de la Cambridge. Nu-mi pot ierta că am făcut, totuși, atât de puțin pentru un poet, pentru un prieten cu aurul în apelativ.

Îți sărutăm falangele

Cu Nilul și Gangele,

Îngerii să te aibă în pază,

Ion Mircea,

Scrisoare inedită din Arhiva „Aurel Dumitrașcu”

Radu CERNĂTESCU

Sadoveanu și fantoma locului etern

„Iarba rea din holde piară”

În 1934, când Sadoveanu publică romanul *Noptile de Sânziene*, masoneria română era în plin proces de unificare a celor două mari loji tradiționale ale ei: M.L.N.R. și Marele Orient al României. Combătută de unii și criticată de mulți, federalizarea a fost privită de lojele conservatoare ca o încercare de indigenizare a semitismului și de promovare a comunismului, două marote care polarizau deja viața politică a României interbelice și făceau mai actual ca oricând sloganul iorghist, atât de prizat de ultranaționaliști: „România românilor, numai românilor și tuturor românilor”¹. Văzut ca o „oficină sionistă”, sediul recent înființatului M.O.R., din str. Lipscani nr. 24, a fost devastat de studenții cuziști, în decembrie 1929. Vociferările publice și acuzele aduse de cripto-iudaism și de kominternism au dus la o luare de poziție din partea M.O.R., clarificări care mai mult au pus paie pe foc decât au limpezit: „Da, avem alături de noi și evrei, dar evrei născuți și crescuți în pământ românesc, cu aceleași sentimente ca și noi, evrei cu cari am urmat aceleași școli, cu cari am împărtășit aceleași emoții și aceleași bucurii, evrei cari îndeplinesc aceleași obligații către țară ca și noi, cari ascultă și se supun acelorași legi, cari au purtat aceeași raniță în spinare și au stat în fața morții pe câmpul de cinste cot la cot cu noi. Da, avem printre noi evrei cinstiți, intelectuali, calificați și unii și alții cu suficiente atestate de buni român”².

În pregătirea unificării dintre M.O.R. și M.L.N.R. (facțiunea Sadoveanu), ratificată abia în aprilie 1934, Sadoveanu a scris, din calitatea sa de Pro Mare Maestru al M.L.N.R. și de Președinte al Federației Lojilor Simbolice Scoțiene, un roman „cu cheie”, un text cu profunzimi și simboluri menit să arate „fraților” naționaliști drumul cel drept. Așa a apărut în chiar anul federalizării, în 1934, *Noptile de Sânziene*, romanul din care G. Călinescu nu a văzut decât un topos primitiv ce ar aparține unei

Sciții pecenege: „Scriitorul continuă a analiza conceptul unei Sciții absolute, al unei Sciții mai degrabă decât al unei Geții, fiindcă golul înfățișat de Moldova e o porțiune din enormul gol asiatic și fondul etnic plutește în indeterminație. Eroul cărții este poporul peceneg [sic!], individualizat într-un sălaș de falși țigani. Fără îndoială, infiltrația cumană și peceneagă e destul de istorică, însă condițiile penetrației sunt așa de nebuloase, încât scriitorul poate să păstreze ceața preistorică. Țigani, fie și pecenegi, având sufletul cetelor migratoare, eroul ideal al cărții rămâne un soi de Uvar, care în loc să se înfunde în candoarea arctică, se ascunde în codri”³.

În opinia noastră, romanul lui Sadoveanu este despre cu totul altceva și mult mai mult decât o rătăcire prin „ceața preistorică”. Se vorbește în *Noaptele de Sânziene* despre toleranță, despre alteritate și, mai ales, despre masonism. Nu înțeleg cum niciun exeget sadovenian nu a observat că la vechea curte boierească din proximitatea Codrului Borzii se adună nu personaje, ci reprezentanți ai mai multor etnii, o lume cosmopolită ce trăiește într-o armonie idilică, aproape sămănătoristă, și tuturor, „la botez, li se rostește urarea de toți cunoscută: Să trăiești cât Codrul Borzii”⁴.

Un „Codru al Borzii” care se cere înțeles ca topos magic, un loc aflat la liziera dintre *sacrum* și *profanum*, acolo unde istoria se întâlnește cu ancestralul și „mașinăriile” modernității cu un spirit al locului ce trăiește afară din timp. Acest *genius loci* este personajul principal al romanului și el vorbește prin „murmurul frunzelor” și prin „limbajul fiarelor” despre dăinuirea unui popor aflat pe drumul de praf și pulbere al multor popoare migratoare.

În Codrul Borzii îl aflăm pe „vechiul răzeș” Sofronie Leca, „blond ca cea mai mare parte dintre moldoveni”⁵, acesta coabitând pașnic cu Zeidel Abramovici, crâșmarul overei, cu pădurarul Peceneaga, ori cu „țiganul lingurar” Marandache, ultimii doi fiind „coborători din vechi pecenegi”⁶.

Venetic este și boierul Lupu Mavrocosti, proprietarul, pădurii, cel care recunoaște deschis că sub numele său grecesc se ascunde un neam ce vine „din Asia, nu din Elada”. Personajul Mavrocosti este poate cel mai bun exemplu, în precizarea autorului, că „acest pământ al Moldovei are proprietatea de a amesteca, de a preface și a nivela complet toate stolurile de pasaj [toate *popoarele migratoare* – n.n.]”⁷. O „nivelare” care s-a produs sub aripile acestui spirit tutelar care a făcut din datină lege și din veșnicie un timp prezent. Unde e Sciția pecenegilor prin care se pierde divinul critic?... Înainte însă de a vedea cui se adresează tot acest discurs mistic despre dăinuire și sincretism etnic, să coborâm în subteranele simbolice ale romanului, pentru a înțelege cum și de ce

Pădurea Borzii ajunge personaj central în roman, ca un spirit omniscient și protector al locului. Și nu la urmă, ...nivelator al tuturor etniilor „de pasaj”.

Intră în scenă un măgar vorbitor, poleit cu aur

Construcția romanului s-a dorit a fi una circulară, ca pentru a ne atrage într-un timp ciclic, fără de început și fără de sfârșit. Acțiunea începe pe 24 iunie, sfârșindu-se la aceeași dată, un an mai târziu, subliniindu-i acestei zile însemnătatea simbolică: „În noaptea ceea a Sfântului Ion de vară se schimbă crugul cerului după porunca cea prea înaltă și soarele începe să deie îndărăt. De aceea, în zodie e zugrăvit la vremea asta semnul racului. La miezul nopții a rânduit Dumnezeu un răstimp de liniște, când stau în cumpănă toate stihiiile, și cerurile și stelele și vânturile, după care dintr-odată toate purced în scădere...”

În acel ceas al cumpenei, Dumnezeu a orânduit pace între toate animalele, jigăniile și paserile. Le dă și lumina înțelegerii pentru acel restimp, ca să grăiască întocmai așa cum grăiesc oamenii”⁸.

Într-un alt roman, cu vădite punți conotative, Mircea Eliade adaugă, cu referire la aceeași noapte de Sânziene: „Unii spun că în noaptea aceasta, exact la miezul nopții, se deschid cerurile. Nu prea înțeleg cum s-ar putea deschide, dar așa se spune: că în noaptea de Sânziene se deschid cerurile. Dar probabil că se deschid numai pentru cei care știu cum să le privească”⁹. În cele ce urmează vom învăța să privim cerurile prin ochii unui mason care știa că sub adstratul cultic creștin al zilei dedicate nașterii Sfântului Ioan Botezătorul (*Sanctus dies Iohannis*) se ascund relicele păgâne și că acum, la 24 iunie, „locuitorii cei noi ai pământului [află] de la cei vechi că vrăjile au putere asupra oamenilor și asupra lucrurilor, așa cum au și stihiiile”¹⁰.

Întâi de toate, ziua de naștere a primului profet al lumii creștine, Ioan Botezătorul, notată cu post în calendarul creștin, amintește că în antichitatea târzie termenul de profet echivala cu cel de mag din cultele de mistere. O spune Apuleius în *Asinus aureus*, II, 28, acolo unde măgarul vorbitor povestește cum un *propheta* egiptean, nu un *magis*, a înviat un om din morți cu ajutorul unor descântece și a două plante de leac (*propitiatu herbulam*)¹¹. Am amintit de acest roman al lui Apuleius doar fiindcă textul inițiativ al autorului latin ne pare cheia de boltă pe care se articulează multe din subteranele conotative ale romanului sadovenian...

O nuntă întâmplată într-o zi de post

În opinia multor lingviști, lexemul *Sânziene* ar fi o coruptelă a sintagmei creștine *Sanctus dies Iohannis*. Mult mai corectă și mai aproape de legile firești ale lingvisticii ne pare observația lui Mircea Eliade, din *De la Zalmoxis la Genghis-Han* (1970), cum că sintagma care dă titlul romanului sadovenian ar fi o contragere din *Sancta Diana*, cunoscându-se intermediarul *Sân-Diana/ Sfânta lună*. O ipoteză pe care vom încerca să o motivăm cosmic, cu câteva observații ce provin dinspre ocultism. Privind cerul și misterele lui, vom observa că pe 21 iunie, la solstițiul de vară, soarele pare că se oprește în loc din mișcarea lui aparentă pe cercul zodiacal (*sol+sisto=solstitium*), iar luna îl ajunge din urmă și intră în aceeași casă cu el. În limbaj mitologic, are loc clasică *unio mystica* dintre soare și regina lui celestă, sora lui, o nuntire iterată de toate cultele de mistere și fixată de mitul isiac. Nuntirea se considera consumată abia după prima noapte cu „lună neagră”, când luna dădea naștere unui „crai nou” – Horus, în mitul isiac. Această zi cu lună nouă de după solstițiul de vară era numită de vechii greci *noumenía* și considerată de atenieni începutul Anului Nou. Ziua era declarată nelucrătoare și consacrată lui Hekate și lui Apollo Noumenios, fiind consemnată ca o zi a magiei și a plantelor de leac. La ea se referă pasajul din *Iliada* despre vrăjitoarea Circe, cea care îi cere lui Ulise ca, în schimbul eliberării, să coboare în lumea lui Hades și a temutei Persefona pentru a consulta spiritual lui Tiresias. În ipostaza sa de erou solar, Ulise revine de pe tărâmul lui *zophos* pe insula lui Circe, acolo „unde este casa lunii și locul de oprire al soarelui” (XII, 3-4).

Referitor la „casa lunii”, se cere consemnată o observare a lui Apuleius din mai sus amintitul roman inițiat, *Asinus aureus* (XI, 1-2), care precizează că Hekate nu era decât unul din multele nume sub care luna, *regina caeli*, a fost adorată de omul arhaic: „O, regină a cerului, fie că ești binefăcătoarea Ceres, mama și născocitoarea grânelor, cea care, bucuroasă că ți-ai regăsit fiica, pe Proserpina, ai învățat pe oameni să înlocuiască ghinda, o hrană sălbatică, cu alimente mai plăcute, și care locuiești pe ogoarele arate de la Eleusis; fie că ești cereasca Venus, care de la începuturile lumii ai unit printr-o iubire eternă bărbatul cu femeia și ai înmulțit neamul omenesc, fiind acum venerată în templele de pe insula Paphos; fie că ești sora zeului Phoebus, cea care a alinat cu medicina ei durerile omului muncitor, o artă venerată acum la Efes; fie că ești terbila Proserpina, cea care ai puterea, cu cele trei fețe ale tale (*triformi facie*, ca o trimitere la *triplicem Hekate – n.n.*), să oprești vrăjile și să alungi

spiritele ce rătăcesc prin păduri, ținându-le departe de oameni în măruntaiele pământului, o artă venerată în multe feluri; tu, care luminezi întreg pământul cu lumina ta blândă; tu, care hrănești semințele pământului cu roua ta, dându-le lumina ta schimbătoare în funcție de apropierea ta de soare: prin orice nume ori formă îmi e permisă invocarea ta, mă rog ție să pui capăt suferințelor și deznădejzii mele, și izbăvește-mă de prea îndelungatul meu nenoroc...”¹².

Zeița cu multe chipuri și misterul din jurul ei

Apuleius a fost inițiat în Marile Mistere și declarat de contemporanii săi taumaturg și magician. Din pricina renumelui de vrăjitor, lui Apuleius i-a fost atribuit în epoca medievală un ierbar medicinal, *Herbarium Apulei Platonici* (c. 1481), întâiul ierbar în care sunt ilustrate plantele de leac. Dincolo de participarea „reginei cerului” la magia cu plante de leac, lamentația lui Apuleius ne mai relevă ceva. Că luna a fost considerată de cei vechi mai mult decât o zeiță, ea a figurat întregul mister care animă lumea. Platon I-a numit în *Philebus*, *psychè kósmou/ anima mundi/ sufletul lumii*, pentru a defini spiritul ce animă toate corpurile și susține toate misterele cerești. Din această perspectivă filosofică, soarele și luna ajung să fie în viziunea lui Platon, cel din *Legile*, X (896e8-9), exemplificarea cea mai exactă a unui suflet divin ce „conduce și locuiește (*diokoũsan kai enoikoũsan*: 896d10)” întregul univers.

Din teodiceea lui Platon, teoria despre corpurile cerești, care nu ar fi decât ființe vii, ghidate prin înțelepciune de un suflet bun și suprem, va trece în cosmologia lui Aristotel (cel din *De caelo*, 292a). De unde, anatemizată de creștinism, va sfârși în clarobscurul tratatelor de ocultism, devenind aici baza viziunii despre spiritele planetelor. E vorba de spiritele care păstrează nealterată magia „reginei cerului”, ele luând parte nemijlocită la riturile apotropaice și la vrăji. În *De occulta philosophia* (1533) a lui Agrippa, de pildă, se precizează că: „Lumea, cerurile, stelele, elementele, toate au un suflet cu care produc suflet în [corpurile] inferioare și amestecate. Toate au, așa cum am spus în cartea anterioară, un spirit care, prin mijlocirea sufletului, este atașat corpului [celest] [...]

Prin urmare, este evident că sufletele celeste de care am vorbit mai sus au rațiune; căci chiar dacă lucrările universale ale sufletelor conspiră împotriva ordinii perpetue, este necesar ca ele să fie guvernate nu de întâmplare, ci de rațiune”¹³.

Acest „suflet rațional” al lumii, prin *Phänomenologie des Geistes* a lui Hegel, se va preschimba într-un „spirit al lumii (*Weltgeist/ spiritus mundi*)” văzut nu ca o ființă transcendentă, de consistența lui Dumnezeu, ci ca o motivație și un imbold de a filosofa pe marginea istoriei și a misterelor ei. Din fenomenologia lui Hegel, spiritul lumii trece la Herder ca „spiritual popoarelor (*Volksgeist*)”, devenind un fel de meta-concept ce definește și simbolizează specificitatea unui popor. *Volksgeist*-ul lui Herder amintește de acel *genius loci* al antichității, spiritul care delimita calitatea intangibilă, mistică și sacrală a unui loc. Cu *genius loci*, *pneuma* căpăta localizare și devine un spirit al unui loc clar delimitat, al unui topos investit cu dimensiune eternă, și unde eternitatea devine transmisibilă în numele lui. Această voce a dăinuirii ne spune că în centrul oricărui loc există un mister, în el toate alteritățile se dizolvă și vocile strămoșilor capătă accente de religiozitate și devin comandament.

Despre pădurea ca „măreție a vieții” și despre un anume drept al ei

În romanul lui Sadoveanu, spiritul locului se identifică cu Codrul Borzii, pădurea miraculoasă despre care răzeșul Sofronie Leca, neapărat el, spune sibilinic că are „un drept al ei”: „Ce înțelege Leca – clarifică Sadoveanu, punând întrebări – prin dreptul Borzei? Are în considerație aceste legături multiple și delicate între generații? între oameni și lucruri? Între toate și ceea ce numesc oamenii de rând Dumnezeu? Într-adevăr, și Mavrocosti considera cu aprehensiune crescândă primejdia care se apropia de acea frumuseță, de acea măreție a vieții, de acel paradis al fraților noștri mai mici”¹⁴.

Magia pădurii seculare este simbolizată în roman nu doar de noaptea când se deschid cerurile, dar și de vrăjitoarea Maranda, cea care „c-o buruiiană descântată”, culeasă „din pădurea cea mare”, știe a obloji suferințele trupului și poate alina suspinul inimii. În mod necesar, vrăjitoarea se închină la Maica Domnului, identificată de unele tradiții autohtone cu astrul nopții, Maica Domnului fiind doar un substitute creștin al „reginei cerului” cu multe nume, printre care și Hekate, zeița magiei și dubletul grecesc al lui Isis. Nu pot fi de acord cu opinia lui M. Ciubotaru, că pădurea Borzii ar fi „transfigurarea literară a unor experiențe cinegetice foarte concrete”. Ea este la Sadoveanu mai mult decât atât.

Codrul Borzii este un topos magic ce nu încapă în hotarele unei geografii reale. Ca o dovadă, stau preumblările cinegetice sadoveniene,

care se făceau în lumea reală în marea Pădure Bordea a Vasluiului, cu care Codrul Borza se înrudește doar prin măreție și efect cinegetic. Pe aici, scriitorul umbla însoțit de dr. Corneliu Gancevici și de pădurarul de la cantonul Ofileanu, din Pădurea Boroseștilor. Puțini știu că doctorul Gancevici a fost militant de dreapta, el candidând în 1935 la șefia Centrului Studențesc Legionar de la Facultatea de Medicină din Iași, când a fost învins de candidatul cuzziștilor, doctorul Șerban Milcoveanu. De la dr. Gancevici, Sadoveanu putea să afle povestea lui Zelea Codreanu, datată martie 1919, despre Pădurea Dobrina, transformată de povestirea Căpitanului în simbol al rezistenței naționale în fața deștelenirii bolșevice.

Două păduri și un singur *genius loci*

„În primăvara anului 1919, iată-ne adunați într-o după-amiază în pădurea Dobrina care stă de strajă pe înălțimile din jurul Hușului. Cine? Un grup de vreo 20 elevi de liceu din cursul superior. A 6-a, a 7-a, a 8-a. Convocasem pe acești tineri camarazi, pentru a discuta cu ei o problemă gravă, deși viața noastră abia înmugurea. Ce facem dacă vin bolșevicii peste noi? Părerea mea, asupra căreia au căzut și ceilalți de acord, era aceasta: dacă armata bolșevică va trece Nistrul și apoi Prutul, ajungând să încalce și locurile noastre, noi să nu ne supunem, ci să ne retragem cu toții în pădure înarmați. Aici să organizăm un centru de acțiune și de rezistență românească, și prin lovituri date cu măiestrie să zdruncinăm inamicul, să menținem o stare de spirit de neaplecare, și să întreținem o scânteie de nădejde în mijlocul masei românești din sate și orașe. Am depus cu toții jurământ în mijlocul pădurii seculare. Era această pădure un colț al aceluia vestit codru al Tigheciului, pe cărările căruia, în decursul istoriei Moldovei, mulți dușmani își găsiseră moartea”¹⁵.

Dacă acceptăm că Sadoveanu a avut în vedere această poveste despre rezistența la deștelenire prin simbolul unei păduri seculare, atunci vom înțelege și care a fost adevăratul adrisant al romanului său. Ar fi vorba de aripa conservatoare din interiorul M.L.N.R., cea care s-a opus federalizării masoneriei autohtone pe motiv de pierdere a identității prin iudaizare forțată și comunism. Reprezentantul acestui current a fost Suveranul Mare Comandor al României Jean Pangal, născut la Nisa, în 1895, în jurul căruia s-a coagulat toată rezistența la unire a masoneriei autohtone. Pangal a fost un apropiat al lui Constantin Argetoianu, politicianul agrar ales Mare Patron *ad vitam* de M.L.N.R. Dincolo însă de relația cu liderul conservator, Pangal a avut legături și cu extrema dreaptă,

încercând chiar o racolare a lui Zelea Codreanu în vederea instaurării unui guvern compus de masoni și elemente naționaliste. Vorbim de acea margine a politicii românești care s-a autointitulat „chirurgul cancerului național evreiesc”. Este cea care l-a numit pe Sadoveanu „Bourul Moldovei, umflat de paie și... poate chiar circumcis”. Ei i se adresează Sadoveanu – „Jidoveanu” cu această scriere polisemică, încercând o împăcare la umbra aceluiași *genius loci*, spiritul național care poate să prefacă și să niveleze „toate stolurile de pasaj”.

Pecenegii de lângă noi

În contextul acestei zavistii balcanice ce a dus la ruptura M.L.N.R., obsesia scită din romanul lui Sadoveanu, observată și imputată de Călinescu, poate funcționa și ca o trimitere a romancierului la originile alogene ale Căpitanului, cunoscut fiind faptul că pădurean/ codrean/ zelinsky traduce, în fapt, tocmai etnonimul de peceneg... Rămânând în imaginarul viciat de realitatea imediată, francezul Jean Pangal poate fi și el prezent în romanul lui Sadoveanu, ca arhetipul personajului Bernard, francezul care lucrează în România la tăierea unei păduri seculare și la deștelenirea unui simbol. Focul de armă tras asupra lui, merit să îl sperie, ne arată că acolo unde banul devine dumnezeu, individual ajunge un trist cadavru al visului său de succes. Nu la urmă, trebuie observate încă o dată neputințele lui Călinescu în cazul romanelor „cu cheie”. Așa cum este și acest roman care, dincolo de pietre și huiduieli, merită o specială atenție și o necesară lectură reparatorie.

1 N. Iorga *apud* C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Sibiu, 1936, p.10.

2 „Buletinul informativ extern și intern al Marelui Orient al României”, (București), nr. 2/ mai 1930, p. 24-25.

3 G. Călinescu, „M. Sadoveanu”, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 545-561.

4 M. Sadoveanu, *Nopțile de Sânziene*, în „Opere”, vol. 12, E.S.P.L.A., București, 1958, p. 403.

5 *idem*, p. 416.

6 *idem*, p. 417.

7 *ibidem*.

8 *idem*, p. 430.

9 M. Eliade, *Noaptea de Sânziene*, în ed. Univers Enciclopedic, 1999, p. 3.

10 M. Sadoveanu, în *op. cit.*, p. 438.

11 *cf.* L. Apuleius, *Metamorphoses*, London, W. Heinemann, 1922, p. 92.

12 *idem*, p. 540-542.

13 H.C. Agrippa, *De oc. phil.*, II, 56-57, [Coloniae], 1533, p. 201-202.

14 M. Sadoveanu, *op. cit.*, p. 467.

15 C.Z. Codreanu, *op. cit.*, p. 3.

Dosar de pandemie

„Au loc redefiniri a ceea ce înseamnă conceptul de expoziție” este de părere Mimi Revencu, artist plastic

– În ce mod ai fost afectată în creație de situația specială în care ne-am aflat, prin instaurarea stării de urgență? Cum s-a schimbat munca în atelier și planurile de expoziție, pe timp de pandemie?

– Anul 2020 a debutat pentru mine cu o vânzare la licitație, la Artprice. Nimic nu prevestea că urmează odioasa pandemie, cu tot ceea ce a adus ea, la pachet. Ritmul meu de lucru în atelier nu s-a schimbat însă prea mult. Mi-am luat un răgaz pentru a evalua situația și pentru a analiza ce-mi doresc să fac în această perioadă ce se anunța confuză, nedefinită.

Răspunsul nu a întârziat să apară, am știut că voi picta în continuare, ca și cum nu s-a schimbat ceva. Arta mea e mirabilistă, eu nu pot să lucrez decât dacă am o stare de spirit bună, care e și amprenta ce rămâne pe o lucrare sau alta, la final.

– Cum te-ai adaptat situației nou create?

– Am știut că urmează o perioadă dificilă în care vom vedea redefiniri a ceea ce înseamnă conceptul de expoziție și de aceea am început să mă concentrez pe o activitate mai intensă în mediul on line. Primul an de pandemie l-am încheiat cu participarea la o expoziție de grup, organizată de The International Association of Visual Artists IAVA, asociație din care fac și eu parte. Trebuie spus că Asociația Internațională a Artiștilor Plastici, acreditată de UNESCO, cu sediul principal la Florența (Italia), organizează anual o expoziție reprezentativă de grup. Anii de pandemie au determinat organizatorii ca aceste manifestări să se desfășoare on line.

– Cât de exigentă este selecția la o asemenea expoziție?

– După ce au primit 872 de propuneri de la artiști plastici din întreaga lume, a fost selectat un grup de 64 de artiști profesioniști din 25 de țări, cum ar fi :Romania, Belgia, Franța, Germania, Italia, Spania,

Africa de Sud, Israel, Marea Britanie, Bahamas, Mexic, Argentina, Brazilia, Venezuela, Panama, Puerto Rico, Columbia, Chile și SUA, printre altele. „Propunerile artiștilor se încadrează în diferite subcategorii estetice, reflectând intensitatea subiectului în diferite moduri de exprimare. De la reprezentări umane semnificative, sinele și virusul, până la fragmente de realități subiective, peisaje dislocate din eco-sistemele lumii și reprezentări non-obiective, oferă amestecuri vizuale ale creației momentului.” – este opinia doamnei Erika Ivacson. PH. D., curatorul expoziției. Anul 2020 s-a încheiat și cu foarte multe vânzări, precum și cu un CERTIFICAT pentru merite artistice, din partea juriului din Luxembourg, Art Prize. Și cu noi planuri pentru anul următor.

– Activități în țară?

– Printre cele mai importante evenimente ale începutului fiecărui an se află și cel al omagierii poetului nostru național Mihai Eminescu. Anul 2021 a început pentru mine cu expoziția de grup *Universul Eminescu*, ediția a 16-a, organizată de Fundația Națională „Niște Țărani”, -fondată de scriitorul Dinu Săraru și Galeria Contrast din București. Acest eveniment este susținut de Uniunea Artiștilor Plastici din Romania (UAPR), reprezentată de domnul vicepreședinte Gheorghe Dican, de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din Romania, de Grupul Contrast, prin domnul Sorin Mihăilescu, și nu în ultimul rând de către Fundația „C. M. IMAGO” al cărei președinte, domnul Cornel Miftode, a organizat câteva tabere de creație artistică *Portret*, iar o parte dintre artiștii de atunci au fost prezenți și de această dată .

– Ce a urmat?

– După un interviu în revista “Contemporary Art Curator Magazine”¹, în anul 2021, am participat la "Emerging Scene-Art Prize Dubai", unde am ajuns pe lista scurtă, selectată fiind de Tina McGonagill și Rebia Naim, curatoarele evenimentului, și astfel arta mea a putut fi văzută pe timpul verii, pe rețeaua Elevision din Dubai și Abu Dhabi. Elevision este una dintre cele mai mari rețele din regiune, cu peste 1.200 de ecrane, răspândite în 300 de turnuri rezidențiale și de afaceri, precum și alte repere-cheie din Dubai și Abu Dhabi.

¹ [https://www .contemporaryartcuratormagazine.com/collectors-vision-international-art-award/mimi-revencu](https://www.contemporaryartcuratormagazine.com/collectors-vision-international-art-award/mimi-revencu)

De asemenea, Rebia Naim este art curator și a fondat Emerging Scene, în 2011 - o platformă care promovează intens munca artiștilor vizuali, emergenți în formate inovatoare, prin crearea de evenimente-concept, în parteneriat cu galerii de artă de prestigiu, instituții culturale, spații publice și private. Emerging Scene a încheiat un parteneriat cu Elevision pentru a crea prima Galerie de Artă Digitală, pentru a promova lucrările artiștilor locali și internaționali. Tina McGonagill este curator și consultant de artă contemporană, în SUA, Europa, Orientul Mijlociu și India.

– Deducem lesne că prezența în acest context internațional a constituit un succes personal de excepție. Să continuăm...

– În toamnă, unele lucrări ale mele au făcut parte din expoziția internațională de grup "HELP II", organizată de The International Association of Visual Artists IAVA și altele au putut fi văzute la "Tokyo International Art Fair"-2021.

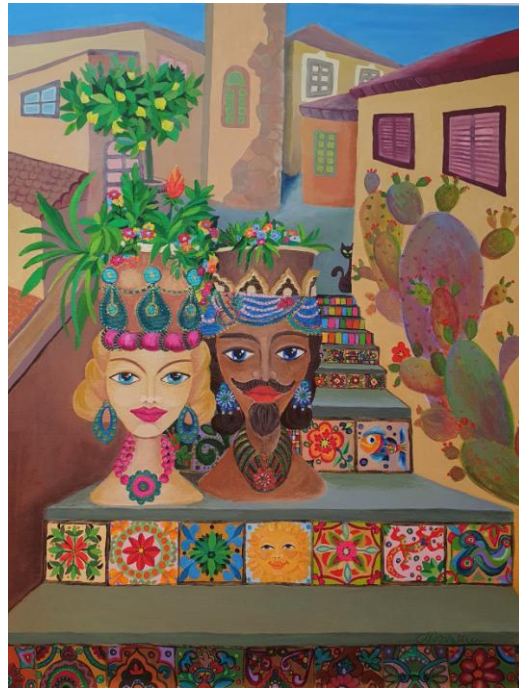
– Așadar, la Tokyo!

– Legat de acest important târg de artă, curatorul Gena Sasaki Johns a declarat pentru [https:// streetartnews.net/](https://streetartnews.net/): „Suntem foarte încântați să ne întoarcem la Tokyo și să deschidem porțile unuia dintre cele mai mari și mai bune târguri de artă din oraș” Și mai departe: „Calitatea operelor de artă este excepțională, artiști și galerii atent selecționați din toată Europa, Statele Unite, Australia și Japonia, umplând evenimentul cu vitalitate și culoare.” „Next Spring”, una dintre lucrările mele care au participat la Târgul Internațional de Artă de la Tokyo, a fost publicată în revista „Spot light Magazin”, a fundației din care fac și eu parte, “Circle Foundation for the Arts”, cu sediul la Lyon (Franța).

– Proiecte?

– În anul 2022 arta mea va apărea în “Contemporary Art of Excellence Book”, Volume V Investable Artists 2022 by GAA Publishing, album care va vedea lumina tiparului în luna iunie. Doar 50 de artiști internaționali sunt selectați aici în fiecare an. Am aplicat și pentru alte proiecte, dar pentru care încă nu am un răspuns. Și să nu uităm că anul abia începe.

Drd. Georgiana Mădălina MARIUȚAC

Ctitori și ctitorii bisericești din cuprinsul ținutului Roman, în secolul al XIX-lea (I)

Ctitorul și *ctitoria* reprezintă concepte complexe, care nu pot fi explicate, astăzi, prin termeni sinonimi care să reflecte cu adevărat semnificația lor. Termeni echivalenți, dar aproximativi, sunt considerați, pentru *ctitor*, cei de întemeietor, fondator, iar pentru *ctitorie*, se folosesc cei de așezământ, instituție, biserică, mănăstire, construcție.

Definițiile cel mai simple, oferite astăzi de dicționarele explicative, arată o origine slavonă a termenilor și precizează sensuri apropiate ale acestora: *ctitorul*, drept întemeietor, fondator al unei instituții, asociații sau, mai ales, biserici, iar *ctitoria*, ca biserică, mănăstire, instituție etc. întemeiată de un ctitor. Accentul se pune, în mod clar, pe semnificația religioasă a ctitoriei și a actului ctitoririi.

Așadar, fondatorul purta numele de *ctitor*. Același termen era utilizat pentru cei care înzestrau ulterior lăcașul de cult, sau îl restaurau. Ctitor putea fi oricine își permitea acest lucru: persoane fizice, bărbați și femei, dar și persoane juridice: comunități, asociații și chiar așezămintele¹. Eforturi de tipologizare au împărțit ctitorii între cei *de fapt* și *de drept*². *Ctitorii de fapt*, „marii ctitori”, erau cei care veneau cu inițiativa și susțineau financiar construirea și înzestrarea unui edificiu religios, în timp ce *ctitorii de drept* erau reprezentați de membrii familiei ctitorului, cei care nu se implicau financiar în ctitorirea efectivă a lăcașului de cult³, un fel de ctitori „prin alianță”. O altă categorie era reprezentată de *ctitorii*

¹ Gheorghe Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din evul mediu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1996, p. 82.

² Diana Eșanu, *Daniile și ctitoriile femeilor din familiile domnești în Moldova Medievală. O încercare de tipologizare*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, Nr. 17-18, 2011-2012, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Alba Iulia, p.49.

³ *Ibidem*.

secundari, cei care își aduceau contribuția la înzestrare, renovare, pictura religioasă a lăcașului¹.

Dorința de a efectua un act caritabil prin susținerea financiară a construirii unei instituții publice datează mult înainte de Evul Mediu. Creștinismul a dezvoltat această practică a investiției publice sub forma filantropiei, ca un dar către Dumnezeu, în speranța unei mântuirii viitoare a ctitorului și a familiei acestuia². Cu rădăcini în Vechiul și Noul Testament practica ofrandelor aduse divinității reprezenta una dintre modalitățile cele mai importante care contribuiau la salvarea sufletului credinciosului.

O ctitorie, în opinia istoricului Ștefan Gorovei³, era menită să înveșnicească numele omului medieval, iar biserica devenea cea mai nimerită construcție care să asigure ctitorului și familiei sale viața veșnică. Ctitorirea certifica starea socială a ctitorului și familiei sale și reprezenta, în același timp, un garant al obligațiilor acestuia față de ctitoria sa. Ctitoria, la rândul ei, își asumă obligații față de cel care a întemeiat-o. Dreptul de ctitorie în Țările Române îndeplinește aproape aceleași prevederi ca și cele stabilite de canoanele și legile bizantine⁴.

Statutul de ctitor era extrem de respectat. Drepturile, privilegiile, dar și obligațiile ctitorului erau stabilite prin *typica*, un fel de carte „ctitoricească”⁵, care reglementa desfășurarea liturghiei, disciplina religioasă, acordarea drepturilor onorifice, situația materială și financiară a locașului de cult,

Hrisov de întărire a proprietății

¹ *Ibidem*.

² Anna Adashinskaya, *Ktetor: Practices of Ecclesiastic Foundation, Sponsorship, and Patronage in Late Byzantium and Balkan Slavic Countries*, Central European University. Department of Medieval Studies, Budapest, Hungary, pp. 2-3.

³ Ștefan S. Gorovei, *Puterea. Ctitorii și genealogii*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, XLV, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2018, p. 78.

⁴ Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 88.

⁵ Igor Sava, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea - secolul al XVI-lea*, Editura Pontos, Chișinău, 2012, p.59.

solicitările ctitoriei și ale patrimoniului acesteia, în principal.

Sociologi, istorici sau juriști, precum: Henri H. Stahl¹, Ștefan Gorovei², Gheorghe Cronț³, Valentin Georgescu⁴, Maria Magdalena Székely⁵, Igor Sava⁶ au definit aceste privilegii și obligații: ctitorul primea distincții onorifice (numele lui era înscris pe plăcile și pietrele comemorative); avea dreptul la tablou votiv, alături de familie, după caz; numele ctitorului era trecut în pomelnic și menționat la sfântul jertfelnic; ctitorul și urmașii aveau loc rezervat pentru rugăciune, iar rămășițele pământești erau păstrate în lăcașul de cult ctitorit; ctitorului i se oferea asistență spirituală și i se făceau slujbe speciale, atât în timpul vieții, cât și după; avea dreptul de administrare a ctitoriei și de a alege conducătorii acesteia; ctitorii puteau fi găzduiți și întreținuți în biserică sau mănăstire în împrejurări mai grele. Dreptul de ctitorie nu se stinge și era moștenit de urmași. Celui care nu-și îndeplinea obligațiile față de lăcașul întemeiat, „răului ctitor”, i se putea, însă, retrage calitatea⁷.

Odată cu privilegiile, ctitorii trebuiau să îndeplinească și obligații față de lăcașul întemeiat. Cele mai importante erau legate, desigur, de susținerea financiară și înzestrarea cu cele necesare: vase, veșminte, obiecte și cărți de cult.

În perioada feudală românească, persoanele care se aflau în poziția de a susține financiar și material construcția unui lăcaș de cult se bucurau de prestigiu public deosebit. Dacă actul ctitoririi rămânea îndeosebi un privilegiu al voievozilor, boierii nu se puteau ridica la un rang echivalent decât dacă susțineau și ei o ctitorie⁸. Mântuirea prin întemeierea unui lăcaș de cult acorda claselor superioare aura harului divin devenind, astfel, una dintre modalitățile cele mai importante prin care poporul era ținut în dogmatism, ignoranță și superstiție⁹.

¹ Henri H. Stahl, *op.cit.*, pp. 162-189.

² Ștefan S. Gorovei, *op.cit.*, p.77.

³ Gheorghe Cronț, *op.cit.*, p. 106.

⁴ Valentin Al. Georgescu, *op.cit.*, p.160.

⁵ Maria Magdalena Székely, *Femei-ctitor în Moldova medievală*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XXXII, Iași, 1995, p. 443.

⁶ Igor Sava, *op.cit.*, pp.59-60.

⁷ Valentin Al. Georgescu, *op. cit.*, p. 160.

⁸ *Ibidem*, p. 78.

⁹ *Ibidem*.

Dreptul de ctitorie a fost preluat în țările române adaptat realităților istorice. Au apărut, astfel, ctitorii de tipul bisericilor, mănăstirilor și schiturilor, episcopii și mitropolii, bolnițe, adăposturi pentru călători, instituții de binefacere, spitale sau instituții de învățământ¹. Sub protecția voievozilor, fenomenul ctitoririi a luat amploare. Bisericile și mai ales mănăstirile au devenit posesoare de mari domenii funciare datorită acestui sprijin, dar și unui alt factor determinant – așezarea comunității rurale în jurul ansamblului monahal.

În următoarele secole, mănăstirea și alte câteva așezăminte cu rol social, economic și cultural, instituite de canoanele bisericești prin practica ctitoririi, au devenit instituții prin care autoritatea locală exercita guvernarea. Domeniul mănăstiresc încorpora teren arabil, vii, livezi, păduri, fânețe, iazuri, precum și bunuri aflate în posesia sau proprietatea țăranilor aserviți mănăstirilor (case, ogoare, vii, livezi, fânețe).

În Moldova, domnitorii manifestau un interes deosebit pentru viața monahală, ridicând ctitorii și întreținându-le pe cele existente.

Dezvoltarea domeniului mănăstiresc, începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, contribuie la întărirea caracterului universal al proprietății în perioada respectivă și la creșterea impactului acesteia din punct de vedere economic, social, juridic, politico-ideologic și cultural asupra societății. Mănăstirile, uneori și bisericile, devin adevărate centre ale activității economice, implicate în exploatarea agricole și meșteșugărești, schimburi comerciale, „agenți economici activi, privilegiați, în ultimă instanță, de către stat”².

În perioada anterioară Regulamentelor Organice, Statul și Biserica se aflau în strânsă interdependență. Statul era condus de Domni cu ajutorul Adunărilor, al căror președinte era mitropolitul, iar Domnul deținea prin intermediul marilor logofeți un rol important în organizarea Bisericii³. Episcopii administrau după bunul plac averile eparhiilor, iar domnul nu intervenea decât atunci când avea nevoie de sprijin material. A existat, așadar, o „legătură de reciprocitate amicală, prin care Biserica a obținut o

¹ Gheorghe Cronț, *op. cit.*, p. 88.

² Igor Sava, *op. cit.*, p.21.

³ Paul Lucian Brusanowski, *Stat și Biserică în vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 25.

influență mare în Stat, dar și Statul, la rândul său a obținut o influență considerabilă în afacerile bisericești”¹.

Această relație de reciprocitate avea să se rupă odată cu introducerea Regulamentelor organice, care au pus accent pe „amestecul statului în treburile Bisericii”². Autoritatea statală a început să intervină tot mai mult în felul în care erau administrate averile bisericești, iar acest lucru s-a făcut în timpul celor trei „domni regulamentari”: în Țara Românească, Alexandru Ghica (1834-1842) și Gheorghe Bibescu (1842-1848), iar în Moldova, Mihail Sturdza (1834-1849).

Acest proces al supravegherii Bisericii de către Stat s-a derulat în trei etape³: înființarea unor Ministeri ale Cultelor (*Logofeția Credinței*, în Țara Românească - 1831, respectiv *Vornicia Credinței* în Moldova - 1844; înființarea unor *Case Centrale Bisericești* în ambele țări (1834 în Muntenia, 1835 în Moldova), care cumulau venituri de la anumite mănăstiri; mai târziu (1840 și 1847 în Țara Românească, 1844 în Moldova), în Casele Centrale s-au vărsat și veniturile mitropoliilor și episcopiiilor, astfel că ierarhii au pierdut dreptul de administrare și control exclusiv al averilor eparhiilor pe care le păstureau.

Alexandru Ioan Cuza

Secolul al XIX-lea este caracterizat, practic, de strădania continuă a politicii de a limita puterea ierarhiei bisericești. Preocuparea cea mai mare a diverselor guverne s-a îndreptat către averile bisericești, dintre care unele se aflau în folosința Locurilor Sfinte (mănăstirile închinat), iar altele în cea a ierarhiei și a egumenilor de mănăstiri (mănăstirile pământene). În prima jumătate a secolului al XIX-lea, autoritatea guvernamentală s-a străduit și, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a și reușit, să secularizeze aceste averi și să le folosească în scopul declarat al modernizării țării. Drept consecință, Biserica a intrat într-o

¹ Simeon Reli, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, București, 1938, p. 2.

² Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834*, București, 1934, p. 114.

³ Paul Lucian Brusnawski, *op. cit.*, p. 26.

profundă criză materială și spirituală. Instituțiile bisericești și personalul clerical nu mai aveau sprijin material, averile bisericești erau, practic, „sechestrare” de Stat. Într-un final, tot autoritatea guvernamentală a fost cea care a identificat căile de rezolvare a dificultăților financiare prin care trecea Biserica și care duceau și la o criză spirituală a societății. În 1893, s-a emis, astfel, *Legea clericului mirean*, prin care preoții primeau salarii de la Stat și *Legea Casei Bisericii*, în 1902¹.

Deși, prin ingerința Statului în treburile bisericești, acesta a devenit acum cel mai important „ctitor”, o analiză a originii ctitorilor și a localizării ctitoriilor demonstrează că, în această perioadă, spre deosebire de cele dinainte, cei mai mulți ctitori au fost boierii și proprietarii de moșii. Dacă, în celelalte perioade, ierarhia era dominată de voievozi și domni, urmași de marea boierime, într-o epocă în care principala preocupare era modernizarea societății, boierii erau primii care își înscriau numele în pisanii.

În toate cele trei ocoale ale Ținutului Roman, cel de Sus, de Mijloc și de Jos, existau moșii și proprietăți deținute de familii boierești care au jucat roluri însemnate în istoria României, familii din care au făcut parte domnitori, cărturari, oameni de știință sau oameni de cultură, de la Bogdan și Hermeziu, până la Vârnav și Sturdza. Ca toate familiile boierești din Moldova, și-au îndreptat atenția asupra construirii edificiilor religioase, donării de sate, seliști, vii, prisăci, păduri sau heleștee. Pe lângă bunuri imobile, acestea au dăruit diverse obiecte de cult, icoane, acoperăminte pentru tetrapod, tipsii de argint, epitrahile, potire, cruci din metale prețioase sau cărți liturgice valoroase.

Repertoriul ctitoriilor bisericești din cuprinsul Ținutului Roman în secolul al XIX-lea cuprinde câteva lăcașuri de cult care au influențat nu numai viața religioasă, ci și pe cea socială, educațională (într-o perioadă în care clericii reprezentau singura clasă instruită), culturală și, uneori, chiar și politică.

Astfel, Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul”, din satul Boghicea, comuna omonimă, a fost ctitorită, la 1785, de boierul Gheorghe Stroiescu și soția sa, Adela. A fost zidită din piatră și cărămidă. Deși documentele sunt contradictorii în acest sens, mai apare și numele altui

¹ Paul Lucian Bruslanowski, op. cit., p. 9.

ctitor, e drept, ceva mai târziu, în 1842, Profîra Scorțescu. Încă de la 1816, Boghicea, „Boghiceni” cum erau numiți atunci, făceau parte din Ocolul de Sus, ținutul Roman și aparțineau căminarului Anastasă Scorțescu. După anul 1831, conform documentelor istorice și până la 1849, Boghicea apărea ca aparținând Profîrei Scorțescu. Biserica era construită din cărămidă iar faptul că nu avea nicio pisanie nu ajută la lămurirea situației. Poseda, la vremea aceea, după, legea rurală, 8½ fălci de pământ, iar preotul paroh era C. Theodorescu .

Familia Scorțescu era originară din Scorțești, Moldova, și s-au făcut cunoscuți, mai întâi, prin Dumitrașco Scorțescu, al cărui nume apare într-un zapis din 1753, apoi prin Toader Silion Scorțescu, căpitan, menționat într-un act din 1762 . Serdarul Anastase Scorțescu, ajuns apoi căminar, era fiul lui Toader. Hatmanul Alecu Scorțescu, era fiul căminarului Nestor și era căsătorit cu Profîra, fiica vornicului Constantin Aslan, „de la care derivă descendenții actuali” .

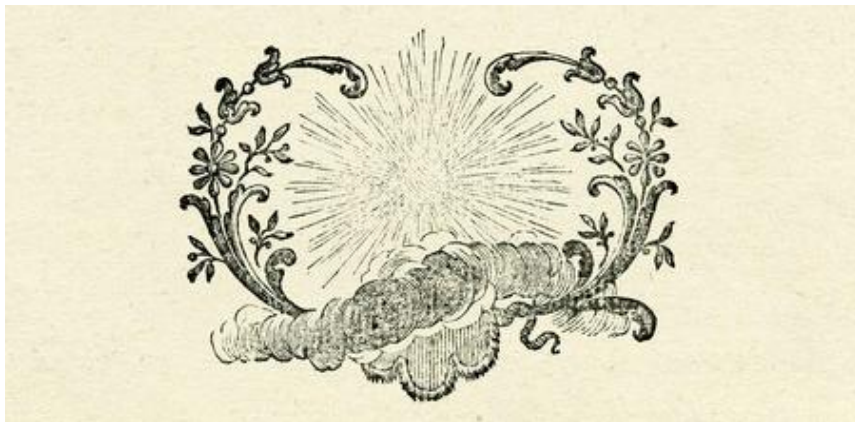
În comuna Bozieni, satul Crăiești (cândva comună alături de satele A Treia Parte și Bălușeștii Mici) din plasa Fundul, aflat la confluența pâraurilor Chiselița și Zimbrul, spre nord-est de satul Bozieni, se află Biserica de lemn „Cuvioasa Parascheva”. Ctitorită la 1680, de Episcopul Ioan al Romanului și Gheorghe și Ștefania Bîrcă, soția sa, membri ai comunității locale, biserica de lemn este inclusă pe lista monumentelor istorice.

Ioan a ocupat scaunul episcopal de la Roman între 1674-1685, în vremuri grele, în care turcii și tătarii prădau tot ce le stătea în cale. A câștigat dragostea enoriașilor săi prin blândețe și milostenie. A fost un apropiat al mitropoliților Varlaam și Dosoftei. Printre ctitoriile sale se numără și Mănăstirea Mera din ținutul Vrancei, locurile sale natale, mănăstire desăvârșită apoi de neamul Cantemirilor. Biserica Ortodoxă Română l-a canonizat în 2008, cu zi de prăznuire la 30 august, intrând în calendar cu numele Sfântul Ierarh Ioan de la Râșca și Secu.

Deși din punct de vedere arhitectural nu prezintă însemnătate deosebită, biserica a fost declarată monument istoric, probabil, pentru faptul că s-a păstrat în condiții foarte bune aproape trei secole și jumătate.

Donig Simionescu și mama sa Ana, o familie de armeni, proprietarii moșiei Simionești, din comuna Cordun, au fost ctitorii lăcașului de cult

ortodox de aici, „Botezul Domnului nostru Iisus Hristos și Sfinții Ioachim și Ana”. În sat a fost construită, inițial, de către Alecu Bălănescu, proprietar de moșie la 1720, o biserică cu hramul „Sf. Voievozi”. Din cauza ruinei, a fost desființată în anul 1885. În scurtă vreme, la 1898, a început reclădirea ei, cu noul hram al „Botezului Domnului nostru Iisus Hristos și Sfinții Ioachim și Ana”. Episcopul ortodox din Roman, posibil Ionichie Flor, a refuzat inițial să o sfințească, pe motiv că ar fi construită în stil armenesc, dar a revenit apoi asupra deciziei. Ctitorii, Donig Simionescu și mama sa Ana, erau armeni, comunitate numeroasă în Ținutul Romanului și în municipiul Roman. Familia Simionescu a contribuit și la ridicarea Bisericii Armenești din Roman, iar în cimitirul „Eternitatea” din oraș există o capelă de forma unei bisericuțe asemănătoare celei din Simionești care aparține, de asemenea, familiei Donig Simionescu. Clopotele bisericii din sat au fost turnate din material foarte scump, aramă și argint donat de aceeași familie .

Raluca NACLAD

Teatrul Tineretului: 2021-2022

În acord cu proiectul de management asumat în 2020, care se bazează pe conceptele: colaborare, comunitate, contemporan, co-producție regională, națională și internațională, programele Teatrului Tineretului urmăresc dezvoltarea unui public deschis întrebărilor, care se poziționează critic în societate, crearea unor echipe artistice interesate de dialogul cu publicul și de realitățile contemporane și, nu în ultimul rând, contactul cu profesioniști din spațiul teatral național și internațional.

Apariția contextului pandemic global, situație de forță majoră, a determinat restructurarea proiectelor noastre. Sub sloganul anului 2021, NE VEDEM AFARĂ, am încercat să desfășurăm cât mai multe evenimente în aer liber, care au atras trecătorii, transformându-i în spectatori. Repetițiile desfășurate în mai - iunie, iar apoi reprezentațiile susținute până în octombrie ale spectacolului *VA URMA. PE PLANETA OGLINDĂ*, reprezentațiile spectacolului *VIITORUL DIN TRECUT*, cu o componentă importantă desfășurată pe străzile ce leagă Teatrul Tineretului de Palatul Copiilor, zece spectacole dar și alte evenimente din cadrul Ediției32 a Festivalului de Teatru Piatra Neamț, care s-au desfășurat outdoor, au captat atenția a peste 16.000 de beneficiari care au asistat la aceste evenimente, transformându-se din trecători în spectatori.

Premiere:

PATTERN

regia și scenariul: Daniel Chirilă
premieră: 5, 6, 7 februarie 2021

Această premieră a marcat reîntâlnirea cu spectatorii în Sala Mare, după perioada de suspendare a activităților cu publicul din lunile noiembrie 2020 – ianuarie 2021 și, totodată, orientarea către repertoriul de monodramă – o formă artistică ce mizează pe intimitatea spectator-actor. Nu în ultimul rând, aceasta a constituit o modalitate de adaptare la măsurile sanitare impuse de pandemie.

„Pattern“ este al doilea spectacol din cadrul programului Blind Date, care privilegiază relația regizor-actor, aducând față în față doi artiști care nu au mai lucrat împreună. Regizorul-dramaturg Daniel Chirilă și actorul Daniel Beșleagă au explorat împreună teme comune, experiențe personale sau împrumutate, descoperind o poveste și un personaj în care regăsim, fiecare dintre noi, ceva din viața familiilor noastre. „Pattern” este povestea unui fiu matur confruntat cu ideea apariției tatălui absent.

Campania de promovare a acestei premiere a implicat crearea unei pagini de Instagram (@Pattern_), unde vizitatorii au fost invitați să descopere poveștile unor fotografii din albumele de familie ale membrilor din echipa spectacolului, dar și să contribuie, pe aceeași pagină, cu astfel de fotografii personale și amintirile legate de acestea.

NU ATINGI NICIODATĂ VICTIMA

text: Maria Manolescu-Borșa, regia: Irina Slate

premieră: 12, 13, 14 martie 2021

Această premieră face parte, de asemenea, din programul Blind Date și se încadrează în secțiunea monodramă. În urma întâlnirilor online între dramaturga Maria Manolescu Borșa, regizoarea Irina Slate și actrița Ecaterina Hâțu, în timpul cărora au discutat despre teme, preocupări, lecturi comune, a rezultat scrierea piesei și formularea conceptului regizoral al spectacolului.

Olga este o mamă aflată în căutarea fiului pe care l-a înstrăinat din cauza propriilor prejudecăți. Maria este o fată care încearcă să își declare sentimentele prietenului ei din copilărie, chiar dacă știe că dragostea ei va rămâne mereu neîmplinită. Un personaj masculin absent declanșează o serie de confesiuni, de reevaluări și de dialoguri imaginare. Vocea aceleiași actrițe ne relevă două fațete ale feminității, două feluri de a iubi și două căutări diferite ale acceptării.

Premiera a fost însoțită de o discuție în spațiul public pe tema toleranței și a diversității, inițiată de TT, la care au participat: Adina Rosetti (scriitoare), Diana Oncioiu (jurnalistă), Ana Dragu (psiholog clinician), Emil Nicolae-Nadler (scriitor), Dani Sandu (sociolog), Iaromira Popovici (jurnalistă) și Florin Buhuceanu (activist pentru drepturile omului).

VA URMA. PE PLANETA OGLINDĂ
 un spectacol de Gianina Cărbunariu
 premieră: 11, 12, 13 iunie 2021

„Spectacolul *VA URMA. Pe Planeta Oglindă* se joacă, la propriu, pe granița dintre realitate și ficțiune: decorul și unul dintre personajele spectacolului este chiar fațada Teatrului Tineretului, spațiu aflat între stradă și scena clasică. Ne-am propus să vorbim despre teatru și situațiile dificile cu care acesta se confruntă peste tot în lume, într-un mod în care spectatorul să fie o parte esențială a acestei discuții, fie că e vorba despre publicul plătitor, fie că e vorba de publicul întâmplător. Teatrul nu este și nu trebuie să fie pentru anumite (și, uneori, autoproclamate) elite. Teatrul este al comunității și, tocmai în aceste vremuri tulburi, misiunea sa este să găsească calea spre astfel de întâlniri, încercând să dea speranță, să provoace gândire și să reziste în fața unui tsunami global de divertisment facil.“ (Gianina Cărbunariu)

Acest spectacol a fost conceput ca un spectacol-eveniment pentru întreaga noastră comunitate, incluzând spectatori plătitori de bilet, cât și trecători care s-au oprit să urmărească repetițiile și reprezentațiile desfășurate din mai până în octombrie. *VA URMA. Ghid performativ pentru spectator*, conceput de Gianina Cărbunariu, realizat în vara lui 2020, s-a constituit într-un laborator de creație pentru noi forme teatrale care să se adapteze contextului pandemic, păstrându-se legătura cu comunitatea de spectatori locală și pregătind terenul explorărilor artistice pentru acest spectacol finalizat în vara lui 2021. Partea vizuală a spectacolului, creată prin lumini, mișcare, costume, proiecții video, univers sonor a atras peste 14.800 de trecători din toate generațiile, atât localnici cât și turiști, indiferent de educație și statut social, unii care poate nu au fost niciodată la teatru și care, astfel, au devenit spectatori. Dincolo de forma vizuală, gândită ca o invitație la teatru pentru trecătorii întâmplători, spectacolul este decodat complet prin asocierea imaginii cu textul care ajunge la publicul plătitor prin intermediul căștilor: o poveste despre salvare care este, de fapt, un manifest social-artistic.

Această premieră a fost anunțată prin afișe-obiect create de artistul Benedek Levente, amplasate outdoor în diverse puncte ale orașului, cu acordul autorităților.

O SCRISOARE PIERDUTĂ

de Ion Luca Caragiale, regia: Alexandru Mâzgăreanu
premieră: 26, 27, 28 noiembrie 2021

Luciditatea satirizantă cu care a știut să pună sub lupă disfuncționalitățile mecanismului social, în formula umorului inteligent, îl recomandă pe Caragiale drept un autor dramatic ce merită revizitat, ca un exercițiu de căutare a echilibrului într-o lume aflată în criză. Mentalitatea-

kitsch, adică mediocritatea care proliferază în special în societățile instabile, obsesia conspiraționismului, excesele identitare care acoperă vidul valoric, comportamentul social subordonat interesului personal și de grup, nu interesului comunitar, sunt tare ale societății

românești, și nu numai, care s-au perpetuat din secolul lui Caragiale până azi.

Spectacole-lectură:

INSULTAȚI. BELARUS(IA)

de Andrei Kureicik, regia: Daniel Chirilă
premieră: 17 februarie 2021

(spectacol difuzat online)

Producția TT a făcut parte din programul Belarus(sia) Worldwide Reading Project, inițiat de traducătorul american John Freeman. Acest program a inclus 130 de spectacole-lectură în peste 80 de teatre din 28 de țări, spectacole având la bază piesa scrisă de Andrei Kureicik despre fraudarea alegerilor prezidențiale din 9 august 2020 din Belarus.

În România 15 teatre au prezentat spectacole-lecturi ale piesei lui Andrei Kureicik, programul fiind coordonat de jurnalista culturală Raluca Rădulescu, iar imaginea acestuia a fost creată de graficianul Teatrului Tineretului, Levente Benedek.

CLUBUL DE POVEȘTI

Inițiat în 2018, programul Clubul de povești se desfășoară în parteneriat cu Librăria Humanitas și urmărește familiarizarea celor mai mici spectatori cu teatrul dar și o încurajare a lecturii. Măsurile sanitare impuse de pandemie au determinat renunțarea la Sala Studio și la Sala Multimedia ca spații de joc, fapt care a condiționat desfășurarea

programului Clubul de povești în mediul online. Spectacolele-lectură au păstrat formula interactivă actori-spectatori, prin scurte jocuri dar și inițierea unor discuții cu copiii despre tema poveștii interpretate de un actor.

Festivalul de Teatru Piatra-Neamț, Ediția 32

Festivalul de Teatru de la Piatra Neamț a fost unul dintre puținele festivaluri de gen care s-au desfășurat în 2021 în România, continuitatea sa datorându-se strategiei de organizare (de la concept și temă la planificarea evenimentelor ținând cont de dimensiunile festivalului - regională și internațională) și, nu în ultimul rând, susținerii financiare a ordonatorului de credite, care înțelege importanța pentru comunitate a acestui festival.

Desfășurată în perioada 3-12 septembrie, această ediție a cuprins 25 de spectacole, 54 de evenimente, artiști participanți din 7 țări. Dimensiunea internațională a festivalului a fost susținută, de asemenea, de prezența unor critici, jurnaliști sau curatori de festival din Germania, Belgia, Italia, Luxembourg. Tema ediției din 2021 s-a intitulat POSTPREZENT, fiind o invitație la reflecție asupra perioadei pandemice care ne-a pus în situația de a ne regândi valorile și comportamentele.

Festivalul și-a continuat direcția curatorială deschisă în 2017, reflectată în selecția spectacolelor și evenimentelor din secțiunea națională, internațională, secțiunile „TT în Festival” și „Festival +”, adresându-se, în primul rând, comunității locale - spectatorii din orașele Piatra-Neamț, Roman și Târgu Neamț. Selecția spectacolelor a implicat următoarele criterii: să se bazeze pe un text contemporan relevant, să conțină o viziune critică asupra lumii, să exprime deschidere către comunitate. De asemenea, un criteriu important a fost adaptabilitatea spectacolelor la spații neconvenționale outdoor.

Secțiunea națională a reunit în special spectacole realizate pentru spații neconvenționale, în aer liber. Astfel, spații publice din cele trei orașe au devenit scene ale Festivalului: Curtea Domnească Piatra-Neamț, Curtea Muzeului de Artă Piatra-Neamț, Curtea Muzeului Memorial „Calistrat Hogaș” Piatra-Neamț, Curtea Palatului Copiilor Piatra-Neamț, Curtea Colegiului Național „Calistrat Hogaș” Piatra-Neamț, Casa Romașcană din Roman, Parcul Central din Târgu Neamț.

Secțiunea internațională, denumită „Something to declare”, a fost regândită astfel încât să se adapteze acestui context în care mobilitatea este limitată. Artiști internaționali care activează în Belgia, Cehia, Germania, Kosovo, Republica Moldova și Polonia au fost comisionați de către echipa curatorială pentru a crea o serie de *lecture performances* ce aduc în discuție teme ale realității globale de astăzi.

În cadrul secțiunii *TT în festival* au fost prezentate patru montări în premieră ale unor texte originale, producții ale Teatrului Tineretului, din stagiunea „Ne vedem afară”.

Secțiunea Festival+ a cuprins ateliere dedicate copiilor și adolescenților, lansări de publicații naționale și internaționale, vernisaje, proiecții de film, dezbateri, întâlniri cu artiștii în cadrul TT Talks.

La ediția din 2021 Festivalul a acordat pentru prima dată Premiul „Cătălina Buzoianu”, celebrând astfel memoria unei regizoare de excepție, formatoare de artiști din spațiul teatral românesc, a cărei activitate din anii ‘70-’80 a marcat parcursul estetic al Teatrului Tineretului. În același timp, s-a dorit ca acest premiu să încurajeze solidaritatea pentru susținerea sectorului teatral independent. Artistul Dan Perjovschi a donat onorariul său (pentru realizarea, în cadrul Festivalului, a proiectului site-specific „Desen de intrare”) spectacolului câștigător al acestui premiu: „Mama”, produs de Compania independentă de teatru „Centrul Dialectic” București. De asemenea, Juriul de adolescenți a acordat un premiu spectacolului considerat cel mai relevant pentru generația lor: „Alcool, lumină și puțină moarte”, produs de Platforma Culturală „Frilensă”.

MYTH SHOW. O istorie a neîncrederii

text: Daniel Chirilă; regie: David Schwartz

premieră: 1 aprilie 2022

Istoria predată și perpetuată din generație în generație tratează evenimentele dintr-o perspectivă științifică, ajungând de cele mai multe

ori să diminueze importanța istoriilor personale, acele narațiuni individuale care clădesc comunitățile din care facem parte. Trăim, de asemenea, într-o epocă a informației, una în care fiecare își poate alege propriul mod de a se raporta la istorie, ceea ce adesea provoacă opoziții sociale.

„MYTH SHOW. O istorie a neîncrederii” explorează modul în care membrii unei comunități se raportează la episoade majore ale istoriei recente, de la contemporanii evenimentelor din 1907, la cei care au fost muncitori ai Platformei Industriale Săvinești și care au resimțit din plin efectele tranziției postcomuniste și până la cei care experimentează învățământul online.

„La începutul documentării pentru acest spectacol, am pornit împreună cu Daniel Chirilă, precum Myth și Math, povestitoarea și statisticianul din MYTH SHOW, să documentăm relația diferiților oameni din Neamț cu conflictele din istoria recentă și cu tensiunile societății de astăzi. Într-o perioadă în care mai nimeni nu crede nimic din ceea ce spun politicienii sau mass-media, în care fiecare are propria versiune „adevărată” asupra oricărui eveniment socio-politic, de la pandemie la război, a devenit limpede că principalul vector care unește mărturiile și experiențele tuturor este neîncrederea. Nu doar o neîncredere sedimentată de generații în „celălalt” (de altă etnie, de altă religie, cu altă poziție socială etc.). Ci o neîncredere fundamentală în proiectul de societate în ansamblu – în orice instituție, de la guvern la biserică și de la spital la... teatru. Cum s-a ajuns aici?” (David Schwartz, regizor)

BABEL 11:4 sau TOTUL A ÎNCEPUT
text: Enoch Darli; regie: Daniel Chirilă
premieră: 21, 22 mai 2022

„Totul a început când 16 oameni au ajuns în aceeași încăpere. O sală de așteptare. Câți oameni, atâtea adevăruri. Fals. Fiecare întâlnire multiplică la infinit perspectivele adevărului, și atunci, mai există un adevăr? Unul singur? A existat vreodată un singur adevăr? Într-o lume în care conflictele nu mai sunt de deloc clare, ci hibride, într-o lume hibridă cu adevăruri hibride, și artă hibridă, și suferințe hibride, și revolte hibride,

și războaie hibride, creierul omului e noul tărâm de cucerit. Ce alegi să crezi? Alegi?” (Enoch Darli)

Atunci când vorbim de realitate, vorbim de realitatea *noastră*, așa cum o percepe fiecare dintre noi, în dimensiunile unei ficționalizări ce ține de propria poveste de viață. Una dintre mizele

spectacolului BABEL11:4 sau TOTUL A ÎNCEPUT este aceea de a dezvălui cum realitatea se transformă în poveste, în procesul de creație a unui spectacol de teatru.

OAU

un spectacol semnat FĂRĂ ZAHĂR

regia muzicală: Bobo Burlăcianu; versuri: Bobi Dumitraș (după piesa „Scriitorul și mașina de scris“ de Antoaneta Zaharia)

OAU este uimirea pe care o nasc poveștile. Este un basm contemporan, desfășurat în ritmuri și culori vii, cu versuri pline de umor și ironie, cu jocuri și locuri din copilărie.

Dincolo de magia poveștii, spectacolul creează ocazia unui dialog între generații – copii, părinți, bunici – în jurul întrebărilor: Este arta parte din cotidianul fiecăruia dintre noi? Unde ne întâlnim cu arta? Cum se transformă arta și cum ne transformă ea pe noi?

Spectacolul se joacă în aer liber, punând în valoare una dintre fațadele laterale ale Teatrului Tineretului.

În prezent, se află în pregătiri intense Ediția 33 a Festivalului de Teatru Piatra-Neamț, care va avea loc în perioada 5-18 septembrie, cu tema: „146 km“ (ceea ce semnifică distanța dintre Piatra-Neamț și Vama Siret, spre Ucraina).

Tudor VIANU (1899-1964):

SHAKESPEARE Poem original

Privind spre fundul peșterii, admir
 Tot ce-mi vrăjește William Shakespeare.
 În peștera lui Platon mi se-arată
 Natura-ntreagă, omenirea toată.
 Oricât se-ntinde lanțul, nu mi-e dat
 Să văd lucind izvorul luminat.
 Cerescul brit trimte doar o rază:
 De-ajuns e lumea ochiului s-o vază.

Văd vesele cetăți italiene,
 Un țărm pierdut de-ocean, păduri ardene,
 Câmpuri de luptă, tuba a sunat,
 Se prăbuși pe calu-i înspumat
 Oșteanul la Pharsala. În țintirim
 Jelește buha și pe cruci citim
 Rămase atâtea nume din vechime
 De nobili, de ierarhi și din mulțime.

Lucește roua, zburdă pricolici.
 Au fost odată jocuri pe aici.
 Cântări au fost, îmbrățișări fierbinți.
 Iubire dulce oare nu ne minți?
 N-au fost aceste în zadar?
 Sărută Titania pe măgar.
 Dar Porția frumoasă și-nțeleaptă
 Rostește-n cazul strâmb sentință dreaptă.

Sporovăiesc cumetrele în stradă,
 Se taie slujitorii crunt în spadă,
 Se-aprinde urbea-n vâlvătaia mare
 De vajnice porniri de răzbunare.
 Frumozii tineri s-au găsit în fine
 Dar noaptea trece, dimineața vine;
 Le scânteie în ochii lor tăria
 Și-aud un cânt urcând: e ciocârlia.

Ah, cum vuieste vântul peste câmp!
S-au aciuat doi oameni sub un dâmb:
E un nebun, un fiu gonit de-acasă.
De suferință prea puțin îi pasă!
Acum aflași durerea tuturor
Când însuși ești pribeag și cerșetor,
O, rege Lear, nebunule bătrân –
Nu ești nimic, când nu mai ești stăpân.

De cea mai hâdă-a inimii pornire
E vinovată-ntreaga omenire.
- Nu-s om și eu? Întreabă cămătarul.
Când potrivește-n talgere cântarul.
- Mi-ai smuls albita barbă, m-ai târât
Prin pulbere și tină, m-ai urât.
Mă gădil, râd. Mi-e somn, adorm. Ca voi
Scap udul când îmi cântă din cimpoi.

Stă un castel sub nori. Pe metereze
Veghează paznici. Trupele-i viteze
Le-aduse Macbeth; silnic a prădat,
Pe paznici de pe zid i-a aruncat,
Baronului copiii i-a ucis.
Macduff aude, cade ca-ntr-un vis,
Durerea-și înțelege abia atunci
Când își șoptește: - El nu are prunci.

Bat grelele ciocane-n grindă.
Deschisă-i poarta. Forfotă în tindă.
E regele și cere adăpost.
- Acum vei arăta, Macbeth, ce-ai fost,
Thane de Cawdor sau om de rând!
Se aud în noapte lupi flămânzi urlând!
Strigări sub baldachin: porni spre Domnul
Un duh. Lady Macbeth ucise somnul.

Un general cu-obraz întunecat
Adus e să declare în Senat
Că uneltiri urzi pe mări, departe
Și cum avu de Desdemona parte?

Stau senatorii-n jilțurile lor:
 Arapul este oare vrăjitor?
 La inima copilei cum ajungi?
 - Sosind trudit din drumurile lungi.

Are-n Atena Timon mulți amici,
 Copii de case mari și măscărici.
 În pungă când nu mai găsi nimic,
 Nu-l mai cunoaște nimeni pe amic.
 Surghiun ursuz află-n singurătate:
 - Ah, cadă buba neagră pe cetate!
 Veni să plângă-un slujitor umil
 Și Timon a surâs ca un copil.

Afle, Horațio, de-a fir în păr
 Hamlet ce a voit în adevăr?
 Ce zbucium fost-a până când știu
 Cum s-a urcat pe tron regele viu,
 Cum mama adulteră a uitat
 Pe regele cel mort înveninat.
 Sunt oare-n lume inimi ferecate?
 Moare Hamlet: - Restu-i tăcere, frate!

Suntem țesuți din vise, ne adumbră
 Neguri de somn, ținuturi mari de umbră.
 Poveste-i viața, spusă de-un netot.
 Jucăm pe-o scenă; actele de tot
 Sunt șapte: ești copil, școlar apoi.
 Amant suspinător, pleci la război,
 Judecător hapsân, bătrân avar,
 Te-ndoi din șeale și copil ești iar.

A fi sau a nu fi? De-am avea știre
 Ce soartă ne așteaptă-n nemurire,
 Dac-am cunoaște ce e când se-oprește
 Ceasornicul și timpul împietrește,
 Am mai răbda noi jugul și i-am zice:
 Apasă mai departe pe cerbice?
 Și nedreptatea cocoțată sus
 Ar mai găsi în noi un ins supus?

Se-oprește mâna pe stilet și iată
Palori crepusculare ni se-arată,
Reflexe livide se răsfață
Pe ape, pe păduri, pe mâini, pe față.
Pe lac plutește moartă printre nuferi
Ofelia și nu mai poți să suferi
De-acuma poate Fortinbras să vie:
Aprinde-ți candela, Melancolie!

Sau lasă-te săltat de-un râs voinic:
Se-ndoapă Falstaff, omul de nimic,
Și bețivanul Sly când se deșteaptă
Vede curteni surâzători c-așteaptă;
I-aduc pe tăvi de-argint mâncări alese.
I le refuză tinerei mirese
Petruccio, îmblânzitor de fiare,
De nazuri muierești patibulare.

Dar e mai înțelept să liberezi
Pe duhul Ariel, acum când vezi
Călindu-se dușmanii tăi cei cruzi.
În fața liniștită, ochii uzi
Văd pe Miranda, pe Fernando cum
Vor duce omenirea pe alt drum:
Iubirea dacă pururea învie
Nu moare nici speranța, chiar târzie.

Magia devenit-a de prisos,
O, Prospero! Aflași că-i de folos
Doar omul cu puterea-i de la fire
Gândește pentru-ntreaga omenire!
Deci lasă insula, -n Milan te-ntoarce,
La taie firul fuselor la Parce.
Științele învață-le pe toate -
Și nu uita: dreptate fă-n cetate!

1964

Jorge Luis BORGES (1899-1986):

Enigmele

Eu, cel ce-acum hălăduiesc cântând,
 Curând ascunsul, mortul o să fiu,
 Sălaş având în fermecat pustiu,
 Loc fără înainte, după, când.
 Așa am fost deprins. Mă socotesc
 Nevrednic de Infern ori Paradis,
 Dar nu-s profet. Neconținutul vis
 Se primenește făr'să-l isprăvesc.
 Ce labirint rătăcitor, ce albă
 Va fi de strălucire soarta-mi grea,
 Când capătul poveștii mi-l va da
 Experiența morții, tristă, oarbă!
 Să beau doresc uitarea-i de cleștar,
 Să fiu mereu; să nu fiu. E-n zadar.

Artă poetică

Să cauți râul ce e timp și apă,
 Să-ți amintești că timpu-i tot un râu,
 Să știi că ne petrecem ca un râu
 Și-al nostru chip se oglindește-n apă.

Să simți că veghea este tot un vis
 Visând că nu visează și că moartea
 Ce spaimă aduce-n suflet este moartea
 Din noaptea rece ce se cheamă vis.

Să vezi în zi, în lună,-n an simboluri
 De ani și luni și trecătoare zile.
 Jignirea s-o transformi a ăstor zile
 În muzică, în zvonuri și simboluri.

Să vezi în moarte-un vis, în asfințit
 Un aur trist, aceasta-i poezia,

Săracă, fără moarte. Poezia
Se-ntoarce-n auroră și-asfințit.

Spre seară, câteodată, vezi un chip
Ce te privește dintr-o ștearsă-oglină.
La fel și arta cată-a fi oglindă
Ce ne arată propriul nostru chip.

Sătul, cum zice-aedul, de minuni,
A plâns Ulise, revăzând Ithaca
Umilă, verde. Arta-i ca Ithaca
De verde veșnicie, nu minuni.

Și este ca un râu neconținut
Ce trece și rămâne, e același,
Eternul Heraclit, mereu același
Și altul, ca un râu neconținut.

Din vol. *Celălalt, același* (1964), traducere de Andrei Ionescu

Remușcarea pentru orice moarte

Desprins de memorie și de speranță,
nelimitat, abstract, aproape viitor,
mortul nu e mort: este moartea.
Precum Dumnezeuul misticilor,
cărui trebuie să i se refuze toate predicatele,
mortul pretutindeni străin
nu este decât pierzania și absența lumii.
Îi răpim totul,
nu-i lăsăm nicio culoare, nicio silabă:
aici e curtea pe care ochii lui n-o mai văd,
acolo e trotuarul unde speranța lui a stat la pândă.
Până și ce gândim ar putea gândi și el;
ne-am împărțit ca hoții
averea nopților și zilelor.

Din vol. *Fervoarea Buines Aires-ului* (1923), traducere de Andrei Ionescu

Leo BUTNARU

Debutul – nuanțe, particularități

I. Călătorii în spații reale și în „cosmosul interior”

La timpul debutului, când ai avut un prim text publicat, nu poți trăi decât o indicibilă stare de entuziasm, de speranță (oarecum... anarhice). De oarece ambiție. Un timp mai lung sau mai scurt. Când încă nu ai un crez estetic, dar simți că îl râvnești, îl cauți cu febrilitate. Mai ales, dacă tu, săteanul, elevul de ieri ești deja în Chișinăul cu grădini publice, cu alea clasicilor literaturii române (dar toți cu origini... moldave, selectați de băgătorii de seamă! Munteni, transilvăneni – nici pomină!), cu monumentul lui Ștefan cel Mare și legendele... adevărate, ca acte de curaj, întâmplare pe aici, în pașnice depuneri de flori, cărora kagb-iștilor li păreau nemaipomenite agresiuni, subversiuni ideologice și subminări ale puterii. Acestea și altele, în special colecțiile de reviste literare și de cultură românești, pe care le poți citi la biblioteca republicană, cu cărțile editate în dreapta Prutului, dar și de la biblioteca universității. Deci toate acestea dimpreună având benefică influență asupra seriozității și sânguinței tinerilor predispuși la compuneri literare, poeticești sau la orice alte feluri de inspirații artistice ori la simplissime visări juvenile, parcă obligator legate și de dragoste.

Începe ceva nou pentru viața ta, pentru perspectivele tale încă neștiute, nebănuite, dar dorite de a fi pe cât posibil libere în afirmare pentru tine, cel care încă nu ai cunoscut Dunărea, Delta, vestigiile dacice și romane, atâtea și atâtea locuri minunate din spațiul românesc, însă având șansele de a porni de la Nistru, de la cetățile de pe malul său, de la Răut, Orheiul Vechi etc. spre spații imense care, involuntar-predestinat, aveau să-și infiltreze posibile impulsuri poetice, artistice, în firea și destinul tău de viitor.

...Astea se întâmplau nu din voia mea, ci erau rânduite de o ambianță politic-imperială dată, impusă, multiculturală, destul de neliniștită și nervoasă în discreția ei ca și ilegală. Astfel că atenția, curiozitatea, dotarea, inspirația tânărului ce eram „lua în colimator” și posibile teme legate de Siberia, Orientul Depărtat, tărâmurile baltice sau orientale. Oarecât mă gândeam și la marile fluvii, la depărtatele lacuri din spații euro-asiatice, pe unele din care mi s-a întâmplat să le cunosc în călătorii, uneori imprevizibile, relativ timpurii, pornite chiar din primii ani de

facultate. Hălăduiri în care (realizam peste anumit timp) mi se deschideau orizonturi tematice, semantice, ideatice și, dacă vrei, particularități stilistice, metaforice. Învățam, studiam ceva „pe viu”, la fața locurilor atât de îndepărtate de Negurenii mei baștină, de Chișinău. Adică, începând de la 18 ani, scriam în jurnalul meu, început în studenție, despre Volga, pe care am plutit cam 400 de kilometri. Văzusem mari orașe pline de istorie antagonistă, în structurile ei, cum ar fi fost Kazanul tătărăsc cucerit de ruși și modificat sub multe aspecte, inclusiv etno-demografice. Dar orașul era legat și de destinele marelui poet avangardist Hlebnikov, al lui Lobacevski, cel care a dat geometria neeuclidiană; de destinul lui Șaliapin care, inițial, pentru „lipsa de talent”, nu fusese acceptat în corul parohial. În cimitirul de acolo se afla mormântul fiului în dizgrație al lui Stalin, Vasile (peste ani, rămășițele pământene ale aviatorului au fost reînhumate la Moscova). Văzusem celebra Samara ce trimitea, inevitabil, la creația lui Gorki, creație pe alocuri genială, în altele – doar interesantă.

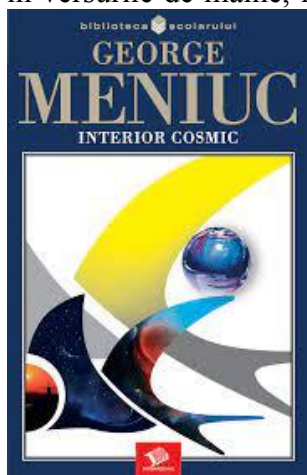
Zăpezile siberiene și albul câmpurilor de bumbac din Tadjikistan. Primele întâlniri cu cultura orientală, cu poemele lui Rudaki, Firdousi, Abdallāh ibn Sīnā (Avicena) etc., să auzi cum sunt ele cântate în persană șiacompaniate la rubab. Pe înălțimile sau în defileurile munților Pamir să legi prietenii cu semenii tăi, debutanți și ei în poezie, letoni, lituanieni, armeni, ucraineni, gruzini, ruși, estonieni etc. Sau teme de poeme, eseuri, note diaristice scrise pe țărmurile baltice și printre vestigiile cetăților grecești de la gurile Bugului sau din Crimeea. Probabil, am fost și eu unul din debutanții în literatură interesant în felul său tocmai prin diferențele formării și... formatării sale aplicate în scrisul românesc. Scrisul întrupat în destinul unui scriitor dintre Prut și Nistru care a cunoscut și perimetrul cuștii într-un ex-imperiu care, slavă zeilor, a căzut. Dar, din păcate, convulsiile sale ucigașe fac ravagii la vecinii ucraineni, în războiul declanșat de gresori de-a dreptul bolnavi la cap, criminali.

Cred că și în timpul călătoriilor, ca universități datorite de providență, călătorii care, prin ani, parcă țineau și ele de vocație, mă obișnuiam tot mai mult, mai că programatic, cu ceva ce ar cădea sub incidența ideii lui Șt. Augustin Doinaș despre: baia lustrală de fiecare zi a poetului – contaminarea de cultură. Asimilarea culturii în funcție de propriile preocupări, întru conturarea, apoi consolidarea viziunii de ansamblu asupra literaturii și a modestei tale prezențe în cadrul ei. Ar fi fost parcă o tentativă, poate că mai mult intuitivă, de interiorizare în ființă și caracter de tânăr în perioadă de dislocare dintr-un mediu, sătesc, și integrarea sa în urbanitate. Era un mod de a mă pomeni în mai multă libertate civilizatoare, propice formării de caracter, de intelect, ca

impulsuri pentru firavul început de aplicare a unei posibile vocații, de poet; de profesionalizare.

Dacă erai atent la propriul „interior cosmic” (un titlu de carte a lui George Meniuc, coleg de facultate cu Geo Dumitrescu), în perindarea evenimentelor ai fi putut surprinde, oricât de vag, dar totuși, modificări, metamorfoze, reacții și sinteze emotive, ideatice, care ți-ar fi fost necesare în versurile de mâine, în înțelegerea poezie, a literaturii, în apropierea de filosofia existențială (...esențială). Cum s-ar spune, ar fi fost o implicată curiozitate față de propria-ți formare și... formatore în curs. Curiozitatea ce stimula „nesățios” dorința de a scruta misterele alchimiei poetice care pun, mai totdeauna, problema rezolvării „în simple posibilități verbale” (Valéry) a mirajelor abstracte, sistemelor arbitrar și a perspectivelor abia conturate în conștiința ta. Astfel că indicibilul începe chiar după o destul de sumară introducere în înțelegerea poeziei și, concomitent, a disponibilităților tale de debutant pentru crearea ei. Pentru că un debutant, ce înaintază pe clătinașoarea punte a timidităților, dar febril în existența sa jună și de creație, trebuie să aibă, probabil, o deschidere de curiozitate spre sine însuși (sau asta ar fi ca și iminentă), pentru a-și trăi cât mai cuprinzător noutatea propriei firi în cursul viețuirii ei în continui metamorfoze psihice și intelectuale. Să-și trăiască misterul irepetabil al vieții personale în comunicare cu misterele vieților altor oameni, colegi, unii creatori și ei. Încetul cu încetul, și se înfățișau momentele, de la care încolo deja prindeai a înțelege cum se învață lecția disciplinei spirituale, intelectuale, literare.

Iar călătoriile, deschiderile de spații geografice, dar și culturale, spirituale, deschideri de timpuri (ca istorie) erau un fel de universități plusate cunoștințelor însușite de tine la universitatea propriu-zis. Erau rătăcirile „organizate” ale achizițiilor, remarcărilor și deducțiilor necesare în devenirea ta deocamdată timid-scriitoricească. Era necesar să-ți dai seama că, în comunismul imperialist, antinațional, represiv, trebuia să găsești, în pofida a orice, oportunitățile fertile și să le capitalizezi în profesia ta, în destinul tău, în viitorul tău mai liber, sperai. Conștientizând ce ai de făcut și cum să faci, de unde pornești și unde ții să ajungi, parcă îți „instruai” timpurile propriei juneți, făcându-le oarecât prielnice pentru a-ți împroprietări inteligența, destinul în consolidare. Cum zicea Céline în

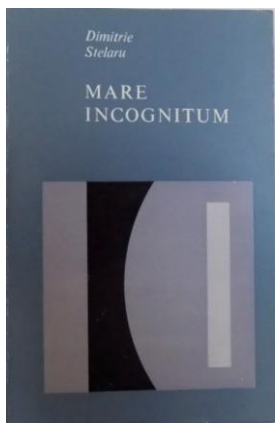
celebrul roman cu călătoria la capătul nopții, studiile te modifică, ele ținând de orgoliul sănătos și fructuos al unui bărbat.

II. Trakl, Stelaru și „muzica pe oase”

Iar din unele din acele călătorii (...la capătul nopții imperiului) mă întorceam, se întâmpla, și cu „capturi” de... „muzică pe oase”, numită și „muzică pe cranii”, „muzică pe coaste” sau „muzică pe plămâni” de pe discuri fabricate clandestin, fiind vorba de plăci artizanale pentru picup, imprimate pe peliculă roentgen. Erau pe ele cântece din GULAG, din lumea interlopă (блатные / blatnyie). Era și muzica nerecunoscută / neadmisă de autoritățile sovietice vigilente nevoie mare, care combăteau stiluri muzicale ce aduceau a occident. Predominau jazzul, muzica underground, dar și Elvis Presley. Melodiile erau imprimate cu înregistratorul electric, cei care făptuiau atare „antisovietism” fiind vânați și judecați deopotrivă cu roentgenologii care le vindeau pelicula cu imaginile anatomiei oamenilor (bolnavi sau sănătoși...), cu mărunții traficanți de valută străină. Altfel spus, „muzica pe oase” devenise muzica din oasele noastre de adolescenți, de studenți. Se întâmplau discuri cu unele imagini de mâini (falange), plămâni, bazine, cranii, coloane vertebrale (drepte sau deformat) etc. Iar noi, studenții, eram, cum s-ar spune, într-o ambianță adecvată, deoarece vizavi de căminele universitare începea domeniul misterios al cimitirului central, căruia unii dintre noi se întâmplau să-i sară gardul și să hălăduiască printre morminte cu vestigii și simboluri funerare de prin secolul XIX de ocupație rusească și din interbelicul românesc, în amestec de inscripții din litere slavone și latine, pe care se lăsase patina timpului (pe care patinaseră cei alunecați în neant...).

Azi, cum să „elimini” din amintiri, din junețea ta pe chiposul italian Fred Buscaglione, care cântase (a murit într-un accident de automobil) „Criminalmente bella” și melodii hazlii despre mafie, cu gangsteri și femei jos pălăria (și nu numai)? Le auzeam la posturile „de după dâmb”, bruiate drăcește de niște instalații cu turnuri împăienjenite de fire de tot soiul pe așa-numitele coline pușkiniene din Chișinău. Bineînțeles, acea „Criminal de frumoasă” suna... armonios și pe suport de... os (ca s-o dăm nițel în rime).

Nu știu cum acea „muzică pe oase” parcă ar fi fost de partitură, de fundal pentru lectura unor poeți pe care îi descopeream atunci. Unul dintre ei fiind Trakl (o antologie a sa apăruse în 1967, în colecția „Poesis”). Alt autor oarecât încifrat, care chiar de la începutul studenției mele îmi trezise interesul pentru altfel de poezie, a fost Dimitrie Stelaru căruia, tot în 1967 (an în care intrasem la facultate), îi apăruse volumul

Mare incognitum, ca și cum antologic, și pe care am avut norocul să-l procur de la librăria de carte străină Meridian, din sectorul Botanica al capitalei RSS Moldovenești. Era curiozitatea autodidactului față de suprema meșterie poetică; curiozitatea elevului de ieri-alaltăieri, care dibuia căile de a se apropia de avangardism (futurism, suprarealism), de poezia română postsimbolistă, de școli și curente, ba și de simple noțiuni „de specialitate”, literaturologice, de care nu auzise în școală. Nu le întâlnisem nici la începuturile de cursuri universitare care, trebuie să recunosc, pe anumite segmente erau cumplite masacre ce ne amuzau (eram tineri și ne amuzam, însă ar fi trebuit să ne îndurerăm...); ne amuzau pe noi, pe studenții (sigur, nici pe departe pe toți) de la jurnalism și filologie. Iar după 27 de ani de la prima întâlnire cu poezia lui Dimitrie Stelaru, în 1994, chiar am alcătuit o mică antologie stelariană pentru colecție Poezii de duminică, colecție pe care, din păcate, Editura Uniunii Scriitorilor din Moldova nu a mai reușit să o continue, strâmtorată și ea draconic de cenzura economică. În mica antologie rămasă în computerograma fișierului electronic preferințele mele se orientau și spre ce... se mai orientase, adică spre poemele pe care, la lectura din 1967, le bifasem în Marele incognitum. Printre cele câteva fraze menite copertei a 4-a fiind și acestea: „Dimitrie Stelaru și-a izvodit ciudat de fremătătoarele, misterioasele și tragicele versuri în preajma președintelui Orfeu, pe lângă care, mai spunea el, mănânc gramele și pasc. Vă amintiți? – Sunt atât de singur în lume/ Ca un Dumnezeu fără cer”.

Astfel că, pe la 18 ani, am avut „inconștientul” noroc de a-i întâlni pe Trakl și Stelaru, pe alți poeți ai tainei și enigmei, care meritau, cereau dubla, tripla, chiar înzecita osteneală de a fi înțeleși. Poate de pe atunci a început să mi se formeze predispoziția, să mi se trezească, inițieze intuiția să scriu și anumite texte destul de abstracte, iar altele din ele nu au fost decât ale unui realism... imprecis, să zic așa. Doar în arhitectură impreciziile sunt amenințătoare, însă în artă impreciziile și alogicul pot fi

destul de poetice, fecunde. Precum în cazul operelor lui Daumier, de la care Van Gogh învăța cum să accentueze expresia prin mijlocirea deformării realiste. („Marea mea dorință este cea de a învăța să fac deformări sau inexactități, sau deplasări ale realului; dorința mea este să iasă la suprafață, dacă este nevoie, chiar și minciuni, care să fie mai adevărate decât adevărul literal”, scria Gogh.) Tânărul începe să înțeleagă și să „admită” că nu logica, ci impresiile justifică poezia, metaforismul ei. Nu teza tratatului, ci irealitatea captivantă a basmului îndreptățește starea poeziei în general.

Probabil grație și ermetismului pe care mă ambiționam „să-l descifrez” (zadarnică, dar totuși fascinantă preocupare!) aveam să trec și prin unele intenționalități cam cețoase ale anumitor poeme din anii de studenție, când încercam să complic, chipurile, structuri metaforice, de altfel nu prea complicate; când voiam să par mai grav, mai interiorizat, mai peste ceea ce eram în realitate. Ba chiar pledam pentru exclusivismul estetic, neologistic și nu mai știu care. De, mici tentații inerente în procesul de formare.

Pe de altă parte, poate grație și acelei familiarizări cu ermeticii sunt un autor care rar de tot apelează la simetrii parnasiene, olimpiene; autor care în locul parfumurilor de ev mediu injectează în versuri mirosurile/izurile orașelor moderne, ca un amestec de flori de tei sau de salcâm, castan cu omniprezentul smog fabricat de uriașele ambuteiaje automobilistice.

III. Cenacluri în post-dezghețul hrușciovist

La acea vârstă a „norocului involuntar”, frecventam cenacluri literare. Mai multe – „Eminescu” la Universitate, „Luceafărul” la ziarul „Tineretul Moldovei”, „Miorița” la Biblioteca Națională. Aveau, pe atunci, cenacluri și Institutele de Medicină și cel Politehnic. Se înființase unul și la Casa Orășenească a Tineretului. Uneori, la întruniri apărea și cineva din scriitorii considerați deja afirmați sau aproape de așa ceva. Da, la Chișinău, în literatură, erau și câțiva autori buni, însă prea fără relief, retrași în penumbra cuminenției din teamă de satrapii ideologici. Pe scurt, pe aici nu puteai avea șansa de-a întâlni figuri determinante, posibil chiar în viitorul destinului tău literar. Ce înțeleg eu, când spun figuri determinante? Ceva de statura valorică a lui Baconsky sau Stănescu, Sorescu sau Fănuș Neagu, să zicem, la București.

Dar asta era: la Chișinău, în orice mediu, inclusiv cel universitar sau academic, nu se aflau personalități, care ar fi posedat un fond de experiențe culturale vaste și variate, cu care ar fi operat ca pilduire că, totuși, se poate, tinerilor, mai mult decât etc.

Însă totuși, erau timpurile cu percuții de ecou din perioada așa-zisului dezgheț hrușciovist, când impulsurile poeziei mai noi, modernitatea artelor tatonau, căutând posibile breșe în blocajul tradiționalist, realist socialist, ideologic (pe toate liniile!). Astfel că unii dintre noi strâmbam din nas la „producerea și producțiile” condeierilor derutați de slăbiciuni proprii și ademenelile puterii; scriitori „în lesă”, angajați cu „versul alăturat baionetei” aplicării în viață a „codului constructorului comunismului”. Trebuie de spus că, în faptele societății, mult peste 80 la sută nu corespundeau halucinantului cod care prevedea că, nimic mai mult nici mai puțin, nici mai departe nici mai aproape de anul 1980, cetățenii sovietici vor trăi deja, nevoie mare, în... comunism! Da, asta era – locuiam într-o țară cu o ideologie de-a dreptul oximoronică, țară angajată în războiul rece și provocatoare luptă „pentru pace”. Pretutindeni roșeau lozinci de genul „Trăiască PCUS, inițiatorul și organizatorul tuturor victoriilor noastre!”, însă populația sovietică, stând la cozi interminabile după orice, se mira, deja în... supra-șoapte, că de mulți ani nu mai văzuse vreo victorie.

Iar unora dintre noi, parcă oarecât... paralel societății „pusă” pe construirea comunismului, ni se întâmplau primele poeme, proze, spectacole (tocmai atunci revenise de la studii un tânăr contingent de actori, unii dintre care erau destul de dezinvolți, ambițioși, dat fiind că ar fi cunoscut libertatea de un perimetru ceva mai larg din metropola sovietică). În fine (de etapă în curs!), cu bune, mai puțin bune sau chiar cu reprobabile, ni se întâmplau debuturile. Pentru fiecare în parte, dorința și străduința de afirmare depinzând de cât de intens și orientat trăia dânsul perioadă, zisă a debutului; perioadă de acumulări și decantări estetice, culturale, de inițieri în filosofie și adevăr istoric. Dar și artistic. Adevărul. Rezultatele aveau să depindă, firește, de amplitudinea și ambitusul capacității tale de selecție, diferențiere și... fermentație întru diversitate și receptivitate creatoare, artistică. „În afara” puterii politice la zi, paralel realismului socialist anost, tu te gândeai oarecum freudian să-ți urmărești conștientul și subliminalul (naiv, dar nobil și curajos în intenție!), pentru a surprinde, dar și pentru a impulsiona imboldurile mobilizatoare de creație (poate îți reușește, totuși, să declanșezi procesul creativ, apariția prozei, poeziei, temei, metaforei! Etc.), puse la cale, conștient, de tine însuși, fără să aștepti apariția inspirației mofturoase, mereu în întârziere. Printre acele

imbolduri de autocunoaștere, autoafirmare fiind și ispitele, tentativele de a-ți imagina... imaginația, misterul posibilei „funcționări” a ei, izvorul Castaliei, deopotrivă al inspirației și intuiției. Ce te costă? – Încearcă și asta! Ce ar ține de constituirea datelor conștientizării, stimulării și declanșării actului creator. O inter-constituire mutuală a spațiilor semantice în organizare de subiect, metafore, care par a fi de natură diferită, cum sunt cele ale artei și științelor exacte (matematica – geometria).

Creația literară te fascina tocmai prin „permisele” ție încercări de a lega împreună, într-o coerență oarecare, unele fapte și fenomene ce țin în egală măsură de universul exterior (realitatea) și cel interior; uneori, de acest de-al doilea – mai mult, în dependență de doza de subiectivism de care este în stare actantul. Poate nu chiar creația propriu-zisă, ci irezistibila dorință de a crea, de a te... augmenta (și... argumenta!), „extinde” pe tine însuși, spre o mai neamânată ieșire din dibuitoarea stare de debut; ieșire spre unele limpeziri de orizonturi ale firii, care ar puteau fi chiar ale literaturii, înțelegând, încetul cu încetul că, în totalitatea sa, limbajul este impregnat atât de sugestivitate metafizică, de filosofeme „de-a gata”, cât și de sugestii totdeauna la dispoziția celui care știe a le descoperi și aplica în scris. La un moment dat, debutantul având deja revelația că, pentru „extragerea” poeziei din sine, e necesar să aibă harul de intuire a unor construcții textuale mai speciale. Să aibă, bineînțeles, și talent, inteligență, abilitate, meșterie artistică, adică. Să parcurgă o cale spre ele și o cale deja împreună cu ele; susținut, orientat de ele. Cale de afirmare și consolidare de destin; cale a celui care are de capital (și) tinerețea și pentru care este important să știe ce face cu ea. Ideal fiind să simtă reciprocă – ce face ea cu el, debutantul, aspirantul.

IV. Să zicem: post-debutul

Nu se știe cât timp ne aflăm în neliniștita perioadă a debutului, nici când ieșim din ea. (Cineva spunea că scriitorul debutează cu fiecare nouă scriere a sa...) Însă vin momente/situații, mai mult sau mai puțin conștientizate limpede, în care, ca de la sine (mai bine zis: din sine), ți se luminează (afirmativ, încurajator...) conștiința înzestrării artistice, care ți-a fost hărăzită și care, ani și ani, te-a servit latent, exprimându-te în și întru devenire, împlinire și purcedere la maturizare profesională. Literatura „apare” pe lume drept exteriorizare a unei interiorități esențiale personale, „de autor”, în autoplăsmuirile și mișcărilor ei subiacente.

Cert (și... presupus!) e că acele momente / situații sunt cele când debutantul, de încă... azi, conștientizezi că el, ca scriitor în formare, trebuie să tindă spre atingerea unei coerențe intelectuale mai mult sau mai puțin remarcabile, iar acest lucru nu se dă deloc ușor. Prin strădanie și muncă se întâlnesc harul cu inteligența mereu cultivată, cu studiul și experiența lui de viață profesională, pentru a se ajunge la ceea ce Emil Cioran numea mai-mult-ca-talentul care e esența.

Însă momentul/situația cu conștientizarea sunt destul de nebuloase, nesigure, subiective cât se poate, odată ce intuiția artistică nu s-a lăsat și nu se lasă percepută, fundată, „motivată”, studiată, contemplată de la o parte și, deci, nu poate fi redată/narată prin formulări concrete ale unor opinii ce ar pretinde un grad mai mare sau mai mic de obiectivitate, de certitudine.

Sunt momentele/situațiile de corvoadă a ameliorărilor, achizițiilor, îmbogățirii, fortificării spiritului, vocației, și a progreselor, de la Vadmecum la Upanișade; de la Vîno cu mine la Vîno și stai lângă mine; de la mersul în căutarea valorilor la răgazul pentru orânduirea și înțeleapta lor meditare, cercetare, punere în folosință de către propria-ți fire.

În fine, să presupunem că am atins perioada (și vârsta...) post-debutului. În care eu unul îmi (retro)zic că primele poeme care mi-au fost publicate în ziarul „Tinerimea”, în revistele „Moldova” sau „Cultura”, din finalul studiilor mele școlare și începutul celor universitare; îmi zic că textele debutului meu poate ar trebui să le republic doar cu funcție documentară, dacă nu și cu cea a unei evaluări valorice. Sau, dacă le-ar fi „refuzată” recitirea ca act valorizant, să rămână doar ca document de anumită necesitate în identificarea unor repere și trepte în devenirea autorului. Însă, din câte înțeleg, unele din ele ar rezista

oarecât și la proba cântarelor de azi. Concomitent limpezind problema specificității lor, adică și a formei, stilului debutului meu. Eu cred că acestea au fost oarecum intermediare, între clasicitatea formei, limpezi și de o arhitectonică simetrică, și prozodia modernă ce mizează pe ceea ce se numește necondiționatul poetic ca tendință spre libertate și ușoară... anarhie estetică. Era o formă de degeometrizare, când nu mai sunt obligatorii măsurii și calcule, tropi, picioare de vers. Formei strict

organizate pe principiu topografic îi preferam, intuitiv, bineînțeles, forma organicității și firescului de a... respira poeticeste.

Se întâmplă să fiu și chiar am fost întreat, dacă m-am schimbat, ca stil, dinspre începuturi spre ziua de azi. Ar fi să ne amintim de Vincente Aleixandre care remarcase că niciodată nu ar exista vreun stil static, ce ar veni de undeva dinafara poetului, pentru a rămâne imobil: „Până și la poetul care s-a schimbat extrem de puțin se poate observa, privind stilul, evoluția lui sufletească”. Apoi: „există stiluri care dezvăluie mult mai categoric cronologia succesivă a reprezentării interioare sau spațiale pe care liricul le investighează succesiv. Despre acești poeți se poate spune cu mai multă hotărâre că stilul lor este un stil în mișcare. Evoluția continuă, fără salturi, dovedește în asemenea cazuri unitatea care prezidează întregul, ușor de recunoscut”. Ceea ce nu înseamnă însă că, prin vremi, nu se modifică oarecât, alternativ, criteriile poeticului propus altor sensibilități culturale, filosofice, recunoscute sau nu de acestea.

Ca vector, axa de coordonare esențial-poetică rămâne constantă, însă nu poate să nu se rotească, să se disloce puțin, ca și cum acționată de noile fluxuri/energii spirituale în inevitabila lor succesiune în planul societăților, civilizațiilor. Pentru că există, distinct, omul unui anumit timp, cu oarece diferențe de simțire-gândire față de predecesorii săi mai depărtați sau mai apropiați.

Însă cu toate metamorfozările inevitabile, necesare sau inutile, prin epocile lumii în permanentă mișcare poetului de azi îi rămân contemporani și Ghilgameș, și Ulise. Contemporani prin și în datele esențial-sapiente, constantele conștiinței, sensibilității și mentalității umane. Ar fi vorba de o „parțialitate” esențială a constantelor spirituale – aceleași, cu mici modificări, în diferite civilizații și epoci. Aici e universalitate și individualitate, lume și individ, poezie civilizatoare și cititor. Adevărata poezie a unei epoci concrete ce lasă să se resimtă, selectiv, fecunditatea începuturilor ei primordiale, precum și cea a experiențelor, căutărilor, școlilor, curentelor ulterioare, rămase peren valabile sub aspect ontologic, estetic. E o permanentă osmoză „internă” a poeziei tuturor timpurilor și națiunilor întru decantare, regenerare și reactualizare, prin retușuri, nuanțări și achiziții ce țin de caracterul sau specificitatea sensibilității umane la zi. Reevaluarea formelor și modalităților de expresie artistică, a evoluției/manifestării lor în funcție de starea istorică a sensibilității lumii. Astfel, poemele prezentului trimit, implicit, la poemele trecutului, iar poemele viitorului vor fi, evident, un răspuns sau o serie de răspunsuri extrase în urma lecturii altor poeme. Deci, peste timpuri, poeții de fapt reiau, uneori chiar reîncep, deprind,

reconstituie sau fărâmițează din nou sistemele prozodice și de imagini, estetice și filosofice, lingvistice sau frazeologice, sistemele de concepte pe care poezia le dezintegrează sau le reintegrează iar și iar, într-un multiplu joc, ce repune mereu în chestiune paradigma incertă, dar omniprezentă, a poeziei în general, ca ceva totuși irezolvabil, în jurul căreia gravitează conștiința poetică. Iar stilul personal presupune, deci, atât constante, cât și multiplicitatea existenței în nuanțe, prestanțe, orientări și reorientări, grație acestei disponibilități fiind posibile estetizări și semantizări ale singularităților (particularităților) discursive. Iar după ce-mi apăruse prima carte...

Da, aici mă abat de la ce voiam să spun (o voi face ceva mai la vale), pentru a menționa că în prima-mi carte mergeam neprogramatic, cred, ci firesc pe un timbru antiretoric, căutându-mi opțiunea modernă, care să mă exprime la vârsta respectivă și – cu modificările de rigoare, evolutive, dependente de achizițiile și experiența profesională – să rămână

relativ organică la celelalte etape ale scrisului meu, căutând, vorba lui Barthes, freamătul sensului și savoarea stilului. Apoi sper că placheta mea de debut poate fi la îndemâna celui care vrea să dea un exemplu de poezie modernă românească în stânga Prutului din anii '70 ai secolului trecut.

Așadar, să reiau gândul: după ce-mi apăruse prima carte, curând am fost scos din pâine din redacția ziarului „Tineretul Moldovei” pentru un articol pe care l-am promovat, ca șef de sector literatură și artă. Unii ziși colegi, de pe la casa presei sau de la cea a scriitorilor, ar fi dorit să ajung un cineva demn de milă, la cheremul carității lor capricioase de șefi- nomenclaturiști nicidecum onești (nu puteau să fie în solda partidului și să rămâi onești!). Le-ar fi plăcut să mă umilească, însă nu aveau decât să rămână cu dorința și să aștepte paștele calului. Nu am știut a le răspunde, implicit, decât prin a-i dezamăgi, probabil. Nu le-am pretins susținere sau ajutor social, decorații și titluri. Iar când urma să primesc și eu un apartament pe linia uniunii scriitorilor, unul din secretari i l-a acordat dactilografii sale, cu care se aveau de bine și de frumos, iar într-un alt caz, alt secretar, i l-a oferit cadou, probabil la zi de naștere, fiului său.

Fractura de destin și de profesie, să zic așa, venise cât se poate mai ne-la-timp! În angajarea mea redacțională, jurnalistică îmi dădusem

seama că nu era firesc să cred că aş putea avansa în vocație doar ca poet. Astfel că învățam să scriu cronici (de carte, de teatru, de film), eseuri, traduceam, realizam interviuri, încercam să dau suflu unor pagini de proză (primele pierzându-le cu câțiva ani în urmă prin căminele studențești sau făcute pierdute în redacția ziarului universitar). Înțelegeam că îmi e necesară o preocupare, practică, intens-intelectuală, prin care să-mi alimentez (informez, documentez, consolidez) discursul scriitoricesc. Începusem să pricep, asumat, că opera literară, pe lângă pecetea talentului, inspirației, vocației pe care o poartă, e obligatoriu și construcție intelectuală pe cât posibil personalizată, originală.

Apoi, cu toate ale debutului și post-debutului, încetul cu încetul, tânărul tot mai puțin tânăr înțelege că în destinul său se includ inevitabil și lanțuri de absențe mereu neanulate, ocazii pierdute, din diverse motive, dar mai ales (ca cea de scoatere a subsemnatului din pâine) din motive imperial-comunist-ideologice.

În fine, în orice om zidit în vocația sa de literat preexistă necesitatea și realitatea operelor care au a se întâmpla poate că mâine, poate că peste ani. Dar și fatalitatea ca unele din ele să nu se nască niciodată.

Gruia NOVAC

Cristian Livescu. Între „arheologie literară” și poezia ca „viață paralelă”

Sunt un cititor necunoscut. Nu-mi stăpânesc prea bine nici propria-mi viață, de ce-aș avea impertinența să mi-o știe alții! Așa că, tautologic vorbind, nu mi se pare prea ieșită din comun împrejurarea că citesc o carte, tipărită în 2020, chiar în anul 2020... Și cum mă cuprinde încântarea când, terminând un op, strig „e formidabil!”, tot așa mi s-a întâmplat cu domnul acesta, pe care nu-l cunosc, dar despre activitatea căruia știu câte ceva, Cristian Livescu, paginile multe (destule peste 400) ale „ultimei” isprăvi plăcându-mi, fără să mă mire, în consecință miruindu-i cartea din tot sufletul. La o adică, sunt curios cum anume „faptele... de sub munte” au și nutrit „reveriiile” la care visează excepționalul cronicar-eseist! Impresia finală îmi întărește convingerea că volumul masiv (și complet) exală un abur de recrudescență a stării lirice dintr-o zonă în care reveriile sunt întreținute de ozonul Pietricicăi, apariția cărții având astfel argumentația asigurată...

Precum Eugen Simion, în *Dimineața poezilor* (1980) sau *Întoarcerea autorului* (1981), și dl. Cristian Livescu are buna deprindere de a construi titlurile capitolelor în așa mod încât acestea devin cote de la înălțimea cărora cuprinzi, în întregul ei, panorama intențiilor auctoriale, dar mai cu seamă împlinirea lor, ale poezilor sensibilizați în carte. Așa de pildă, selectând, Grigore Cugler (1903-1972), un „scriitor puțin cunoscut, originar din ținutul Neamț”, este definit ca „simbolul însuși al exilului deplin”, în timp ce Aurel Dumitrașcu (1955-1990), care „a trăit o mare parte din viață la Borca – Neamț”, a scris poezii cu o pronunțată funcție polemică, ceea ce mărește exponențial pitorescul „sălbăticiei textuale” a poemelor unui scriitor care-și bănuiește cuvintele „de prea mult violet”, dar și care-l caracterizează exact pe poetul vehement „ca libertatea închisă după gratii”. Un altul, Nicolae Sava (n. 1950), „face dragoste cu biblioteca”, dăruindu-i-se cu voluptate, dar, postmodernist fiind, „este cert un apartenent curentului, mai autentic decât mulți alții, mai bine văzuți și receptați, deși bieți simpatizanți la grămadă”.

Cristian Livescu este un intelectual care-și ține la vedere ecusonul și cu ajutorul limbajului care nu ne impresionează doar prin bogăție și varietate semantică, ci și printr-o secreție glandulară pe care Hipocrat o socotea hotărâtoare pentru buna dispoziție sufletească a cititorului. E valabilă observația chiar și când autorul – ca în cazul volumului recenzat

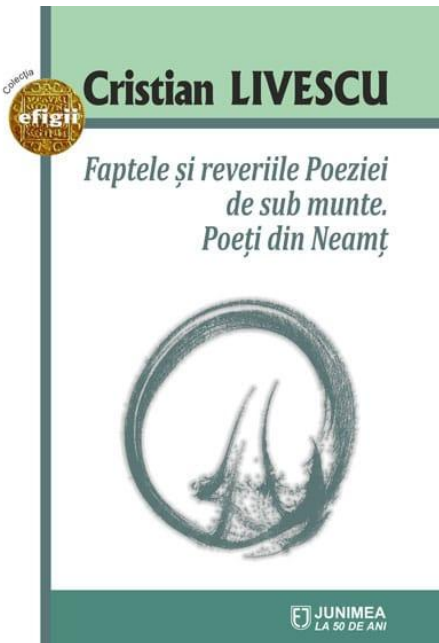
– „atacă” chestiuni și vaste, și serioase. Iar când ironia și sarcasmul subtile însoțesc comentariile, până și pe cele cu caracter reflexiv, lectura devine și mai atrăgătoare, fiindcă, uneori, întâlnești mersul digresiv-conștient al proiectului intențional, dar, când și când, și o ținută paradoxală (*mai bine văzuți și receptați, deși bieți simpatizanți la grămadă!*)

Continuând cu titlurile și sonoritatea lor sănătoasă, autorul vede în Daniel Corbu „spectacolul precarității”, dându-ne (oare pentru amuzament?) spre confirmare „încă una bună” din declarațiile, în timp, ale poetului (acum) ieșean: *La vârsta de 5 ani gânguream versuri pe malul Ozanei și asta consider că e dovada clară că trebuie să vorbim despre un blestem care îți este dat dintotdeauna sau deloc... Și-l „închide” definitiv C.L., etalându-l totodată: „Acesta este Daniel Corbu: mereu ironizându-se în ceea ce spune, mereu dându-se afectat grav de „blestemul” originar al poeziei. Îl luăm așa cum este, demn urmaș al Coțcariului Nichifor. Fără el lumea ar fi mult prea serioasă și mai săracă în vorbe de duh...”* În schimb, Adrian Alui Gheorghe e „duhul neînduplecat al poeziei spre «fără de lume»”, mai cu seamă că „poezia lui Adrian Alui Gheorghe este una din vocile originale ale literaturii noastre de azi, interesat mereu de noutatea expresivă și de miracolul disimulat în fibra sincerității”. Dar, de cele mai multe ori, criticul Livescu, eliberat parcă de lexicul neregulat și „explicit”, e mai limpede când apelează la conciziune. De exemplu, Lucian Strochi înseamnă „poezia din zațul bibliotecii”; Giuseppe Masavo e „un poet de sertar”; Mihai Merticaru execută „caligrafii lirice”; Florin Vasile Bratu, Violeta Lăcătușu, Mircea Bostan sunt, simplu, „poeți din Roman”; descoperim „miresmele vegetalului mmontan” la Mihai Niculiță; „chef mare de scris a căpătat brusc la vârsta maturității Petruș Andrei”, care, împreună cu Constantin Ardeleanu și Ioan Ouatu, urcă până în apropierea poeziei tot atâtea „candori patriarhale”; Florentina Niță și Ana Bondar reușesc „idealizarea concretului” și „spectacolul vanității” ș.a.m.d.

Păstrează proporțiile. Asta ar trebui să fie constatarea suverană a oricărui cititor (critic sau nu!) al lui Cristian Livescu, pentru că, dincolo de orice tip de subiectivism, modul de exprimare scrisă a autorului, înainte de altele, este clar. Ai, deci, certitudinea că stilul, în totul lui, are piloni fermi de susținere: corectitudinea, expresivitatea, reflexivitate moderată, calculat dozată, bogăție lexical-semantică, niciodată saturată, toate făcând parte din snopul devenit argument pentru rostirea deloc învechită a lui Buffon: *le style c'est l'homme même* (stilul este omul însuși). Cristian Livescu demonstrează cu calm așezat, ocolind strategic

deprinderea grăbită a multora (graba strică treaba!), că zona mirifică a Neamțului „oferă o însemnată panoramă poetică”, în stare să consolideze „ipoteza unei eredități literare distincte”.

Una din prea multele calități ale studiului-carte *Faptele și reveriile Poeziei de sub munte. Poeți din Neamț* este persuasiunea, tocmai pentru a-l întoarce pe Cititorul bun la Poezie („cealaltă lume”) care în poziția ei de *mesagera fidelă a sufletului, cu faptele și melancoliile lui, stă de veghe și dă seamă de toate ce ni se întâmplă...* (pg. 6). Cu atât mai mult cu cât asemenea „istorii literare zonale (ținutale”), quasi integrale, excerptări a

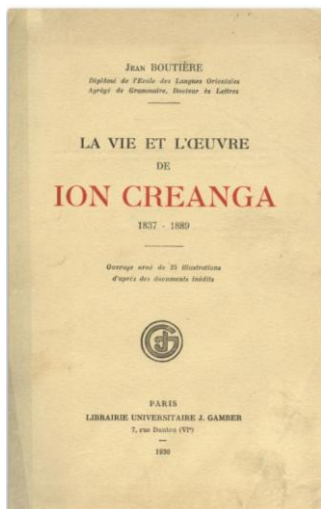

unor investigații cuprinzătoare și de durată, sunt nu numai trebuincioase pentru cercetătorii de mâine, dar sunt în special contribuții valoroase la consolidarea patrimoniului cultural național românesc. Cristian Livescu *quasi sedatus amnis fluit* (Stilul lui Cristian Livescu e curgător ca un râu liniștit). Poate unele din adevărurile lui Cristian Livescu sunt excesive; poate și că din pricina asta capătă valoare sau rămân zadarnice totodată. Dar în vremurile în care mai toate adevărurile se atomizează, cele admise prin introducerea lor în cartea Sa rămân în mințile nestrucate a celor destui care (încă) rezistă. Poate că dl Cristian Livescu va fi făcut și

„câteva” compromisuri, dar fiind decente înseamnă că mecanismul la care suntem angrenați merge. Prin întreaga domniei-sale activitate literar-critică, dar oșebit cu această carte, Cristian Livescu a devenit, cu adevărat, Om de Cultură în rang de Cavaler, cum a și fost gratulat, acum aproape două decenii, de Statul Român.

Genius loci – formatorul lui Ion Creangă, Ion Creangă – formator de *genius loci*

Ion Creangă, clasic al literaturii române, este descoperit și determinat să scrie literatură de poetul național al românilor, Mihai Eminescu, pus mai apoi în valoare de profesorul de la Sorbona, Jean Boutière, prin teza sa de doctorat, *Viața și opera lui Ion Creangă*, temă sugerată de profesorul acestuia, Mario Roques. Astfel, prima monografie destinată lui Creangă *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă (1837-1889)*, Paris, Librairie universitaire J. Gamber 1930, are ecouri favorabile atât în Franța, cât și în România, unde, în 1932, primește premiul I. Eliade Rădulescu al Academiei Române.¹

Pentru a-și materializa monografia Jean Boutière a realizat o corespondență asiduă cu mulți intelectuali din România, în mod special cu folcloristul, istoricul, preot econom Dumitru Furtună, și cu cărturarul bibliofil Gheorghe Teodorescu Kirileanu.² Decanul Facultății de Litere și Științe Umane din Paris, Marcel Durry, în alocuțiunea omagială susținută la 3 februarie 1967 la Sorbona, subliniază trăsăturile de om de știință și om de suflet ale lui Jean Boutiere, lucru dovedit de

acesta prin nominalizarea în prefața monografiei a colaboratorilor: D Furtună, G.T. Kirileanu, Artur Gorovei, Constantin Gr. Moisil, Leca Morariu, Jean Bart, A. Tzigara-Samurçaș. În aceeași prefață, Jean Boutiere speră ca monografia să pună în valoare opera lui I. Creangă atât în România cât și în străinătate, numindu-l ”unul din cei mai originali scriitori moldoveni” și ”unul din cei mai buni povestitori populadoreri din Europa”.³

Pentru a evidenția universalitatea lui Creangă, Jean Boutiere îl compară atât cu scriitori culți de povești cât și cu culegători de basme considerându-l înaintea de toate, un creator de artă. Cei pe care-i consideră ca având trăsături ale creației parțial sau aproape comune cu I. Creangă sunt: Hans Christian Andersen (Eventir 1835, 1836 și 1837), Jacob Ludwig Carl Grim și Wilhelm Carl Grim (Kinder- und Hausmärchen apărută în

1812 urmată de multe ediții revizuite până în 1857), Charles Perrault (Contes de ma mère l'Oye, ou Histoires du temps passé 1697), canonicul Johann Nepomuk Christoph Fredrich Schmid (cu cele mai cunoscute cărți de povești; Die Ostereyer. Eine Erzählung zum Ostergeschenke für Kinder 1816 și Das Blumenkörbchen. Eine Erzählung. 1823).⁴

Este evident și fără îndoială, creația lui Creangă stă sub semnul genialității. Ca să ne apropiem de această genialitate trebuie să evocăm leagănul lui natal, habitatul familial, universul relațiilor sociale, complexitatea relațiilor umane din timpul șezătorilor, horelor, clăcilor, a locurilor și evenimentelor esențiale din viața satului ca; biserica, școala, iarmarocul, nunta, nașterea, moartea, plecare la oaste sau la învățătură. Snoavele, basmele, poveștile, întâmplările, năzdrăvăniile auzite cu aceste prilejuri au fost fără îndoială scânteile care au mocrnit în fiecare celulă a lui Ion Creangă până au fost zgândărite de prietenul Mihai, ca apoi, să se aprindă în văpaia creației pe multiple planuri ale ficțiunii narrative, împletind concretul cu imaginarul, realul cu fantasticul cu o ușurință și o vivacitate de neegalat.

Ca sat răzășesc, Humuleștiul natal al lui Creangă, a continuat muncile obligatorii din perioada evului mediu făcute în folosul proprietarilor de pământuri, cunoscute ca boieresc, ruțufet sau robotă, de această dată în folosul locuitorilor satului, la clăci sau șezători. Clăcile erau munci gratuite, făcute între vecini cu caracter de reciprocitate, sau pentru comunitate, făcute în general pentru muncile câmpului, pentru construcții sau pentru drumuri ori pentru alte lucrări de interes public.⁵

Începând cu Lăsatul Secului de Crăciun, după terminarea muncilor agricole, încep șezătorile în care muncile sunt făcute pentru folosul personal, sau pentru treburile gospodărești ale unui locuitor al satului, însă făcute în comun.⁶

În aceste activități, și nu numai, munca se împletește cu voia bună, bucate, snoave, povești încărcate de fantastic, proverbe, glume, zbuguieli ale copiilor, povește ale bătrânilor. O întreagă încrengătură socială care definește și formează personalitatea tuturor participanților, în special a tinerilor, care vor evolua și vor trăi sub imperiul acestor activități cu legături ancestrale, ancorate atât în spațiul fizic cât și în cel spiritual. Fiecare individ poartă cu sine astfel de comori, venite din preistorie și scoase la iveală în forma și interpretarea fiecăruia și tocmai în aceasta constă meritul lui Creangă, el plăsmuiește, crează lumi aparent ancorate în realitate, dar de fapt ficțiuni ale unui creator posedat de spațiul și timpul în care a trăit.

Încă din fragedă copilărie Creangă a trăit sub imperiului fantasticului, a povestirilor și basmelor în nopțile lungi de iarnă, unde diverși povestitori erau ascultați la lumina opaițului.⁷ Înainte de culcare, într-un semi întuneric care amplifică groaza și imaginația întipărint pe vecie în mintea și ființa copilului emoții puternice care mai târziu, când va scrie, le va retrăi cu aceeași intensitate.⁸ Poveștile, snoavele, proverbele și zicătorile sunt transmise din generație în generație prin viu grai.

Povestitorii sunt adevărați aezi fără liră, care transmit înțelepciune străveche ce conține informații necesare unui mod de viață sănătos cu obiceiuri, tradiții, legi și ritualuri în armonie cu natura, pătrunse de duhul creației divine. Învățăturile transmise pun bazele unei filosofii de viață cu valori și principii morale sănătoase, cu roluri bine stabilite în cadrul familiei, a satului, în cadrul activităților de producere a bunurilor necesare vieții de zi cu zi, a respectului față de bătrâni și a înțelegerii năzbâtiilor țăncilor.

Creangă este un senzitiv care-și deschide întreaga ființă cuprinderii spațiului în care se dezvoltă intelectual, fizic și spiritual, absorbirii informațiilor, pe care, ulterior le prelucrează în ficțiuni construite temeinic, ca viața din satul „mare și vesel” Humuleștii.⁹ Locurile natale și cele în care evoluează, au impact formator și determinant în consolidarea personalității viitorului scriitor, construind cărămidă cu cărămidă un edificiu cu rădăcini adânc înfipite în tradiția ancestrală a țăranului român.

„Ozana cea frumos curgătoare”, „munții Neamțului: urieșii munți, cu vârfurile ascunse în nouri”, „vestita Cetatea Neamțului”, toate creează un spațiu prielnic satului și locuitorilor din Humulești, atrăgând la mănăstiri domnitori, mitropoliți, oameni obișnuiți ce fug de la o mănăstire la alta și de la un iarmaroc la altul.¹⁰

Dinamismul locurilor înconjurătoare, descris de Creangă cu o vivacitate narativă de neegalat, se transmite copilului Nică, mai târziu adolescentului Ion, formându-l, plămădindu-l în cel mai mare povestitor, în care adevărul transcendent pornit de la Zamolxis trăiește și respiră creștinește în satul românesc de pretutindeni.

Creangă se dedică trup și suflet în toate acțiunile pe care le întreprinde. Una din realizările sale care a influențat imediat sute și sute de copii a fost manualul școlar *Metoda nouă de scriere și cetire pentru uzul clasei I primară*, realizat în colaborare cu alți cinci institutori, pentru schimbarea metodelor arhaice folosite în școala acelor vremi, cu o metodă petagocică ce să înlocuiască sistemul monitorizării descoperit de Andrew Bell și făcut cunoscut de Joseph Lancaster, cu metoda legografică și

fonetică. Manualul a avut mare succes fiind editat de mai multe ori, de două ori chiar în anul apariției sale 1868. La trei ani distanță Creangă, de data aceasta în colaborare cu institutorii C. Grigorescu și V. Receanu tipărește *Învățătorul copiilor, carte de cetit în clasele primare cu litere, slove și buchii curpinzând învățături morale și instructive*. La cererea ministerului, pentru a familiariza și îndruma institutorii cu noile metode, împreună cu Gheorghe Ienăchescu tipărește în 1876 „Povățuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică”. Contribuțiile lui Creangă la implementarea unor metode pedagogice moderne a schimbat în totalitate învățământul primar, făcându-l mai agreabil și mai facil, ducând la creșterea numărului de elevi, la structurarea pe clase a școlilor și la creșterea numărului acestora.

Dacă scrierile sale didactice au impact imediat asupra învățământului, poveștile, povestirile și amintirile continuă și în ziua de astăzi să influențeze copilăria românilor și nu numai, Creangă fiind tradus începând cu 1910 în mai multe ediții în germană, engleză, franceză, spaniolă, italiană, rusă, cehă, sârbă, vietnameză, bengali, hindusă, singaleză, greacă, slovacă, albaneză, poloneză, estonă, chineză și tătară.

Traducerea lui Creangă s-a făcut în atât de multe limbi fiindcă poveștile sale nu conțin doar fantastic și real, conțin și învățăminte ancestrale valabile în orice spațiu de pe pământ¹¹, iar în *Amintiri*. „Creangă povestește copilăria copilului universal”¹² care reușește să treacă prin obligațiile școlarești și sociale cu îndemînarea și forța unui erou din vechile mituri.

NOTE

(1) „Avem de-a face cu o lucrare documentată, sobru și științific alcătuită, și mai presus de toate, interesantă. O plăcere, pentru că, în sfârșit, Creangă și-a găsit un cercetător care să-i limpezească biografia și să-i interpreteze cu iubire și cu finețe opera”. (Mihai Sadoveanu, Raport asupra cărții lui Jean Boutiere, *La vie el l'oeuvre de Ion Creangă (1837-1889)*)

(2) „L'économe D. Furtuna, directeur du séminaire de Dorohoiu, qui ont aimablement contribué à l'illustration de ce volume (...) G. T. Kirileanu bibliothécaire royal, qui, depuis plusieurs années, m'ont donné le précieux secours de leurs témoignages et de leur profonde connaissance de Creanga et de la Moldavie” (Jean Boutiere - *La vie el l'oeuvre de Ion Creangă (1837-1889)* Paris, le 1 janvier 1930.)

(3) „Puisse cet ouvrage, auquel tant de bonnes volontés ont collaboré, accroître encore en Roumanie l'exceptionnelle faveur dont jouit l'oeuvre de Ion Creanga, refaire connaître et aimer à l'étranger celui qui est à la fois l'un des écrivains moldaves les plus originaux et l'un des meilleurs conteurs populaires de l'Europe”. (Jean Boutiere - *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă (1837-1889)* Paris, le 1 janvier 1930.)

(4) „Creangă n'est ni un moraliste, comme le chanoine Schmid, ni un poète ou un philosophe, comme Andersen; c'est sans le vouloir qu'il est, comme les frères Grimm, un folkloriste. Creangă. est avant tout un artiste, comme Ch. Perrault.” (Jean Boutiere - *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă (1837-1889)* Paris, le 1 janvier 1930.)

(5) „Întru una din zile, și chiar în ziua de Sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstiri. Și bădița Vasile n-are ce lucra? Hai și noi, măi băieți, să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă, când a trece pe aici, că satul nostrum e mai leneș decât alte sate.” (Ion Creangă – *Amintiri din copilărie, povești, povestiri* - Humanitas 2013, București)

(6) „Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urât, ceea ce la țară se cheamă șezătoare și se face mai mult noaptea, lucrând fiecare al său; cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfârâia fusul roții, așa-mi sfârâia inima-n mine de dragostea Măriucăi! Martor îmi este Dumnezeu! Și-mi aduc aminte că odată, noaptea, la o clacă de dezghiocat păpușoi, i-am scos Măriucăi un șoarec din sân, care era s-o bage în boale pe biata copilă, de n-aș fi fost eu acolo.” (Ion Creangă – *Amintiri din copilărie, povești, povestiri* - Humanitas 2013, București)

(7) „La lumina opaițului, povestitorii satului spun tot felul de prujituri, iar eu culcat pe cuptor, ascultam cu amândouă urechile și simțeam atât de mult interes și așa de mare emoție, încât după ce povestitorul înceta, eu nu puteam să adorm încă ceasuri întregi.” (Gh. Panu - *Amintiri de la Junimea din Iași*, 1910)

(8) „Creangă este un puternic tip senzual și auditiv; când scrie el e foarte emoționat, acum râde singur, acum îi vin lacrimile în ochi, face felurite mișcări involuntare, transpiră greoi ca și cum ar merge repede; când scrie parcă aude fraza că i-o repetă cineva la urechi, apoi șterge, scrie și iar șterge până ce fixează cuvintele și înțelesul frazei.” – Cercetător psiholog prof. Eduard Gruber citat de Gr. I. Alexandrescu în articolul din *Șezătoarea Amintiri despre Ion Creangă*, 1890

(9) „Opera lui Creangă este epopeea poporului român. Creangă este Homer al nostru. În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filozofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesuptul fluctuațiilor de la suprafața vieții naționale. Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare, al sufletului moldovenesc între români, al sufletului țărănesc între moldoveni, al sufletului omului de munte între țărani moldoveni. Creangă

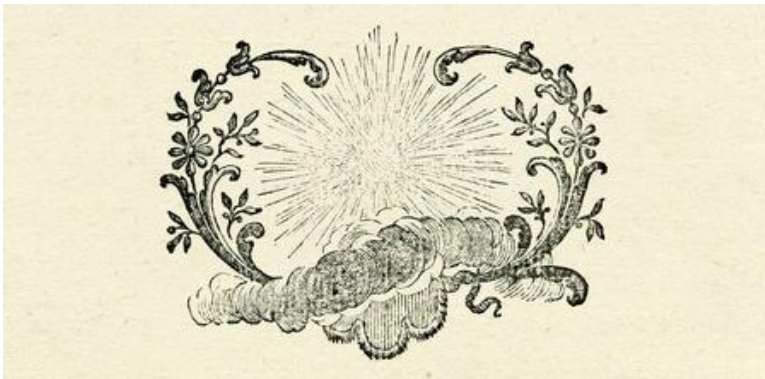
explică ceea ce zugrăvește prin proverbe. De aici frecvența proverbelor în scrierile sale”. (Garabet Ibrăileanu – *Note și impresii*, Iasi, 1920)

(10) „la Peatră de Duminica Mare, și la Folticeni de Sânt-Ilie; la Secu, hram de Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul; la Agapia-n deal, hram de Schimbarea la față; la Agapia-n vale, hram de Sf. Voievozi; și la Vara ticu, hram de Sântă Măria mare; lume și iar lume!” (Ion Creangă – *Amintiri din copilărie, povești, povestiri* - Humanitas 2013, București)

(11) „În *Soacra cu trei nurori* dăm de veșnicul conflict între noră și soacra care ține mai mult la fecior; *Capra cu trei iezi* este ilustrarea iubirii de mama; *Dănilă Prepeleac* dovedește că prostul are noroc; *Punguța cu doi bani* dă satisfacție moșilor care nu trăiesc bine cu baba; *Povestea porcului* arată că pentru o mama și cel mai pocit prunc e un Făt-Frumos; *Fata babei și fata moșneagului* este vestita drama a copiilor vitregi; *Povestea lui Stan Pățitul* cuprinde morala bărbaților cu privire la femei; *Ivan Turbincă* demonstrează că moartea a fost lăsată de Dumnezeu cu socoteală; *Povestea lui Harap Alb* e un chip de a dovedi că omul de soi bun se vedește sub orice strai și la orice vîrstă.” (George Călinescu - *Viața și opera lui Ion Creangă* - Ed. Litera 2004)

(12) „În *Amintirile* lui Creangă nu este nimic individual, nimic cu caracter de confesiune ori de jurnal care să configureze o complexitate sufletească nouă. Creangă povestește copilăria copilului universal” (George Călinescu-*Viața și opera lui Ion Creangă* - Ed. Litera 2004, Chișinău)

Comunicare susținută în noiembrie 2021, la
Congresul Asociației Internaționale a Criticilor Literari, Vilafranca del Bierzo (Spania)

Dan STANCA

Șapte veacuri
(fragment din romanul *Animal fragil*)

M-am întors în Germania, în orașul tihnei mele, care nu întâmplător se cheamă Karlsruhe, cu simțământul că vin dintr-o altă lume. Cu alte cuvinte, mi se părea că ies la suprafață după ce până atunci călătorisem pe tărâmurii subpământene. Lăsam în spate Răsăritul și mergeam spre Soare Apune. Este ciudat că denumirile acestea sunt profund înșelătoare. Acolo unde răsare soarele e de fapt întunericul iar unde apune crește lumina. Iar coordonatele sunt în așa fel așezate încât nu mai aparțin aceluiași plan, ci întruchipează o verticală. Altfel spus, nu mai mergi, ci urci, adică din străfund pornești spre cer.

Mă numesc Serenus Haller, sunt cetățean german, dar părinții mei provin din România, având o ascendență de secole în această țară. Sunt un latinist solar care refuză întunericul. De aceea, voiajul meu în Răsărit nu a fost tocmai fericit. Poate făceam mai bine dacă îl refuzam, dar nu mi-a venit deoarece profesorii din capitala țării unde am fost invitat sunt oameni foarte drăguți care, la rândul lor, au călătorit în Germania și în tot Occidentul și au făcut o impresie excelentă. Atunci cum să fi refuzat? Mai ales că, de când în Europa nu mai sunt granițe, deplasarea dintr-un punct în altul e ceva ca de la sine înțeles, accesibilă oricui, și, de multe ori, ai impresia că nici nu ai plecat de acasă. Doar că asta înseamnă să judeci superficial și așa, din păcate, am judecat și eu. Am ajuns acolo cu inima ușoară și am plecat cu ea grea. Nu mi-am închipuit niciodată că inima poate fi atât de grea. Dar toate s-au înlănțuit în așa fel încât aici, în Karlsruhe, voi avea nevoie de o perioadă lungă de convalescență.

Părinții mei, Dietmar și Else, au pățimit îngrozitor, deportați când erau foarte tineri într-o localitate de dincolo de Urali, pentru a trudi într-o mină de cupru, siliți astfel să participe ca toți etnicii germani la efortul de reconstruire a măreței Uniuni Sovietice după ce conașionali lor hitleriști au distrus-o în timpul războiului. Au fost ridicați într-o noapte din satul unde se ascuseseră. Era pe atunci ianuarie 1945 și crăpau pietrele de ger.

În apropiere se înălțau munții Carpați neclintii și insensibili. Țara unde au trăit părinții mei, cum am spus, se cheamă România și aici m-am dus pentru a conferenția la simpozionul organizat de Facultatea de Litere din București cu ocazia împlinirii a șapte secole de la moartea lui Dante Alighieri. Profesorul emerit care m-a însoțit tot timpul, Ion Bogdan, a purtat mereu pe buze un zâmbet de triumf, de parcă ar fi avut întreaga lume la picioare. Cunoștea situația mea de fiu al unor etnici germani care au supraviețuit deportării și tuturor greutăților suferite în URSS, emigrând apoi în RFG unde eu am crescut și mi-am făcut studiile. Până și Herta Muller, laureată a premiului Nobel pentru literatură, e originară din aceeași țară și chiar a scris o carte inspirată de drama deportaților. Am cunoscut-o, dar nu pot să spun că mi-a făcut o impresie grozavă. I-am spus că și părinții mei provin din România, dar a rămas rece în fața acestei informații. Este o femeie dură și în mare măsură supusă tuturor exigențelor ideologice care fac acum legea. Nu am polemizat, dar alinierea ei mi se pare o atitudine inspirată mai degrabă din conformism decât dintr-o convingere fierbinte. Oricum, întrevederea noastră nu a durat mult. Tot ce am vorbit a fost cuminte și nu a produs emoții. Doar la sfârșit, doamna a zis așa, într-o doară, că țara asta e dezorganizată și imprevizibilă. M-au luat prin surprindere cuvintele ei care nu păreau chiar rostite la întâmplare. Lăsa impresia că știe mai mult decât spune. Mai ales că după aceea ne-am și despărțit, despărțire cumva brutală pentru a tăia orice evoluție ulterioară a discuției. Adică dacă aș fi dorit să-mi explice ce a vrut să spună prin cele două atribute să-mi pun pofta în cui.

Cât am stat în București am făcut o serie de plimbări și am rămas uimit de aspectul eteroclit al orașului. Nu am pomenit ceva mai amestecat, mai haotic, mai strâmb. Un grup de turiști niponi căsca gura la acea construcție faraonică, numită Casa poporului, unde se află acum forul legislativ al țării, și păreau copleșiți de admirație. Eu știu, din fericire, cum s-a clădit hardughia aceasta și de aceea nu pot împărtăși nici un fel de entuziasm, Orașul este străbătut de bulevarde late pe unde spumegă mașini de teren, puternice, mușchiuloase, făcute să duduie pe autostrăzile Europei, dar mai sunt și străduțe înguste, meschine, ulițe mărginite pe ambele laturi de case care stau să se prăbușească încât nu mai știi ce să crezi. Dacă a fost pornit un program de reconstrucție a Bucureștiului, de ce oare nu a fost dus până la capăt? Sau fiindcă a avut loc răsturnarea din decembrie 1989, toate cele pregătite au rămas de izbeliște? De la părinții mei am aflat ce năpastă a fost comunismul în această țară, dar tot ei mi-au mai spus că românul neaș este îngrozitor de prefăcut, de fariseic, că are o capacitate incredibilă de adaptare și poate

duce în cârcă greutăți pe care altul străin nu ar fi în stare să le suporte. Românul, e o vorbă, merge pe burtă ca nimeni altul, se gudură pe lângă cel puternic și-l calcă în picioare pe cel slab. Nu mă preocupă neapărat etnopsihologia, dar din când în când îmi place, când ajung într-o țară străină, să mă interesez cam cum sunt oamenii de acolo. Am stat de vorbă cu acel profesor emerit, Ion Bogdan, căruia pesemne nu i se șterge niciodată de pe figură zâmbetul de triumf, și care, amuzat de interesul meu, mi-a făcut o mărturisire „între patru ochi”, potrivit căreia, dacă România ar fi avut soarta din război a Germaniei, de-a fi bombardată din toate părțile, nu-și mai revenea nici în anul 3000. De aici am dedus că domnia sa are o părere foarte proastă despre conaționali săi și, când se întâlnește cu cineva dintr-o altă țară, nu întârzie să i-o împărtășească. Dar nu mă interesau opiniile sale critice.

Părinții mei au plecat din România în momentul în care s-au simțit acolo de prisos. Conducerea partidului comunist naționalist detesta tot ce nu era românesc iar pe români îi transformase într-o populație de sclavi. Părinții au făcut cerere de emigrare în RFG și până la urmă au primit pașaport. Nu știau ce-i așteaptă acolo, dar după experiența deportării ceva mai rău nu li s-ar fi putut întâmpla. Tata a fost dulgher și a considerat că-și va găsi repede un loc de muncă. Mama, croitoreasă, gândea la fel. Se mulțumeau cu puțin, dar nu mai voiau să se simtă amenințați de vreo primejdie. E interesant că din oameni simpli ca ei provin eu, Serenus, atras de mic de cărți, scufundându-mă în lectură zile la rând și visând să ajung o persoană pe care ceilalți s-o respecte tocmai pentru știința lui de carte. Am fost captivat de limbile clasice, m-am desfătat cu literaturile antice, sunt un cititor de Homer și Vergiliu, dar întâlnirea fundamentală tot cu Dante a avut loc. Ca cititor devotat, am simțit că pot prelua toate suferințele trăite de autor. La urma urmei, dacă el a avut de pățimit o groază, de ce să nu ajung și eu în aceeași situație? Persecutat fiind, lectura ar căpăta mai multă greutate. Anul acesta, când s-au împlinit șapte secole de la moartea lui, am participat la multe simpozioane, bucuros că după atâta vreme continuă să fie apreciat. De aceea m-am ambiționat să pun și eu pe hârtie ce gândesc și invitat de o universitate sau academie din lumea largă să-mi prezint ideile. Astfel am ajuns în București, România, țara unde s-au născut părinții mei și pe care, până la urmă, au părăsit-o.

Mi-a plăcut clădirea Universității bucureștene. Deși e veche, va mai supraviețui vreo două veacuri. Clădirile din centrul orașului sunt la fel de neclintite și mute. E același aer de vechime care le face intangibile, deși, din câte știu, din cauza vulnerabilității la seisme, la o primă zguduire, se pot dărâma. Dar oamenii nu par să se gândească prea mult la

nenorociri de acest gen. Îi preocupă de fapt viața de azi pe mâine și de aceea își cercetează portofelul cu un un fel de superstiție bolnăvicioasă. Poate speră să le pice acolo, din când în când, niște bani, iar ei, apoi, plângând de bucurie, să-i mulțumească Domnului pentru minunea înfăptuită.

Am intrat în Facultatea de Limbi Romane, pășind cu timiditate pe pardoseaua tocită de ciment. Mă însoțea același profesor Ion Bogdan, care probabil că primise sarcina să se ocupe de mine pe toată durata sejurului. Nu e însă nici italianist, nici latinist, așa că nu-mi explic, totuși, prezența lui la un simpozion despre Dante. Poate fiindcă vorbește foarte bine limba germană... De altminteri, nu a fost deloc atent la ce am citit. Nu-i vorbă, nici nu am prezentat ceva ieșit din comun. La un moment dat, pur și simplu am vrut să tac, dar ceva, în ultima clipă, m-a salvat de la abandonul jenant. Oi fi eu neamț, dar în sufletul meu adie și o boare din țara unde părinții mei, tot nemți, au trăit la fel ca părinții lor și ca alte generații preț de sute de ani. Fiindcă aici nimic nu e bătut în cuie și nici nu este măsurat cu șublerul, la o adică, poți să te faci de răs fără ca răsul celorlalți să te indispună. La un moment dat așadar, am îndepărtat foile din față și le-am spus celor care mă ascultau, profesori și studenți, că doresc să le fac o mărturisire. Evident, surpriza a fost mare. Am simțit aceasta după valul de rumoare iscat. Profesorul Bogdan a tresărit la rândul lui și nu a lipsit mult să mă tragă de mâneca hainei pentru a-mi atrage atenția că am luat-o strâmb, dar puțin mă sinchiseam de avertizarea lui. Altceva se petrecuse.

De când începusem conferința, plimbându-mi ochii prin amfiteatru, am reținut figura unui bărbat cam de vârsta mea, de-a dreptul prăbușit într-una din băncile semicirculare care urcau în trepte până la peretele din spate. Lăsa impresia unui om beat care, în orice clipă, se poate lichefia. Prezența lui acolo era neverosimilă și mă întrebam cum de a fost admis într-o asemenea stare jalnică. Ciudat că profesorul Bogdan, până atunci absent, adulmecându-mi nedumerirea, a venit prompt cu o explicație. Nu-i cerusem nimic, dar el s-a simțit dator să vorbească, de parcă asta și aștepta, să mă lămurească pe mine asupra cetățeanului care moțăia într-o bancă a amfiteatrului.

- E un coleg de-al nostru de catedră, dar a ajuns în ultimul hal din cauza băuturii și a altor motive. Ar trebui dat afară, dar îl ținem de milă fiindcă nu mai are decât un an până la pensie...

A spus toate acestea cu o anumită satisfacție, mai ales că gestul de mizericordie de la sfârșit, în loc să anuleze efectul creat până atunci, mai degrabă îl accentua. Nu m-am putut abține:

- Am impresia că vă bucură oarecum situația în care se află...

Râse cu aceeași suficiență:

- Să fim serioși... De fapt, mi-e milă de om, dar poate-și merită soarta. Când era mai tânăr o făcea pe nebunul scoțându-ne pe toți din sărite...

Promisesem că voi face o mărturisire și trebuia să mă țin de cuvânt. Lumea din amfiteatru era atât mirată cât și provocată. Până atunci, tot ce expusesem se caracterizase printr-o banalitate înfricoșătoare. Vorbisem despre talent literar, imaginație prodigioasă, despre viziunea integrală a universului... Uitându-mă la omul beat din spate, mi s-a părut că citesc pe fața lui un zâmbet disprețuitor ca și când prin felul cum se strâmba voia să-mi sancționeze platitudinile. Zâmbea în felul acesta numai și numai pentru mine, pentru ca eu să-l observ și să mă simt ofensat. Dar, în mod bizar, disprețul acela al lui, care se lăsa întrezărit dincolo de norii beției, nu mă irita, dimpotrivă, mă liniștea sau mă ajuta să înțeleg că lucrarea mea este de la un cap la altul inutilă cum probabil erau alte sute, prezentate poate la aceeași oră în lumea largă spre a-l omagia pe Dante Alighieri. Am început să vorbesc având vocea ușor strangulată deoarece în calitatea mea de invitat, cu un anumit statut academic, parcă nu se făcea să-mi dau în petec, dar cum altfel să ies din impas?

- Vedeți, de-a lungul timpului am citit opera lui Dante de mai multe ori. De altminteri, dumneavoastră știți foarte bine că o singură lectură este insuficientă. Fiecare vârstă are lectura ei și abia când ne apropiem de sfârșitul vieții deslușim ceva ce până atunci ne-a fost inaccesibil. Acestea au fost raporturile mele cu poetul ghibelin. Ultima citire a Divinei Commedii a avut loc în urmă cu o săptămână. De aceea, am și vrut să vă fac aceasta mărturisire deoarece e ceva recent, trăit de mine de curând, care m-a pus într-o situație extrem de incomodă.

Vorbeam astfel și ochii mei erau ațintiți spre individul din spatele amfiteatrului, care lăsa impresia că se trezise și-mi urmărea cuvintele cu viu interes. Nu mai vedeam pe fața lui nici un fel de zâmbet și parcă, prin faptul că devenea din ce în ce mai atent, mă încuraja să vorbesc până la capăt.

- De unde provenea simțământul de disconfort? Era ceva cu totul și cu totul inexplicabil, dar dacă nu aș fi găsit o explicație cât de cât mulțumitoare nu mai puteam să citesc un rând. M-am dumirit însă destul de repede. Pur și simplu, aveam senzația că fac ceva interzis. Cu alte cuvinte, lectura aceea nu era îngăduită de autorități. Mă puteți întreba la ce autorități mă refer. Cine oare în ziua de azi te poate pedepsi fiindcă-l citești pe Dante? L-au îngăduit regimurile totalitare, de ce atunci, în

lumea liberă, să fie interzis? Evident, senzația mea era cu totul nejustificată, dar mă domina și nu puteam s-o ignor. Mă așteptam ca, din clipă în clipă, în camera mea de lucru să dea buzna un pluton de jandarmi, cu mandat de percheziție. Huidumele dărâmă tot ce le stă în cale, în timp ce procurorul, pipernicit și urât, așteaptă găsierea corpului delict. Care nu poate fi altul decât opera lui Dante. Am pus cartea deoparte și am căzut pe gânduri. Treptat, m-am liniștit, dar aceasta cu ce preț? Nu mai aveam nici un chef de lectură. Altfel spus, citisem cu adevărat doar în intervalul de timp cât mă simțisem amenințat, odată trecând spaima, citirea nu mai prezenta nici un farmec. Ce urma să fac? Să dezvolt în continuare o aprehensiune absurdă sau să știu că nu mă paște nici un pericol? Am trăit o basculare bruscă, luat de la masă, dat peste cap. Am înțeles atunci că marile opere nu pot fi citite având un sentiment de deplină siguranță.

Dimpotrivă, le citești mai bine dacă te simți în nesiguranță, amenințat că-ți poți pierde libertatea, că nu doar un polițist nătâng, ci chiar vecinul de alături, cu care până atunci ai avut relații excelente, observând cu ce te ocupi, întoarce foaia și te reclamă sau chiar el te arde de nu te vezi. Dar numai în asemenea condiții au loc

lecturile adevărate..

După ce am spus toate acestea, am privit speriat în toate direcțiile, așteptându-mă la cine știe ce reacții. Nu a existat nici cea mai firavă ripostă iar mutra posacă a traducătorului înlocuia cea mai bună dovadă. Profesorul Ion Bogdan părea nepăsător, dar simțeam deja că-mi devenise ostil. Evident, conferința fusese un eșec. Nici acum, când sunt acasă la mine, nu înțeleg ce s-a petrecut. Poate mă cotropiseră amintirile părinților, îi vedeam în timpul deportării, cu toate speranțele năruite, convinși că nu vor mai scăpa cu viață și nu vor mai avea un copil. Mă puneam în locul lor și-mi dădeam seama că eu nu aș fi supraviețuit nici o săptămână. Și dacă în acele zile aș fi avut asupra mea opera lui Dante, mai mult ca sigur că, inexplicabil, ar fi început să ardă de la sine, cu o flacără puternică. Ar fi ars și nu s-ar fi stins. Gardienii din colonia de muncă forțată nu ar fi înțeles nimic, m-ar fi privit ca pe o altă arătare și probabil că m-ar fi izolat de ceilalți deportați. Poate aș fi fost închis într-un penitenciar. Toate aceste simțăminte mi-au întărit convingerea că lectura oricărei cărți importante e

ceva cu adevărat interzis, care, la o adică, poate produce miracole...

Ieșind din clădirea Universității, nu am făcut nici doi pași deoarece am fost oprit tocmai de persoana care mă urmărise tot timpul conferinței. Întâi mă disprețuise, pe urmă își manifestase interesul, sorbindu-mă din priviri. Îl aveam acum în față și, cu toate că înserarea, făcea observația dificilă, îl deslușeam destul de bine. Avea chipul omului somnoros care lasă mereu impresia că a fost trezit. De aceea, te și pune în situația de a-ți cere mereu scuze. Trăsăturile lui erau moi, dar moliciunea nu inspira neapărat blândețe ori bunătate, ci lehamite. Era moale fiindcă se săturase de toate și nimic din jur nu-l mai stimula. Ochii, la rândul lor, își pierduseră sclipirea pe care, poate, o avuseseră vreodată, și pluteau într-o ceață ușor catifelată. Gura însă oferea o expresivitate neobișnuită. Avea un fel special de-a-și încreți buzele, punând astfel în evidență disprețul pe care-l simțea față de cei din jur care merg cu nasul pe sus și-și dau aere, dar în egală măsură, când se strâmba, părea că-și cere iertare pentru gândurile urâte și e gata să se prăbușească în fața aceluia pe care anterior l-a desconsiderat. Mi-am dat repede seama că-i un om contradictoriu, sfâșiat între tendințe adverse, capabil să se ia la harță pentru un fleac, dar din cauza unei toane trecătoare să abdice de la principii înalte. Pe care pe urmă le-ar fi recuperat cu prețul unor nevoințe supraomenești. Vorbea limba germană destul de corect, dar din când în când strecura și câteva vorbe în engleză. M-a invitat să ne plimbăm așa, în dorul lelii, fără nici o țintă, fiindcă, după părerea lui, aceasta este plimbarea adevărată. Am străbătut centrul orașului, fără ca el să rateze vreun prilej pentru a-mi spune că tot ce văd clădire monumentală e de pe timpul lui Carol I, care a fost rege neamț și care, venind aici, în țară, a vrut să facă din rahat bici, dar nu a prea reușit și a murit trist, după ce a început Marele Război, dându-și seama că românii sunt niște pierde-vară, agitatori de lozinci și cam atât.

- Cât a vrut el să luptăm alături de Germania și nu i-a ieșit! Românii s-au dat mereu cu francezii uitând de fiecare dată că-și vor rupe gâtul, dar atunci am avut noroc cu carul.. . Părinții dumneavoastră, din câte știu, sunt de pe aici, au fost și deportați în marea Uniune Sovietică, poate și acesta e motivul pentru care ați venit la noi, deși conferința despre Dante puteați foarte bine s-o țineți la Praga sau la Bratislava sau la Zagreb, acolo în țările Europei centrale, unde domnește o indiferență strigătoare la cer, așa că tot ceea ce spuneți la început despre talent literar, fantezie nețarmurită, cosmicitate, etc, etc i-ar fi uns la inimă pe funcționarii de acolo... Vai, iertați-mă, îmi vine să râd și să plâng... Nu știu de ce ați schimbat la sfârșit macazul, dar foarte bine ați făcut. Ați spus

că lectura operei dantești este un act primejdios pentru care putem fi pedepsiți. Ha, ha, mi se pare genial. De aceea v-am și ținut acum calea, altfel nu am fi stat de vorbă. Profesorul acela aghiotant, Ion Bogdan, e cea mai lustruită mediocritate din câte a cunoscut de-a lungul timpului Universitatea bucureșteană. L-ați călcat pe nervi cu schimbarea de macaz, ha, ha... Dobitocul își închipuia că sunteți ca el, adică mestecați niște cuvinte și, cu oarece ștaif, le transmiteți unui auditoriu plictisit, care oricum nu vă ascultă, pe când dumneavoastră ați avut inspirația de-a ieși din schemă și să lansați o idee superbă, ha, ha....

Vorbea cam mult și, din clipă în clipă, lăsa impresia că se poate dezagrega. S-ar fi desfăcut bucată cu bucată, bucăți care pe urmă s-ar fi lichefiat și așa ar fi trecut dintr-o stare în alta până când ar fi ajuns, nici mai mult, nici mai puțin, decât un balon umplut cu gaz. Care înțepat cu un ac ar fi făcut explozie. Am aflat că îl cheamă Horia Andrei Miclea, abreviat HAM, așa cum latră câinii, fiindcă e și el un fel de câine și duce o viață de câine... Nu mai are casă deoarece și-a părăsit domiciliul. Avea o casă modestă, dar era casă. Acum nu mai are nimic întrucât femeia la care s-a mutat anul trecut vrea să-l dea afară și-l va da, după ce i-a mâncat toți banii. Dar lui nu-i pare rău și chiar s-ar simți jignit dacă prin sufletul lui ar începe să adie vreun regret. Nu-i pare rău dintr-un simplu motiv. Dacă femeia l-ar fi furat, i-ar fi citit pe ascuns pin-ul și astfel ar fi descărcat cardul bancar, probabil că s-ar fi considerat victima unei ticăloșii, dar nu s-a întâmplat așa ceva. El a fost acela care i-a dat bani când ea i-a cerut fără să-și dea seama că în acest fel contul i se golește și, mai devreme sau mai târziu, va ajunge lefter. Nu putea să facă socoteli contabile. Creierul îi era mereu îmbibat de alcool și, după ce se mai zvânta puțin, avea el grijă să toarne la loc lichid ca să nu fie treaz de-a binelea niciodată. Când a reușit în cele din urmă să se trezească, era prea târziu. Femeia halise tot și nu avea altceva de făcut decât să-l expedieze. Nu mai prezenta nici un interes de vreme ce nu mai avea bani. Toate declarațiile de amor pieriseră într-o mângă întunecată. De acolo nici mâna lungă a revoluției sau a diavolului nu le-ar mai fi scos. Se topiseră în neant, acolo unde nimic nu mai poate să rămână distinct. Figurile oamenilor apar diforme, stâlcite, nici nu mai sunt chipuri, ci niște conglomerate hidoase. Și el, reflectat în acea oglindă a răului, nu mai era același.

Am intrat într-o cafenea înțesată de puștime, așa că ne-am găsit cu greu loc. El părea lichefiat gata și doar câteva cusături mai trainice îi salvau integritatea. Se uita în jur ca un câine hăituit, de parcă s-ar fi temut să nu fie luat la bătaie. La un moment dat chiar și-a ascuns fața după reverul hainei. L-am întrebat dacă se teme de cineva anume, iar el mi-a

răspuns că se teme de toată lumea...

- Oamenii din ziua de azi, oamenii, ha, ha, recenți sau decenti, au un simț al lor special prin care-i detectează pe aceia care nu fac parte din lumea lor. Și atunci nu mai stau pe gânduri, acționează...

Schiță apoi un gest de lehamite prin care dădea de înțeles că tot ce spune nu are pic de valoare. A continuat apoi cu o voce înecată:

- Spun prostii. Așa-și închipuie fraierul de mine că oamenii îmi dau atenție și, fiindcă nu le convine ce debitez, mă persecută. Asta-i iluzia mea de scriitor și profesor ratat care până-n ultima clipă tot speră să fie luat în seamă, să se spună și despre el că a fost cineva, că a produs lucruri de valoare, dar toate astea-s doar în capul meu, nimeni nu dă un sfânt pe persoana mea. Știu că mai sunt păstrat la catedră din milă pentru că nu mai am decât puțin până la pensie, dar dacă ar fi după iubii mei colegi m-ar zbura pe loc. Mai ales secătura aceea de Ion Bogdan abia așteaptă să-mi dea papucii. Sau, mai știi, poate exagerez... Te pomenești că jigodia are suflet bun și doar eu îl pictez în culori negre. Poate jigodie cu adevărat sunt numai și numai eu, ha, ha... Vai, am să vă spun ceva foarte important...

Suvoiul cuvintelor sale nu putea fi stăvilat. Pe de altă parte, nu-mi venea să cred că în loc să mă duc la hotel să mă odihnesc sau să pun mâna pe o carte așa cum am făcut toată viața, pierd vremea într-o cafea ascultând confesiunile unui om care nu prea pare zdravăn, dar care printr-un fel al lui original a reușit să mă cucerească.

- Domnul meu, fiindcă tot se bate apa-n piuă cu Dante și kilogramele de banalități înșirate ar hrăni un continent de imbecili, vreau să vă vorbesc despre un prieten al meu foarte bun, care s-a prăpădit în jur de 60 de ani,, așa că nici pensie nu a mai apucat și s-a dus în groapă cu fruntea sus... Ei bine, omul ăsta, deși a scris lucruri superbe, o poezie de diamant, și a mai și tradus, așa cum l-a tăiat pe el capul, Divina Comedie, nici măcar în Uniunea Scriitorilor nu a putut să intre. I s-au pus mereu bețe în roate, reproșându-i-se că nu are recenzii concludente la cărțile lui, ci doar semnalări modeste, uite așa a trecut vremea până când omul a făcut stânga împrejur pentru a se duce pe lumea cealaltă. Și nici o viață personală ca lumea n-a avut fiindcă nevastă-sa, altfel femeie de toată isprava, a călcat strâmb cum e de regulă muierea, că altfel n-ar mai fi muiere, și a făcut plodul cu altul, dar el, Horațiu, vedeți ce nume are, nu s-a dat bătut, și-a salvat demnitatea, a spus în toate cele patru zări că e copilul lui, dar de femeia necinstită nu s-a mai apropiat, ăsta da, caracter... L-a lăsat însă inima pe nepusă masă. Aici am vrut să ajung deoarece de moartea aceasta, dar mai degrabă de înmormântare se leagă și viața mea.

În mod normal, trebuia să fiu și eu acolo prezent, la Pantelimon 2, cimitirul de nu știu câte hectare, unde sunt vârați toți cei care nu au avut loc la Bellu sau în Ghencea, mai ales că au venit oameni sus puși, senatori, diplomați, ca dovadă că omul fusese totuși respectat, și când am văzut cât lumet este m-a strâns de gât invidia, convins că la funeraliile mele nu o să fie decât doi trei, și aceia mai mult în derâdere, ca să-i facă postum unui ratat hatârul .. Auziți, domnul meu, de ce e în stare păcătosul meu de suflet! Să-și invidieze prietenul fiindcă are la înmormântare mulțime berechet, de parcă aia ar fi fost o lansare de carte, ha, ha... Dar știți care e partea cea mai urâtă a poveștii? Aceea că secătura de mine nici nu s-a prezentat la cimitir. M-am îmbătat și cucoana cu care beam m-a invitat pe urmă la ea acasă sau eu am tras de ea ca să mergem. Nu mi-a păsat de faptul că ar fi trebuit să fiu în cu totul altă parte, cu o semnificație diametral opusă față de ce am făcut atunci. M-am adâncit în desfrâu în timp ce, totuși, mintea mai avea putere să licărească și să mă ajute astfel să-mi văd prietenul peste care cădea țărâna zvârlită de gropari. Ce contradicție amănitoare! Să faci o porcărie, să nu te poți abține, dar pe de altă parte să fii conștient de ce faci și de aceea să-ți smulgi părul din cap, ha, ha....

- Și ați spus că omul acesta a tradus Dante...

În cafenea, deși nu se fuma, era o atmosferă îmbâcsită. Din corpurile oamenilor se ridicau mirosuri grele, de parcă nu s-ar fi spălat cu lunile. Probabil că și părinții mei, în trenul în care au fost deportați, au fost dominați de aceeași senzație olfactivă. Ca și cum ar fi bănuț ce gânduri am, Miclea a vorbit printre dinți, secerând cuvintele.

- Nu-i așa că suntem aici ca într-o bolgie? Cred că acesta e meritul mare al lui Dante. La un moment dat, în viață, i s-a ridicat vălul de pe ochi și tot ceea ce a văzut nu a mai avut caracteristicile realității propriu zise, ci ale unei lumi spectrale, ireale, o lume visată, dar care păstrează toată duritatea lumii de la suprafață. Ehe, plescăi el din buze cu poftă, eu am o teorie întregă despre chestiunea aceasta. Nu știu dacă ați avea vreodată răbdare să mă ascultați, dar mi-a plăcut enorm ce ați spus în amfiteatru. Vă așteptați să intre în casă jandarmi, poliție, securitate, probabil și Dante, când a văzut ce a văzut, s-a aflat într-o situație identică. Erau și pe vremea lui destui cerberi care să-i umfle pe incomozi. Și ce e mai incomod pentru oricare societate din orice epocă istorică decât să afle că unul din membrii săi nu doar că scrie poezii și face filosofie, dar mai și VEDE ceva la care nu ar trebui să aibă acces. Și dacă prin nebunia din mintea sa a produs o asemenea breșă în marea arhitectură a universului, aceasta, desigur, poate antrena un lanț de dezastre. Dar spune-i toate astea

unui imbecil ca Ion Bogdan și o să-ți râdă în nas sau, mai rău, te încondeiază, te trece pe lista neagră a cadrelor didactice indezirabile. Nu-i vorbă că și studenții sunt la fel de vigilenți. Nu-i întrece nimeni când vor să demaște un obscurantist. Studențimea română din 2010 încoace este sută la sută neomarxistă. Pe colegii lor mai vârstnici, acum profesori, care au fost pe baricade în decembrie 1989, îi privesc cu maximă neîncredere. Sunt niște diavoli iuți, agili și foarte lucrativi. De fapt, nici nu mai știi ce să crezi. Le avem, va să zică, pe cornutele astea perseverente, dar celălalt taler al cântarului geme sub greutatea cirezilor de ascoriști. Așa că balanța națiunii române e pusă la grea încercare. Mai răsar, din când în când, nebuni ca mine, care nu-și găsesc locul nicăieri și urlă în pustiu. Nu-i ia nimeni în seamă și, din păcate, fraierii suferă. Eu, de pildă, sufăr îngrozitor. Aș vrea să fiu crucificat, dar pentru așa ceva ar trebui să achit, toate costă, cuiele, crucea, mai ales călăii care, dacă nu sunt bine plătiți, nu-și fac treaba, doar nimic nu mai e pe gratis în ziua de azi...Hristos, baftosul, n-a fost pus la plată, dar erau alte vremuri pe atunci, ha, ha...

Mă uitam la individ ca la un zănatec, dar nici nu eram foarte mirat de ce mi se întâmpla. Ținusem o conferință decentă, așa cum cereau regulile, pentru a onora invitația, doar la sfârșit o luasem puțin razna. Dar numai așa mi-ar fi apărut în cale cetățeanul care nu-mi mai dădea drumul și turuia de mama focului. Bruce, mi s-a făcut frig, un frig generat de simțământul fricii. Din nou mi se părea că, stând prea mult acolo, în cafenea, mă fac vinovat. Nu-mi dădeam seama care putea fi vina după cum și cei care ar fi dat buzna și m-ar fi arestat, la rândul lor, nu ar fi știut în ce articol al codului penal să mă încadreze. Îl auzeam pe individ care nu se mai oprea...

- Cunoaștere de noapte... una e cunoașterea diurnă și alta aceea nocturnă... Aceasta e chiar cunoașterea luciferică, despre care a scris un filosof de-al nostru, germanist pur sânge, mort în 1961, când comunismul încă își arăta mușchii. În acel an presupun că părinții dumneavoastră se întorseseră din deportare.

- Da, cam pe atunci...

- Filosoful nostru a fost și poet, dar nu a avut viziunea lui Dante. A spus că veșnicia s-a născut la sat și alte dulcегării de acest fel, numai că el credea cu adevărat în ele și astfel le salva de la banalizare. Dar i-a lipsit forța ghibelinului. Cu toate acestea, a avut o intuiție majoră, cunoașterea luciferică, asta-i cunoașterea adevărată în condiții precare, la limita lucidității. Doar că persoana de care vă vorbesc a teoretizat, nu a pus în practică, mă înțelegeți?

Îl lăsam să vorbească, dar mai trăgeam cu coada ochiului spre ieșire.

Teama nu dispăruse. Toți tinerii din cafenea se contopeau unii cu alții, de parcă ar fi format o creatură mitologică, cu mai multe membre, care fluturau continuu. Probabil că lumina difuză, emisă de mai multe surse, explica impresia neobișnuită.

- Mai stați în țară?

- O să mă duc la Sibiu, pe urmele părinților mei, și ale bunicilor. De la o vreme sunt tot mai atras de origini, poate e un semn că mă apropii de sfârșit.

Miclea râse atunci cu poftă, amuzat de mărturisirea mea. A lăsat impresia că vrea să-mi comunice ceva important, dar s-a abținut, iar apoi a pus capul pe masă. Mă gândeam că o să adoarmă, ceea ce nu ar fi fost deloc de mirare. Am chemat chelnerul ca să achit și s-o șterg, doar că el, parcă bănuind ce intenții am, a ridicat fruntea și m-a privit de jos în sus, cu o intensitate tulburătoare.

- Mă înșel eu sau vreți să dați bir cu fugiții? Nu vă place compania mea? Puteți să-mi spuneți asta direct, că doar nu-i nici o supărare. Sunt obișnuit să fiu tratat ca un specimen de condiție joasă, dar am fost și eu cineva odată ca niciodată, ha, ha... Faptul că m-am degradat nu are însă nici o legătură cu integritatea minții mele. Judec la fel de bine ca atunci când eram o promisiune a literelor române. Dar vedeți, am luat judecata prea în serios și în felul acesta am intrat în conflict cu intelectualii oficiali. Nu suport banalitățile, chestiile scoase din burtă sau din rinichi, așa că și pe dumneavoastră când v-am auzit ce puteți debita și nu despre oricine, ci despre Dante, scârba m-a copleșit. Dar v-am apreciat schimbarea de macaz și de aceea v-am și așteptat la ieșire. Mă mir însă că nu sunteți supravegheat. Ce fac oare cadrele noastre? Li s-a tocit vigilența? Marele profesor universitar doctor docent, Ion Bogdan, căruia îi stau în gât ca un os de pește, doarme în cizme? Stânga ne va distruge încă o dată. Un secol și-a făcut de cap și tot nu s-a săturat. Vă admir pe voi, nemții, care v-ați denazificat de v-au mers fulgii. Nu am pomenit o igienă sau o deparazitare mai radicală. Dar acum cu ce ați rămas? Când văd ce cancelar de rahat se va urca pe tronul lui Bismark mă ia cu amețeală. Nu se putea imagina o cădere mai mare în mediocritate, nici muncitorii voștri de înaltă calificare, față de care ai noștri sunt niște derbedei, nu s-au gândit la așa ceva, ha, ha...

Din nou a ridicat ochii spre mine, privind de jos în sus, o privire care implora înțelegere, dar pe de altă parte te și jupuia fără milă.

- Să nu plecați din țară până nu vom sta de vorbă despre Dante...

Apoi într-adevăr, a adormit. Capul i-a căzut pe masă și nu a mai putut fi urnit. I-am alertat pe chelneri care nu se arătau deloc surprinși.

Chiar mi-au spus că domnul, dacă mai poate fi numit domn, o face lată seară de seară. Întâi vorbește mult, indiferent dacă are sau nu cine să-l asculte, și pe urmă se prăbușește. Îl vâra de fiecare dată într-un taxi care-l scoate pe un maidan din partea de est a orașului, prin Colentina Obor, și-l abandonează acolo. E de mirare că supraviețuiește iar a doua zi, fir-ar să fie, o ia de la capăt.. Nu am zis nimic, l-am lăsat să doarmă, doar că nu m-am îndurat să nu-i strecor în buzunarul sacoului un bilet pe care era scris numărul meu de telefon de pe cartela cumpărată când am intrat în România.

A doua zi am și fost sunat de bizara mea cunoștință. Apelul omului a venit pe la orele prânzului. Vorbea cu mare dificultate și amestecul acela lingvistic de germană, engleză și română crea o serie de stridențe insuportabile. Voia să-și ceară scuze pentru faptul că sărise peste cal, dar scuzele nu-l prindeau deloc: Nu era omul convențiilor, al formalismelor, al unei politeți forțate. Mi-am dat seama că face parte din categoria acelor care te jignesc foarte ușor fără să se simtă ulterior vinovați de aceasta. De aceea l-am întrerupt și l-am asigurat că voi ține cont de rugămintea lui.

- Nu voi pleca din țară până nu vom sta de vorbă despre Dante.

- Da, neapărat.

L-am rugat să vină cu mine în zona Sibiului, pe meleagurile de unde provin ai mei, de care erau foarte atașați, dar pe care le-au părăsit în momentul în care și-au dat seama că românii nu mai au nevoie de ei. Tata mi-a povestit ce simțăminte l-au încercat în ziua când a revenit din deportare. A început să plângă fiindcă pe de o parte nu-i venea să creadă că revede acele locuri, iar pe de alta îl revolta faptul că oamenii trec pe lângă el fără să știe o iotă de calvarul pe care-l îndurase. Edificiile vechi, cu parfum de istorie, semănau cu niște găini grase și oarbe. Se întreba neîncetat: Oare cine-mi va da înapoi anii pierduți?

Miclea nu a vrut să vină. Mi-a spus că se deplasează din ce în ce mai greu, a ajuns pentru el o problemă deplasarea, bunăoară, din Drumul Taberei în Balta Albă – acestea sunt două cartiere bucureștene cum am aflat ulterior – darămite să treacă munții, oho, să se cazeze la un hotel, prea mult...Nu a fost niciodată un turist vioid, la bătrânețe cu atât mai puțin este atras de voiaje oricât de sofisticate ar fi, dar nu-i vorba că-l atrage sudul transilvan. Acolo, mi-a spus el și sunt întru totul de acord, România e cea mai frumoasă. E precum Bavaria în temuta Germanie, același aer plăcut care nu e nici îmbâcsit, nici prea tare, eu am plămâni slabi, ha, ha, n-aș face față unei asemenea excitații, acolo, a repetat, e frumoasă

România, fiindcă nu există stridențe, xenofobii nu au ce căuta, biserica e grațioasă și atât, Mozart s-ar putea naște a doua oară și nimeni nu s-ar mira.

Faptul că nu a venit cu mine m-a dezamăgit și mi-a diminuat energia. Autoritățile locale, exagerate în purtarea lor, m-au primit cu mare onor. Vorbeau perfect germana și erau la curent cu viața mea. Când m-au dus în dreptul casei părintești și mi-au arătat placa memorială mi s-a făcut de-a dreptul rău. Le-am atras atenția că au fost mii de etnici germani deportați, despre care nu mai știm nimic. De ce atunci doar unora să le fie cinstită memoria? Cu ce au fost părinții mei mai grozavi decât ceilalți? Atunci am înțeles că pe oameni altceva îi roade și că toată primirea mea făcută cu fast nu-i decât fațadă. Discursul primarului semăna a văicăreală. Mi se părea, de necrezut, că-l ascult pe Miclea.

- Herr Haller, nu vă puteți închipui ce s-a petrecut aici lunile trecute! Dumneavoastră nu cunoașteți situația noastră pe plan intern și e și normal să nu vă ocupați mintea cu așa ceva, dar vedeți, noi care lucrăm în domenii gingașe, precum cel al culturii sau al educației, care vrem să înfrumusețăm municipiul, ne izbim de niște realități crâncene. De exemplu, statuia vernisată cu ceva vreme în urmă a produs de atunci numai gâlceavă. Îl reprezintă pe baronul Samuel von Bruckenthal, care a însemnat ceva în istoria orașului nostru, dar sunt tot mai mulți cei care cer demolarea statuii. Oameni, buni colegi la locul de muncă sau buni vecini, au început să se păruiască din această cauză, de necrezut și de neînțeles...

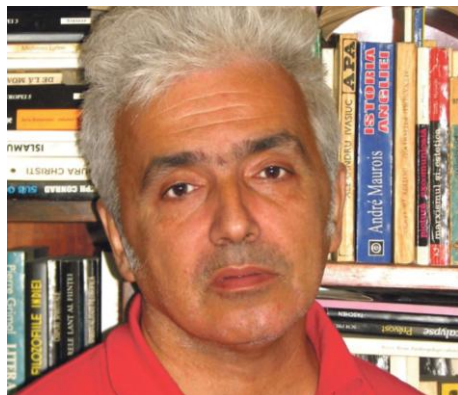
Când m-am reîntâlnit cu Miclea, i-am spus ce am auzit la Sibiu și el a dat din mână a lehamite, asigurându-mă pe de altă parte că nu e nici o problemă. A continuat:

- La români, totul, mai devreme sau mai târziu, se transformă în bâlci. Ei nu pot lua nimic în serios până la capăt. Doar eu, a adăugat el, voi duce totul până la ultimele consecințe, ha, ha...

Râsul acela dogit, expulzat dintr-un gâtlej oxidat, mă urmărește și acum. N-am pomenit pe altul care să râdă într-un asemenea hal. Dar nici nu era râs, ci un fel de autoflagelare prin care-și actualiza etapele decăderii. De aceea am și fost sceptic față de opiniile sale privind-l pe Dante. Cine știe ce elucbrații poate să debiteze? Acum, după ce m-am lămurit, nu mă mai sperii, dar am în față un peisaj ireal, selenar, un peisaj al bolgiilor ca în viziunile florentinului. Tot ce mi-a spus nu a cuprins nici un dram de imaginație dezordonată. A avut forța unei axiome, ceva atât de evident încât nici nu mai trebuie demonstrat. A fost felul lui de-a-și lua adio de la viață și de la mine.

- Așa-i la noi, mi-a spus el cu o zi înainte de despărțire. Fie punem

la inimă, ori nu luăm nici o atitudine, dar până la urmă e tot aia. Chestiunea cu statuia e de tot hazul, dar nu trebuie minimalizată. Nici după atâta vreme românii transilvăneni nu au putut să-și ștergă din memorie faptul că timp de secole stăpânitorii de atunci nici nu i-au considerat, incredibil, ființe omenești. Protestam că nu avem drepturi, dar aceia cărora le adresam protestele nu înțelegeau o iotă fiindcă, încă o dată, în ochii lor românii nu erau oameni cum erau, de exemplu, ei. Clar? Dar dacă spui treaba asta acum, atragi asupra ta tot oprobiul. Ți se va arunca în față: Acele vremuri nu au fost cum spui, ci dumneata, suflet negru, exagerezi și scornești scenariul ultrareacționare. Herr Haller, ascultați-mă... Oi fi reacționar, dar știu ce spun. Marile răzvrătiri populare din istorie pe care le așezăm la loc de cinste în panteonul național au fost de fapt niște dezlănțuriri necontrolate ale naturii. Horea, eroul, martirul, a avut doar chip de om. De fapt, a fost o stihie care, adusă pe eșafod, a răs în sinea lui de supliciu care i se pregătise. Și în general asta e valabil pentru toți răzvrătiții, începând cu Spartacus sau chiar cu Isus Hristos. Și el a fost un mare nemulțumit pe care biserica l-a fardat, dar, sublim solitar, a pornit războiul cerului împotriva pământului. Pământul, ca întotdeauna, a fost plin de zarafi, de cămătari, de negustori, dar cerul e ca o lacrimă de argint care nu se murdărește niciodată. Așa și acum

cu statuia... Bruckenthal, știți dumneavoastră, om de ispravă, dar aruncat într-o situație imposibilă, a fost cu totul depășit. Ce putea să facă el în fața gloatei? Trebuia să-i facă față, dar în felul acesta nu avea de unde să știe că românii îl vor urî sute de ani. Ura asta pe mine mă sperie. Aceia care au pus mâna pe ciocan și au vrut să demoleze statuia provin din acele vremuri preistorice, barbare, care, ca niște guri de canal nezidite bine, exhală miasme cumplite. Oamenii cu care ați stat de vorbă, profesori, muzeografi, artiști, erau cu adevărat înfricoșați. Nici o divizie de jandarmi nu i-ar fi apărut de demolatori. Așa e, Herr Haller, opunem unui fond barbar o poșghită de oameni subțiri, educați, dar nevolnici. Teoreticienii neoașismului, care elogiază tradițiile, obiceiurile și datinile, îmi sunt la fel de nesuferiți. Ei nu-și dau seama că în felul acesta dau apă la moară tocmai barbariei care atât așteaptă. Un profesor, chipurile eminent, ca Ion Bogdan, pe care l-ați cunoscut, în ciuda ifoselor pe care și le dă, intră în

aceeași oală. Pe de o parte, de exemplu, laudă modernismele și pe toți poeții de trei surcele proveniți din tagma asta, dar în realitate nu are milă față de adevărații poeți, marii mistici, aceia care au înțeles geniul lui Dante și de atunci nu mai pot fi oameni obișnuiți. Plecați mai repede din țara asta, Herr Haller...

Apoi a adăugat cu subînțeles:

- Până nu e prea târziu...

Nu mă temeam de întârzierea care pe el îl neliniștea, dar avertismentul formulat avea o doză de otravă care eroda relieful minții mele. Mă gândeam la tata și eram sigur că în anii deportării simțea la fel ca și Miclea. Deși simplu meseriaș, a făcut parte din pătura subțire a societății. Acolo în Urali, trăise pe pielea lui barbaria care creează umilință. Pe el figura lui Hitler nu l-a impresionat câtuși de puțin, dar nici nu voia să fie călcat în picioare pentru că vorbea aceeași limbă ca sinistrul dictator. S-a întors din URSS slăbit și amețit, dar având cugetul limpede ca un iezer. În România putea să ia viața de la început, dar oamenii din jur nu-i mai inspirau încredere. Miclea, în zilele cât am stat de vorbă, mi-a mai spus:

- Tatăl dumneavoastră a trăit o experiență hotărâtoare. Războiul, pușcăria, deportarea sunt încercările maxime în fața cărora fie ne prăbușim, fie însușindu-ni-le, ne ridicăm deasupra lor. Deportarea e de fapt exil. Iar Dante Alighieri a trăit toate efectele exilului, altfel opera lui nu apărea... Evident, mai sunt autorii de laborator, de budoar, perversii care au stricat gustul publicului și, culmea, au fost și premiați pentru onania lor calofilă. Degenerații aștia nu suportă un guturai, așa că, zvârliți după gratii, o mierlesc urgent. Dar tocmai moartea asta subită îi salvează. Pesemne că tot au avut ei în inimă ceva, de vreme ce mizeria i-a strangulat rapid.

Teoriile lui Miclea nu erau ușor de asimilat. Produceau disconfort și, evident, cel mai bine era să stai departe de ele. Deși nu înțelegeam tot ce spune, nu mă îndoiam că în spatele delirului său e un adevăr pe care mintea mea are datoria să-l limpezească. Când am plecat cu părinții în RFG, cum i se spunea Germaniei pe atunci, am apucat anii Școlii de la Frankfurt aflată la mare vogă. Tot Occidentul trăia într-un fel de ebuliție a ideilor de stânga, a recuperării lui Marx din coșciugul unde-l îngropaseră țările comuniste, a criticii vehemente a consumismului capitalist, și deasupra tuturor domnea lozinca biciuitoare: Omul unidimensional. Tata nu înțelegea nimic din ghiveciul ăsta, dar în același timp se întrista. Ceea ce pricepea el era faptul că Occidentul, urându-i-se cu binele, ține morțiș să-și dea în petec. Iar puștimea impertinentă își face de cap. Eram la

rândul meu sceptic față de toată zarva. Apăruseră între timp în Franța „noii filosofi” care forfecau mai ales filosofia clasică germană fiindcă așa s franțujii, dacă nu se iau de nemți, în care-l văd pe Bismark, dacă nu pe Hitler însuși, nu le e bine. Eu voiam să studiez tot ceva clasic, dar mă izbeam de profesori apatici sau disprețuitori care mă priveau ca pe un cimpanzeu. În acest context m-am apropiat de Dante. Iar acum îl am în fața ochilor, pe el, tot profesor, nemulțumit și neînțeleș, care se luptă cu sine însuși, crezând că e în război cu întreaga lume.

- Herr Haller, vorbește din ce în ce mai înfierbântat, dacă îi pomenim pe părinți, să știți că ai mei au fost oameni remarcabili, medici, magistrați, așa că nu au putut să-și închipuie că odrasla lor va ajunge o ruină. Și am ajuns așa din cauza unei singure greșeli. Știți care a fost aceasta? Am făcut imprudența să mă uit prea mult la stradă, să văd cum curge indolent, nu ca un râu de lavă, ci ca un râu de excremente, asta-i strada românească, kile de scursură care mânjesc asfaltul, ușile magazinelor, se imprimă pe mesele din restaurante, pe tacâmuri și veselă, porci care grohăie și guiță și al căror șoric e ambalat în țoale de firmă. Și eu sunt porc, dar spre deosebire de ceilalți care nu știu că sunt, eu știu. Asta m-a distrus. Refuzul ignoranței. M-am confruntat cu imaginea mea reflectată de oglinzile instalate în toate colțurile orașului. În asemenea condiții nu te mai suporti. Curgi, bolborosești, râgâi, nu mai ai demnitate...

Mi-am anunțat familia că-mi prelungesc șederea în România. Soția a fost mirată, dar nu mi-a reproșat nimic. Altminteri, ea e un om extrem de atent și civilizată, care-și cenzurează pornirile. Nu am văzut-o niciodată să-și iasă din fire și să se ia la hartă cu cineva. Faptul că s-a măritat cu mine a fost aproape un eveniment, deoarece toți ai ei provin din nord, din Aachen, locul unde încă mai lucește coroana lui Carol cel Mare iar catedralele gotice sparg plafonul de nori, oricât de gros ar fi, așa că o alianță cu cineva care nu numai că nu provine din aceeași regiune, dar nici măcar nu s-a născut în Germania, ci departe, spre Răsărit, acolo, unde cu o mie de ani în urmă erau trimiși viitorii coloniști ai acelor meleaguri străine, a reprezentat o abatere. Doar că nemții, după război, au fost dați amarnic pe brazdă și fug de rasism ca dracul de tămâie. Au loc astfel căsătorii dintre cele mai neverosimile. Vezi o nemțoaică superbă, cu pielea ca laptele și părul ca spicul de grâu, cu ochi de peruzea de zici că s-a întrupat însăși Crimhilda, care se însoțește cu un pakistanez buzat și bubos, dar totul e făcut în numele noii ideologii care cere încrucișarea cât mai acerbă a etniilor pentru a nu se mai găsi nimeni care să vorbească despre rase pure și alte aberații de felul acesta. Eu, tot etnic german, nu

am cum să șochez, dar și așa au fost destule rezerve învinse până la urmă chiar de Helga însăși, care m-a îndrăgit și a spus că voi fi bărbatul ei. Zis și făcut. M-am căsătorit rapid spre uimirea părinților care, oameni bătrâni, cu lacrimi în ochi, nu puteau crede că, venit din altă țară, m-am putut căpătui atât de bine. Familia Helgăi e înstărită și, în general, Muhlbauerii sunt oameni de care banii se lipsesc. Helga lucrează într-o companie de asigurări care vehiculează fonduri uriașe, având un capital de câteva zeci de milioane, și absoarbe în continuare alte societăți. Eu, ca profesor de limbi romanice, sunt un personaj aproape exotic în lumea inexpugnabilă a finanțistilor. De aceea mă simt și liber. Nimeni n-are habar cu ce mă ocup, nimeni, iar ignoranța sau indiferența lor îmi dă mie o libertate excepțională. Poate aceasta e altă explicație a apropierii mele de Dante. Dar nu i-am spus lui Miclea nimic din toate acestea. La urma urmei, el avea nevoie de mine, ca să-și descarce sufletul fiindcă, așa cum a recunoscut, în țară nu mai avea pe nimeni cu care să vorbească. Așa că a trebuit să vin eu din cealaltă parte a continentului pentru a fi receptacolul spre care s-au îndreptat haoticele și tulburătoarele sale mărturisiri. Dante a fost așadar puntea care ne-a unit. Altfel ar fi fost imposibil să ne cunoaștem. A trebuit să prezint acea conferință, el, la un moment dat, a început să zâmbească răutăcios, aceasta m-a provocat, ciudat... De ce am fost atât de receptiv la strâmbătura aceea de pe fața lui? Poate fiindcă nu era un zâmbet obișnuit, fie și malițios, ci o schimonosire dezagreabilă. Am dat atenție unui fapt, totuși, minor, cu toate că niciodată nu voi uita distorsiunea respectivă, felul cum mușchii faciali s-au crispat și au creat acea expresie în care citeai absolut orice: dispreț, silă, milă, lehamite... Mă simțeam vinovat în fața aceluia om deoarece îl dezamăgeam iar el, în mod sigur, aștepta altceva de la mine. Și atunci, de la sine înțeleș, cu orice preț, am sărit din ambarcațiunea de lux în care moțaiam, într-o barcă nesigură, pe care orice val mai înalt ar fi răsturnat-o. A fost o alegere cu totul neprevăzută, dar de neevitat. Aveam nevoie să-mi asum riscul... Poate și părintele meu, în deportare, a trăit o asemenea clipă a fugii din propria ființă. Nu s-a mai putut gândi la ziua de mâine, ci doar la explozia sinelui, care-l desprindea de orice determinare...

Am stat în România exact o săptămână, interval care, subiectiv, s-a întins mult mai mult. Timpul, deci, pentru mine a trecut fantastic de încet, dar nu fiindcă m-aș fi plictisit, ci din cauza unei intensități a trăirilor care dilatau enom clipa. Desigur, au contribuit la aceasta discuțiile avute cu Miclea. Teoria lui despre strada românească m-a bulversat și m-a sedus. Rămâneam seara cu ochii ațintiți asupra bulevardului care taie în două Bucureștiul de la est la vest, urmărind aglomerația indistinctă,

pachetele de oameni întrepătrunse, pierzându-și individualitatea, urmăream atent până ce pierdeam simțul concreteței și simțeam că totul e o irealitate care impune o coregrafie a spectrelor. Ceea ce vedeam mă determina să mă gândesc la Dante cu și mai mult interes. Miclea se bucura că poate astfel să mă atragă de partea lui fiindcă, așa cum a mărturisit, asta l-a distrus pe el, strada indolentă, nesimțită, strada curgătoare cu toate dejecțiile, măruntaie, viscere, un clocot de globule albe și roșii, o patologie vizibilă care sparge carcasele. La un moment dat, după ce băuse aproape un litru de vin, cu toate că nu dădea nici un semn de ebrietate, a spus niște lucruri care nu erau neapărat surprinzătoare, dar în orice caz au scobit un crater adânc în mintea mea.

- Herr Haller, pe mine m-a distrus strada fiindcă nu am reușit să mă fortific în interiorul bisericii sau al familiei, nu am reușit și cu asta basta. Strada a fost mult mai puternică, m-a corupt, m-a mânjit, m-a transformat într-o cârpă. Dar mai presus de stradă, a fost o idee. Mi-am dat seama că eu nu pot fi nimic, nici profesor, nici avocat, nici medic, pur și simplu, nu pot exercita nici o profesie, nu pot fi nici măcar artist, poet, pictor, muzician, nu pot să intru nici în rândul clerului sau să mă duc undeva în creierului munților ca să iasă din mine, precum un grifon dintr-un ou de reptilă, un schimnic sublim, os din osul muntelui și coastă din coasta cerului. Nu mi se potrivește nimic fiindcă eu vreau să fiu vizionar, să văd cu ochii duhului ceea ce marii majorități îi este interzis. Asta a fost miza mea și, ca pe dumneavoastră, aceste vise nebunești m-au condus spre Dante Alighieri. De acum încolo vă rog să fiți atent fiindcă vă voi spune ceva esențial.

A făcut o pauză, m-a rugat să-i mai comand ceva de băut, mi-a făcut din deget a dojană și m-a rugat că, dacă în cafenea va intra vreunul din colegii de catedră, să nu mă simt stingherit fiindcă, într-adevăr, nu e tocmai plăcut să fii văzut în compania unei persoane declasate așa cum este el, cu alte cuvinte, să fiu tare și să suport disprețul care va veni din partea distinșilor universitari, mai ales dacă în cafenea își va face apariția eminentul Ion Bogdan cu a lui soție, tot eminentă și tot expertă.

- O să susțin acum o Conferință cu majusculă, ale cărei idei nu le-am împărtășit nimănui până acum, sunt secrete, ha, ha, ideile sunt coapte la foc mic și pervers, iar cărturarii zilei luminoși, niște sereni, ha, ha, precum dumneavoastră, Herr Serenus Haller, abia așteaptă să-și facă peste ele nevoile.

Nu m-am simțit ofensat și, cuminte, am fost numai ochi și urechi. Conferința lui era de fapt perechea nocturnă a conferinței mele. Era ca un soare miezonoptic care se aprinde când celălalt apune.

- Pentru mine Dante nu a fost un poet ca alții și, în general, în perioada când a trăit el, dacă te ocupai de poezie, nu-ți îngăduiai nici o neglijență. Adică raporturile cu cuvintele erau extrem de tensionate și orice scăpare din vedere putea să conducă la rezultate dezastruoase. Spune însă asta unui puștan de acum insolent sau unui profesor covârșit de galoane și te va trata ca pe un ageamiu sau ca pe un isteric. Dar pe mine nu mă interesează atitudinea lor, eu caut adevărul fiindcă doar adevărul te face liber. M-am săturat de minciuni și prefăcătorii. De aceea Dante pentru mine este dovada însăși a libertății. El a văzut iar libertatea asta înseamnă: văz dincolo de orice barieră. M-am întrebat mereu ca un naiv sau ca un nătâng dacă el chiar a călătorit în lumea cealaltă. Imprudent, într-un moment de maximă vulnerabilitate, am aruncat această idee într-o ședință de catedră. Cred că de atunci am încurcat-o. Dacă stimabilii s-ar fi amuzat pe seama mea încă ar fi fost bine. Ar fi continuat să mă considere ca până atunci, un comediant, un om în fond simpatic căruia îi place s-o facă pe clovnul. Numai că Ion Bogdan nu gustă glumele și în consecință nu m-a privit cu indulgență. Dimpotrivă, a identificat în mine un pericol, ceea ce cumva mă onora fiindcă mă lua în serios, dar care erau efectele? Din clipa în care distinșii mei colegi de catedră au înțeles că eu chiar CRED în voiajul dantesc și nu-l consider doar o convenție poetică, au întors foaia. Trebuia să fiu neutralizat, marginalizat, denigrat. Nu aveam ce căuta în mijlocul lor. Din fericire, excluderea mea a tot fost amânată, dar stigmatul nu s-a șters. Eu eram ăla care crede în Dante, ha, ha, ha, ha... Cine mai e ca mine? Caraghiosul caraghioșilor, saltimbancul saltimbancilor, tontul tonților. Dar de-al dracului m-am ambiționat și nu am cedat un pas. Îmi apăram ideile așa cum ursoaica își apără puii. Domnilor, stimați colegi, Dante a fost pe lumea cealaltă fiindcă tot ce a scris a fost văzut. Una este să vezi, alta e să imaginezi. Dante a văzut, nu și-a imaginat. Vorbeam de parcă aș fi fost la o tribună și zeci de urechi mă asculltau. Nu mă asculta nimeni, mergeam pe stradă și vorbeam de unul singur, bâiguiaam ca un nebun pe care oamenii îl arată cu degetul. Iar apoi, printr-o piruetă filosofică, mă corectam: Dar să ne înțelegem, domnilor, nu a văzut grosier, nu cu ochii ăștia a văzut, ci cu ochii duhului, călătoria lui Dante în cele trei lumi a fost făcută în duh, ceea ce n-o face mai puțin credibilă decât dacă ar fi făcut-o în trup. Mi se părea că ipoteticii ascultători s-au plictisit și-și iau, unul câte unul, tălpășița. Atunci, ca să-i rețin, am efectuat o manevră magistrală: Domnii mei, distinși colegi, prestigioasă aulă universitară, mai am ceva să vă spun. Dante Alighieri nu a fost pe lumea cealaltă cu trupul, dar pe vremea lui, în acel obscur și apăsător Ev Mediu pe care nu contenim să-l criticăm,

au existat niște anonimi fabuloși care, cu orice preț și cu orice risc, au găsit ușița pe unde s-au strecurat și s-au pomenit în marea împărăție de dincolo în care tot mai puțini cred. Da, domnilor, trecerea acestor indivizi a însemnat un curaj supraomenesc. Probabil că ei au fost și o țără nebuni de s-au încumetat să pătrundă într-un univers care oamenilor normali le este complet închis. Iar închiderea se accentuează pe măsură ce numărul celor care nu cred în deschidere crește. Este ca și cum m-aș afla în fața unui zid și mă dau cu capul de el încontinuu fiindcă pentru mine e numai zid și atât. Dar altul vede și altceva. Vede ușița, firida, crăpătura pe unde el și numai el se poate furișa. Asta e deosebirea între cei mulți și proști și cei puțini și aleși. Dante a făcut parte, evident, din a doua categorie. Lui i-a revenit misiunea de-a lăsa mărturie a ceea ce a văzut, protejat de duhul care-i permitea să vadă, dar în același timp îl ținea pe loc. El nu putea nici să-și încalce, nici să-și depășească atribuțiile. Pe mine însă mă interesează mai mult anonimii care au realizat imposibilul. Unii nu s-au mai întors de dincolo, alții au revenit puternic traumatizați, incapabili să scoată o vorbă. Și de aceea a fost nevoie de unul ca Dante... Dar nu vă închipuiți ce ar fi însemnat ca aceia care au fost cu trupul dincolo să spună ce au văzut?

Herr Haller, toată lumea creștină are în față un scut prin care se apără de atacurile celor care vor să spulbere până și puținul de credință rămas în inima noastră. Atingem scutul și va scoate un sunet trist al resemnării. Sunetul acesta ne spune că din moarte nu s-a întors nimeni și în consecință nu avem încotro. Trebuie să credem în ceva ce nu vedem și despre care nimeni nu suflă o vorbuliță. Dar pe vremea lui Dante, repet, în acel întunecat Ev Mediu, au existat făpturi care au văzut ce e dincolo, i-au văzut pe cei răi, înlănțuiți, și pe cei buni, ușori ca un fulg, au văzut și categoria intermediară, a

indecizilor, aceia care nu au știut pe ce drum s-o apuce, așteptând o viață întreagă și sperând că va veni cineva care-i va lua de mână. Eu mă gândesc, Herr Haller, că dacă ființele acestea s-au întors printre noi având mințile răătăcite, aceasta nu se datorează atrocităților văzute pe celălalt tărâm, ci pur și simplu faptului că au văzut cum poate arăta sufletul cuiva după ce a murit. Noi, aici, nu vedem decât măști agreabile sau respingătoare, asta-i fața omului pe pământ, dar smulge-i fața, smulge-i-o și te vei confrunța cu un abis amețitor. Așa ceva se întâmplă după moarte când omul nu mai are acoperământ și, dezvelit, arată tot ce a ținut ascuns preț de o viață. Iar dacă, tu, călător curajos, vezi asta, atunci, de la sine

înțeles, mintea ți se face țândări, nu mai poți fi omul dinainte, ci un infirm, un nenorocit, ha, ha, un vizionar. Exact ceea ce am vrut eu să fiu. VIZIONAR. Din acest motiv m-am apropiat de Dante. Și dumeavoastră v-ați apropiat, toți cei care-l înțeleg pe ghibelin sunt frații mei, formăm o mare familie în care intră și prietenul acela la a cărui înmormântare, spre rușinea mea, nu am fost prezent. Și el gândea ca mine, amândoi visam să ne întoarcem în timp sau timpul lui Dante să recucerească timpul nostru și astfel să trăim emoția de-a găsi ușița care deschide calea spre celelalte lumi. Am simțit că intru în pielea nebunilor anonimi care au coborât, cum scrie în mitologie, pe scări înguste și colțuroase spre tărâmul de dincolo. Am sperat că se va deschide și pentru mine o trapă și-mi va arăta drumul într-un pântec negru. Asta-i adevărata credință. Acolo unde un miliard de oameni nu vede nimic, tu să vezi crăpătura care se lățește exact cât e necesar pentru a pătrunde pe acolo, aceasta e calea, eu sunt calea, adevărul, viața, cuvintele lui Hristos au fost murmurate și de Dante înainte de-a începe să scrie Divina Commedia...

L-am ascultat o seară întreagă. La ora închiderii ne-am ridicat de la masă și am ieșit din local. Pe stradă oamenii se răriseră iar cei care mai erau își iuțeau pașii. În schimb, luminile din jur catifelate aveau grația lor punând în evidență arhitectura clădirilor monumentale. Roțile mașinilor fâșâiau pe asfaltul umed. El s-a îndreptat spre stația de autobuz, după care, brusc, a devenit victima unor convulsii puternice. I se zguduiau umerii și, din ce în ce mai supărat pe sine, se izbea cu palma pe frunte.

- Am uitat că nu mai locuiesc acolo...

Și a arătat în direcția în care bulevardul cobora, ducând spre parcul Cișmigiu, am aflat că așa se cheamă spațiul verde din centrul orașului, iar apoi spre clădirea Operei.

- Nu mai locuiesc, unde locuiesc? Oh, Doamne, de ce nu ai avut milă de mine?

Cuvintele lui m-au speriat și, aproape fără să vreau, m-am dus spre el, l-am îmbrățișat pentru a opri șirul acela de spasme. Aceea a fost a doua seară petrecută împreună după care a mai urmat una, iar în a patra zi, ultima înainte de plecarea din România, a venit deznodământul de o duritate fără seamăn. De altminteri, a reprezentat prima știre a serii. Aveam avion dis de dimineață, dar nu m-am putut desprinde multe ore din fața televizorului. Informația respectivă îmi jupuia pur și simplu sufletul. Nu mai eram eu, ci, așa cum spusese el, acela de după moarte când sufletul nu mai are acoperământ și arde cu o vâlvătaie insuportabilă. În trei zile consumasem o substanță psihică pe care alții o pot economisi zeci de ani. Totul plecase de la atacul acela convulsiv căruia îi căzuse victimă.

Nu a vrut atunci să-mi dea nici o explicație. Mi-a și spus că despre așa ceva nu poate vorbi. Poate vorbi despre Dante o mie și una de nopți, dar despre viața lui nu poate sufla un cuvântel. Fiindcă e mult prea mizerabilă și îi e atât de rușine de persoana lui încât exprimarea a devenit imposibilă. Se află, de altfel, în situația aceluia care, prin halul de mizerie în care a ajuns și chiar prăbușit în fața unui duhovnic, are maxilarele încleștate. Oamenii își închipuie că va face o spovedanie senzațională. Nici pomeneală, penitentul e mut iar muștenia măsoară tocmai greutatea pedepsei. L-am lăsat atunci în pace, dar nu mi-ar fi dat prin minte că nu va mai avea de trăit decât două zile. Dar așa e întotdeauna, nu anticipăm nimic, nu avem antene și senzori pentru citirea viitorului. Nici tata în ianuarie 1945, om liniștit care-și vedea de meseria lui, nu credea că va fi luat de acasă și zvârlit la mama dracului, în Rusia genunelor și a gerurilor. În ultima zi am continuat să scotocim în opera lui Dante căutând sensuri speciale, la care cărturarii oficiali nu se uită. Miclea o ținea una și bună că, dacă pe poet îl scoți din paradigma Evului Mediu, l-ai omorât. El nu poate fi înțeles decât împreună cu epoca sa, cu mentalitatea de atunci, cu moravurile respective, cu tot ce era omul medieval. Altfel, rămâne un poet fie și excepțional, dar atât. Și iarăși obsesia majoră: Dante nu a fost doar poet, a fost vizionar și a transmis un mesaj care străbate timpul cu o forță copleșitoare. Este de fapt, un mesaj evanghelic, cuvântul tradiției care vrea să ne convingă că viața începe după moarte sau după moarte tot ce a fost confuz în timpul vieții ajunge să se limpezească.

- Herr Haller, orice autor depinde de vremea în care a trăit. Dar în cazul lui Dante dependența e cu atât mai mare. Noi am învățat că Evul Mediu a fost un ev întunecat, sumbru, incult, nimic mai neadevărat. În perioada aceea oamenii au trăit cu frica lui Dumnezeu și ce poate fi mai prestigios decât să te afli permanent sub o asemenea veghe? Frica față de ceea ce e mai presus nu te umilește, ci te înalță. Fiindu-ți frică recunoști că cineva te veghează. Veghea aceasta e iubire, dar până ajunge în iatacul inimii noastre străbate ere ale glaciațiunii, așa că bietul muritor o percepe doar ca frică. Omenirea în Evul Mediu a fost cel mai mult iubită de Dumnezeu. Aceasta din simplul motiv că Domnul nu a lăsat-o să-și facă de cap, a tăiat de la rădăcină tentația spre confort, lene și huzur. Anul o mie a fost un seism. Dacă s-ar fi putut realiza un sondaj așa cum se fac acum, 99 la sută dintre chestionați ar fi spus că în acel an va avea loc a doua venire a lui Hristos. Au trecut însă mai bine de două mii de ani și Domnul tot își amână venirea. Amânarea aceasta a contribuit decisiv la lenea noastră interioară. Spiritual vorbind, am ajuns cei mai mari puturoși. Necredința este patroana inimii noastre transformate în bordel. Dar haideți înapoi în

Evul Mediu. Aici eu am descoperit o idee importantă. Ne laudăm, chipurile, cu Uniunea Europeană, dar proiectul acesta e valabil încă de pe timpul lui Carol cel Mare. Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germanică care a moștenit ruinele Imperiului Roman de Apus, moștenire pe care a restaurat-o glorios, este de fapt Uniunea Europeană de acum, dar cu totul și cu totul alte dimensiuni spirituale. Și aici vine Dante și-și joacă rolul. Acel imperiu era bipolar, disputat între Împărat și Papă. De aici izvorăște toată tensiunea negativă care a distrus Evul Mediu. Amândoi credeau că-l reprezintă pe Dumnezeu pe pământ, dar nu știau că mai există cineva care cuprinde în persoana sa ambele puteri: sacerdotală și temporală. Acesta a fost adevăratul Împărat și în el a crezut Dante Alighieri. Nu numai că a crezut, dar a făcut și cunoștință cu el. Probabil, Herr Haller, ziceți că bat câmpii. Nu e exclus, dar călătoria în cele trei lumi făcută de poet cu duhul, și de nebunii anonimi cu trupul, nu ar fi fost posibilă fără permisiunea tocmai a acestei persoane misterioase, căreia ar fi trebuit să i se supună atât Împăratul cât și Pontiful. Faptul că persoana aceasta îl reprezenta pe Dumnezeu îi dădea puterea rarisimă de-a evidenția continuitatea țesutului cosmic, de-a identifica acele strâmtori secrete și crevase imperceptibile, de-a realiza harta tuturor intrărilor și ieșirilor dintr-o lume în alta. Înainte de creștinism persoana aceasta se manifesta vizibil. Regele și Marele Preot erau unul și același. Cred că astfel se explică sănătatea civilizațiilor și culturilor care au precedat lumea creștină. Odată cu Hristos însă, lucrurile s-au complicat îngrozitor. Hristos nu a mai vrut să apară de la bun început în toată gloria sa. L-au văzut transfigurat pe Tabor doar Petru, Ioan și Iacob, restul nu a văzut nimic decât un om pe care stăpânii zilei l-au torturat și batjocorit. Dar nu vă închipuiți, Herr Haller, ce ar însemna ca Hristos să-și facă apariția așa cum este el de fapt, Rege, Preot și Vizionar, să comprime toate calitățile și să explodeze în fața mulțimilor uimite? Înainte de această clipă privilegiată, omenirea va mai trăi însă ceva excepțional. Persoana care cuprinde în sine ambele puteri și care nu e Hristos, va ieși din anonimul său și ne va zgudui prin evidența sa. Ei bine, eu, unul, cred că nu va fi o singură apariție. Persoana va apărea periodic, dar nu va fi percepută decât de foarte puțini, să-i numeri pe degete. Așa cum misterul are în structura sa un element parșiv, capii celor două puteri, Împăratul și Papa, tocmai ei, nu vor sesiza apariția, aici e marea viclenie a Providenței, pe când un om simplu o va sesiza. Din păcate, în momentul acela, va amuți și nu va mai fi în stare să zică un cuvânt. De parcă ar fi știut că așa ceva se poate întâmpla, persoana i se va arăta și lui Dante bunăoară sau unuia de calibrul său. Atunci voalul va cădea de pe ochi și poetul va vedea în duh

harta de care vorbeam, a intrărilor și ieșirilor, firide, lucarne, ușițe, un univers viu ale cărui paliere comunică între ele neîncetat. Ce ne spune Dante? Că de fiecare dată când se cutremură muntele Purgatorului, un suflet pornește către cer. Nici nu s-ar putea altfel. Atunci, sufletele înlănțuite se desfac din cătușe, poetul începe să scrie, corzile vocale ale cântărețului se dezmoțesc. Dar apoi coboară bezna, e inevitabil și groaznic. Și nu avem încotro și ne întrebăm: Cât urmează să treacă până când lumina va răsări din nou și se va ivi un alt vizionar? De aceea nu am vrut să fiu slujbaș sau meseriaș, nu am vrut și pace. Am vrut să fac parte dintre cei aleși pentru care viața e fie o secundă, atât durează vâlvătaia viziunii, fie o sută de mii de ani de temniță și de singurătate. Acum se pare că am intrat într-un interval fără sfârșit. Navigăm pe o mare căreia nu i se vede capătul. E marea cu un singur țârm, acela de unde ai plecat, dar nu știi unde ajungi, dacă mai ajungi, dacă vei mai vedea din nou pământul, dacă și dacă... Toți marinarii îmbătrânesc și mor iar vasul nu mai e altceva decât o ambarcațiune a fantomelor care mai mor și ele odată până când apar fantome și mai fantomatice, stafii din care s-a scurs și ultimul strop de vlagă și pe care nu le va spulbera vreun taifun, ci doar o ușoară adiere de primăvară...

Teoria lui, ironia soartei, era previzibilă, dar numai până la un punct. Deosebirea pe care o făcuse între văz și imaginație mă ungea pe suflet deoarece la rândul meu o intuisem. Și eu știam destule despre conflictele din Evul Mediu dintre împărați și papi, despre lupta lor pentru supremație, despre papii războinici pe care-i interesa mai mult puterea terestră decât grația duhovnicească, Grigore al X-lea, Clement al V-lea, Bonifaciu al VII-ea, de partea cealaltă, dinastia Staufenilor, dar mintea nu mă dusese până acolo încât să am habar că ar exista o entitate care cuprinde ambele părți și le unește. Aceasta, evident, nu poate fi decât Isus Hristos, dar, conform teoriei lui, ar mai fi cineva...

Perceperea umbrei are loc prin lumină, mi-a spus el spre sfârșit, ceea ce mi s-a părut excepțional și a pus degetul pe rană. Dacă am trăi numai în întuneric nu am ști acest lucru. Trebuie să vină măcar o rază subțire ca firul de ață ca să facă bezna sensibilă. Atunci omul se trezește din somn sau din moarte și tânjește spre libertate. Dar invers situația nu e posibilă. Perceperea luminii nu are loc prin umbră. În tumultul soarelui pot să coboare mii de perdele de umbră fiindcă nu ne deranjează, nici nu le observăm, și nu creează nici un contrast. Numai că noi nu trăim în lumină, ci în beznă. Dacă am trăi în lumină probabil că am fi sfinți, suiți la cer și izbăviți de orice pătimire. Din păcate, așa ceva omul cunoaște foarte rar în timpul vieții. El are sădită în inimă speranța, dar o vede

înflorită abia după ce moare. De aceea, pe chipul muribunzilor care au mers pe drumul sfințeniei citim o iluminare neverosimilă deoarece ei deja întrezăresc ceea ce după moarte va deborda prin frumusețe și mireasmă.

M-a întrebat el:

- Deslușiți pe fața mea așa ceva?

Nu știam ce să-i răspund. Nu observam nimic, dar întrebarea suna funebru, ceea ce avea să se împlinească. A continuat:

- Eu nu am mers spre sfințenie prin nevoițe, abțineri, sacrificii, dimpotrivă, dar în sufletul meu a avut loc permanent un zbucium dumnezeiesc. M-au atacat niște convulsii periculoase. Așa se petrece mereu când cobor din delirul speculativ în camera friguroasă a lucidității. Sunt lucid și nu mă mai pot ține pe picioare. Mă uit înapoi, acolo unde locuiam, un apartament de bloc, modest, dar normal, așa cum trăiesc milioane de bucureșteni, așa cum au trăit părinții mei, nu vilă în Cotroceni, în Domenii sau în Mogoșoaia, ci apartament obișnuit, confort 1, racordat la rețeaua de termoficare, cu apă, electricitate și canalizare. Am fugit însă de acasă și m-am dus în partea exact opusă a orașului, undeva dincolo de gara Obor, în Baicului, așa îi spune acestei mahalale insalubre unde, bațocura soartei, tronează ditamai blocul de 25 de etaje care se vede încă de la Foișorul de Foc, când te afli de exemplu în troleibuzul 69 care se hurducă și scârțâie de zici că acum se rupe într-o sută de bucăți. Care arhitect cretin a putut gândi un asemenea proiect? În jur supurează niște blocuri de garsoniere confort 3, cangrenate, în care stau înghesuite ființe răpănoase, ca niște șobolani, care ies la cumpărături sâmbăta sau duminica, având o uitătură rea și colțoasă. Figurile lor șui, smintite bagă groaza în tine, mai ales dacă îți dau seama că nu ești de-al lor, nu aparții aceluiași cartier, deci, cum ar veni spus, ai venit acolo în vizită... Vrei să-ți iei numaidecât tălpășița, dar ei te-au înconjurat și nu-ți dau drumul. Nu-ți fac nimic, dar vor musai să se vâre în sufletul tău, să scormonească acolo până văd că sânğerezi și te întreabă: Vii aici fiindcă ai o fetiță? Îi dai la buci? Oho... Încep să râdă, să-și dea coate iar tu trebuie să intri în jocul lor fiindcă, dacă o faci pe ofensatul, ai belit-o. Cetățenii te-au mirosit și atunci caută pricină de gâlceavă. Dar, iertați-mă, nu pot să vorbesc despre asemenea lucruri. Mai bine mă întorc la Dante...

Nu am mai vorbit despre Dante. El a plecat repede în seara aceea. L-am văzut că se urcă tot în troleibuzul 69 pe care-l evocase, dar nu pentru a merge spre vest, ci spre est, 69, a mai spus el înainte de-a ne despărți, și a început să râdă. Atunci l-am văzut pentru ultima oară. Fisa mi-a căzut însă cu greutate. Întrucât nu sunt o persoană pe care s-o preocupe sexul, numărul respectiv nu-mi spunea nimic. Într-un târziu,

vizualizând, mi-am dat seama că e vorba de o poziție sexuală pe care o practică partenerii amatori de perversiuni. Aha, de asta râdea stimabilul! Pe mine nu mă amuza deloc. Am vrut să fug după el și să prind troleibuzul. Chiar am iuțit pașii, apoi m-am lăsat păgubaș. Oh, dacă aș fi știut că e ultima oară când îl văd... Dar ce era la urma urmei decât o cunoștință oarecare pe care poate aș fi invitat-o în Germania odată și odată, deși compania lui nu-ți prea făcea cinste. Avea o igienă discutabilă, vestimentația lăsa de dorit, cămașa boțită, pantofi scâlțiați, pantaloni cu umflături la genunchi, singurul lui rând de haine...

În dimineața zilei următoare am trecut pe la Universitate pentru a-mi lua rămas bun de la gazde. Prima persoană pe care am întâlnit-o a fost Ion Bogdan. S-a mirat când m-a văzut, făcând o mutră care m-a descurajat. Ce să-i mai spun? Omul se mira sincer că mai sunt în țară.

- Păi n-ați plecat?

- Nu, am trecut prin Sibiu, doar prin părțile acelea m-am născut. M-am întâlnit și cu colegul dumneavoastră de catedră, Miclea parcă-l cheamă...

Profesorul s-a strâmbat de parcă cine știe ce informație neplăcută ar fi primit. Numai că demnitatea lui de cadru universitar nu-i permitea să aibă ieșiri necontrolate. Voia să pozeze în persoana indulgentă, chiar miloasă, care nu-și părăsește aproapele și, ce mai, la o adică îi întinde chiar o mână de ajutor.

- Miclea e un caz, fără îndoială, păcat de el. Am fost chiar colegi în studenție, am audiat aceleași cursuri, l-am apucat chiar pe Nemoianu înainte de-a pleca din țară, pe Vera Călin, pe Cornelia Comorovski, dar de atunci mi-am dat seama că e amenințat de un entuziasm nesănătos. E bine să fii entuziast și să combați apatia, dar în cazul lui friza patologicul. Devenea enervant iar profesorii voiau să-l tempereze. Lui i se părea că face mari descoperiri intelectuale, dar i se atrăgea atenția că nu-i nimic nou sub soare iar așa zisa lui revelație a fost consumată de alții înaintea lui. Toți voiau să-l dezumfle ca să n-o mai facă pe geniul. A rămas la catedră, dar a avut prestații mediocre. Studenții, când auzeau că-l au la seminar, făceau cerere la decanat să fie mutați la alt profesor. Cu chiu, cu vai, l-am păstrat și nu l-am dat afară, dar, mai nou, am aflat că și-a părăsit familia. Asta le întrece pe toate. Noi i-am ascuns gafele cât am putut ca să aibă și el o leafă iar musii își făcea de cap cu o femeie culeasă de pe stradă...

- Chiar așa?

Ion Bogdan se strâmbă din nou și mă informă că această conversație lui nu-i face absolut nici o plăcere. M-a salutat rece și mi-a

urat drum bun. Ceea ce am aflat mă tulbura nespuse, mai ales că, punând cap la cap cu ce mai știam, toate se lipeau perfect. Ion Bogdan nu scornise nimic spre a-l denigra pe om. Dacă nu ar fi stat așa lucrurile, de ce Miclea s-ar mai fi plâns că și-a pierdut vechea locuință și a ajuns să stea într-un coteț? De ce privea cu jind în direcția în care mergea troleibuzul 69 în timp ce îl lua în sens opus? Eram aproape tentat să-mi amân din nou întoarcerea, dar ar fi însemnat să întind coarda. Helga, oricât de răbdătoare, oricâtă încredere avea în mine, sigură că nu pot face prostii, m-ar fi privit cu suspiciune. Nu a mai fost însă nevoie de nici o nouă amânare. Situația s-a clarificat în 24 de ore. Ajuns la aeroport, m-am îmbarcat în aeronava cu destinația Frankfurt. Acolo schimbam ca să ajung în Karlsruhe. Liniștea lui Carol cel Mare putea să coboare asupra mea.

Dan Stanca (dreapta, alături de Cristian Livescu și Cassian Maria Spiridon), laureatul ediției a IV-a (2020) al Premiului național pentru proză ION CREANGĂ.

Nicolae BREBAN:

„Exilul este o înstrăinare. Ne gândim
la înstrăinările vechi, fundamentale”

- Aveți o lungă experiență a exilului, pe care v-ați asumat-o cu gândul, poate, de a vă scoate cărțile în lume. Aș vrea să revenim la prima întrebare a dialogului nostru, unde vorbeam despre destinul exemplar al lui Cioran, rugându-vă, de această dată, să vă referiți mai pe larg la exilul scriitorului român la Paris...

- După război, exilul a fost o stare excepțională. Exilul însuși e o stare excepțională. E adevărat că exilul lui Cioran în '36, când a ajuns la Paris, era un exil de tip estetic, de tip individual. După război, când în țările din Est s-a instalat totalitarismul, exilul a prins o coloratură mai brutală, politică. Mai ales în ultimii 10-15 ani ai lui Ceaușescu, a fost un fel de exod în masă. Și ceea ce-i mai grav e că a fost exodul elitelor, exodul specialiștilor, exodul oamenilor formați cu atâta cheltuială și dificultate în diverse domenii fundamentale ale societății. Prima oară eu am mers la Paris în mai '71. Fusesem la Cannes, cu filmul meu *Printre colinele verzi*. M-am reîntors la Paris în iulie '71: am găsit vechiul exil. Am rămas atunci patru luni acolo. În vara aceea, cum se vede și în cartea lui Țepeneag, *Un român la Paris*, am fost conștienți de cotitura pe care o făcea Ceaușescu. A fost începutul dictaturii. Am avut ocazia, atunci, și timpul să cunosc vechea emigrație, straturile vechii emigrații culturale, bineînțeles. De exemplu, Aurora Cornu, fosta soție a lui Marin Preda. Soțul ei, Aurel Cornea, a lucrat ca inginer de sunet la Antenne 2. Constantin Tacou, un editor formidabil, proprietarul și directorul unei edituri, „Cahiers de L'Herne”, sau Jean Pârvolescu, unul dintre cei mai buni poeți și scriitori români din exil. Ultimii doi au fugit cu niște peripeții fabuloase din Iugoslavia, unul dintre ei a trăit și într-un lagăr sârbesc. Era cât pe-acți să fie împușcat. Dar exilul, mai ales la Paris, are o mare istorie și un mare prestigiu de un secol și jumătate. Exilul cultural, vreau să spun.

- E bine folosit în acest caz termenul de exil?

- Înainte era vorba de o aventură, de o fugă, de o șansă, era exilul în sensul grec. De fapt, ai avut în vedere cuvântul exil în accepție greacă. Exilat înseamnă, de fapt, cel izgonit. Aristide a fost izgonit de la treburile cetății și din patria sa, iar pe vremea grecilor cea mai grea pedeapsă, mai grea și decât pedeapsa cu moartea, era pedeapsa exilului. Sub comunism, în ultimii 50 de ani, exilul era invers. Nu era o izgonire, ci o fugă. Lumea fugea de un sistem economic și politic insuportabil. Exilul individual și estetic a început abia sub Ceaușescu. Înainte vreme nici nu puteai să fugi. Până la începutul anilor '60 nu pleca nimeni. Erau cazuri foarte rare. Unii evrei primeau pașapoarte, cei care aveau familii în străinătate. Îl știu pe Edgar Reichmann, amicul meu, care a plecat în '57. L-au cumpărat, s-au făcut presiuni din partea familiei și a Israelului, și a plecat la Paris. Dar aceste cazuri erau foarte rare. De altfel, aș îndrăzni să spun, înainte de venirea lui Ceaușescu, existau puține șanse de a putea pleca. Sigur, cu enorme sacrificii, cu lupte care durau ani de zile, riscând izolarea în societate și zeci de mii de șicane și necazuri. Nu mai vorbesc de frontieriști, care erau bătuți și închiși pe ani de zile. Când m-a întrebat Eugène Ionesco, la Paris, prin '70, de ce nu plec din România, i-am răspuns că trebuia s-o fac când eram tânăr. Apoi nu mai puteam – eram legat de ceva ciudat din România.

- *Ionesco v-a vorbit despre exilul lui?*

- Nu. Cu Ionesco n-am ajuns niciodată la confesiuni. Spre deosebire de Cioran, cu care m-am împrietenit.

- *Exilul pentru Cioran ce însemna?*

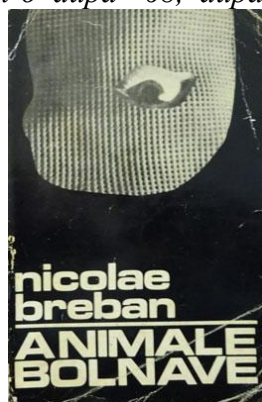
- Pentru Cioran era o fugă individuală. El nu fugea de România sau de vreun sistem politic din România. Nu fugea nici de poliția română, nici de șeful Statului. Nu știu dacă spune undeva de ce a fugit. Nu știu dacă el știe de ce a fugit. Existau două poziții fundamentale în exil. Sunt oameni care au avut ocupație burgheză, care n-au făcut o mare carieră în țară și cărora le este mult mai ușor să înceapă o altă viață. Dar pentru cei care au obținut deja unele succese sociale, merite, premii, cărți publicate, cum a fost Emil Cioran, readaptarea e foarte grea. În plus, la scriitori se adaugă obstacolul limbii. Obstacol din care Cioran a făcut după aceea o performanță.

- Dar poate că starea de exil este benefică scriitorilor? James Joyce a stat permanent în exil...

- În cazul lui Joyce, și poate în cazul lui Cioran, era vorba de o incapacitate de a suporta propriul sol, propria cultură. Era o aventură individuală și, presupun, disperată. La Joyce e mai firească, pentru că nu avea succes în țara sa. Cioran avea deja cinci cărți publicate în România și Premiul Fundațiilor Regale, care era un premiu de mare prestigiu. Deși își începuse formidabil cariera. E un caz de idiosincrazie privată, greu de explicat. În orice caz, și eu am trecut prin aceleași torturi. Unii dintre exilații politici, scriitori, îmi reproșează faptul că am spus că am trăit în exil. Spun: nu-i adevărat, Breban n-a trăit în exil, pentru că n-a cerut azil politic. La care Țepeneag a răspuns foarte bine, adresându-i-se lui Goma: un spion, care a cerut azil politic, cum a fost Haiducu, a fost în exil, pe când Breban n-a cerut azil politic și, deci, n-a fost în exil. Iată ce contradicție simplă și grosolană. Exilul e și o stare spirituală. Eu m-am simțit în exil și în țară. M-am automarginalizat eu însumi în clipa când am ieșit din sfera puterii, mai ales culturale, când am fost scos din toate sistemele Uniunii Scriitorilor. Am trăit un puternic exil în România. Un exil interior, cu unele mici întreruperi, care a durat 20 de ani. Dar un om inteligent ar putea să-mi reproșeze: „Dumneata ai fost atacat pentru *Bunavestire*, deci, nu erai în exil, adică nu erai uitat”. Într-adevăr, n-am fost uitat, atacurile au făcut mult pentru reclama cărții, dar în același timp mi-am îngreunat situația. Aceste atacuri au făcut să obțin mai greu bani, să obțin mai greu audiențe la edituri, să obțin mai greu o viză. Deși viza poate că o obțineam mai ușor, pentru că autoritățile voiau să scape de mine. Îmi dădeau viza cum au dat-o multora, ca să scape de ei.

- Ați mai avut autoritatea, pe care ați căpătat-o după '68, după revenirea din Franța, în '71?

- Nu știu dacă s-ar putea spune autoritate. Eram un tânăr scriitor afirmat, promisem câteva premii, *Animale bolnave* avusese un tiraj mare. Într-o lună s-au vândut 60.000 de exemplare. A început prin '68 deja să se vorbească de școala romanului românesc. Părea că am învins în lupta mea contra genului scurt. Lupta mea impusese o școală de roman. Romanul, cum îl înțeleg eu, nu în sensul lui Rebreanu și al lui Sadoveanu, nu cronica socială sau

povestirea. Există povestiri de 600 de pagini, dar care nu-s romane. Romanul în sensul în care îl văd eu, *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann. Romanul-problemă, romanul-viziune. Eram un tânăr afirmat, cu o carieră fulgerătoare, care pe mulți i-a uimit și scandalizat. Aceștia uitau de cei 20 de ani ai mei de *Underground*. Se întâmplă să existe astfel de aglomerări insesizabile în viața unui om și după aceea – o răbufnire. Eu am publicat trei romane unul după altul, dintre care *În absența stăpânilor* și *Animale bolnave* sunt comentate și astăzi cu seriozitate. Eram și un șef de curent al tinerei generații. S-a văzut asta în '68, când majoritatea tinerilor scriitori a acceptat să fiu un fel de lider al lor. Și, într-adevăr, nu i-am dezamăgit, i-am dus la victorie. Am dărâmat tot vechiul Birou al Uniunii Scriitorilor. Au fost scoase toate vechile cadre ale Partidului din literatură, toți scriitorii activați. Și tot atunci, în '68, s-a organizat singura conferință democrată: toată lumea a venit și a votat. Nici înainte, nici după aceea nu s-a mai întâmplat așa.

- *Deci, cariera era acea necunoscută care vă lega de România.*

- Da. Asta m-a legat, asta poate m-a făcut să nu părăsesc România.

- *Petru Dumitriu mărturisea că Occidentul pur și simplu l-a speriat.*

- Dacă mergi la Paris și vii dintr-o mare zonă culturală veche, cum e cea italiană, spaniolă, engleză, sigur că ai să fii înțeles... Există scriitori ruși, englezi și japonezi care au o audiență rapidă la Paris. Parisul e o cameră de rezonanță a Europei culturale. Dacă vii însă dintr-o țară mică, din România, Bulgaria, Afganistan sau țările africane, sigur că nimeni nu se emoționează de prezența ta la Paris. Vedem cazuri, cum e scriitorul ceh Hrabal, care e un imens scriitor. Îi apar cărți la Paris, dar nu sunt atât de des comentate. În timp ce Kundera, care nu-i așa de semnificativ, are o audiență mai mare, pentru că stă la Paris, cunoaște lumea la Paris. Succesul e un fel de manageriat, un fel de administrare a operei. De aceea cere cel puțin două-trei lucruri. Unu. Să vii dintr-o zonă geografică culturală importantă. Tu însuși să te ocupi de desfăcerea mărfii tale, a cărții tale. Să ai abilitatea de a face toate astea. Sau, pur și simplu, faci ca Cioran – rezști. Cioran a ajuns în '36 la Paris. Prima carte a publicat-o după 12 ani. Vă dați seama, după ce a publicat cinci cărți la rând în România, să stea 12 ani fără să publice o carte? În '48 abia a publicat o primă carte în franceză, care, mi-a spus el, a avut doar câteva ecouri. Iar după aceea a mai publicat șapte-opt, despre care nu s-a spus absolut nimic

timp de 30 de ani. Chiar el mi-a spus: timp de 30 de ani nu s-a auzit nimic de el. Vă dați seama câtă rezistență a avut omul ăsta! Să continue să scrie cărți de un înalt nivel ideatic... Câți scriitori n-ar fi cedat, ar fi scris la comandă sau ar fi scris cărți care s-ar fi vândut repede. A avut noroc că a trăit modest, că a avut o soție care a câștigat bani și a avut încredere în steaua sa. Eu l-am cunoscut pe șeful scriitorilor germani în '70, Dieter Lattmann, care mi-a vorbit de Petru Dumitriu. Și mi-a spus: „Colegul dumitale a făcut o greșeală când a venit aici. Noi știam că e un scriitor important român, dar, venind aici, el s-a situat imediat alături de dreapta politică. Or, noi, aici, toți suntem de stânga”. Toți erau social-democrați. Petru Dumitru a făcut o greșeală față de intelectualitatea germană, care pe vremea aceea, în anii '60-'70, forma marea mișcare de stânga. El a mers contra curentului. Pe de altă parte, Petru Dumitru nu s-a înțeles nici cu cei de la *Europa liberă*. Deci, probabil, a făcut greșeli de tact.

- *Există anumite capricii ale Occidentului față de acceptarea sau neacceptarea unui scriitor... Iată, câțiva scriitori care au fost acceptați până la urmă au trăit adevărate tragedii. Am ca exemplu pe Paul Celan, Panait Istrati...*

- Nu-i adevărat. În '70, când s-a omorât, pe Celan nu-l cunoștea nimeni sau foarte puțină lume. Deși era profesor asistent la École Normale Supérieure – școală foarte prestigioasă. În Franța nu era publicat, iar în Germania nu-l cunoștea nimeni. Nu pot vorbi de capricii. Occidentul nu-i femeie, nici măcar bărbat. Occidentul e o lume complexă, enormă, dacă vrei, arogantă, orgolioasă pe drept cuvânt. Occidentul are universități de o mie, de opt sute de ani. O cultură imensă, solidă, care a creat modele enorme în toată Europa, universități de mare prestigiu, mari scriitori. Țin minte, când am ajuns la Paris, în '70, eu, ca un tânăr român inteligent și impertinent, vorbeam de valoarea cărților mele cu un scriitor francez. Și el, plictisit de nedelicatețea mea, mă întrebă: „Dumneata scrii ca Balzac?” Zic: „Nu”. „Ei, atunci să mâncăm mai departe”. Sugerase ideea că n-avem clasici ca Balzac. Noi n-avem, bineînțeles. Deci, nu poți vorbi de capricii. E vorba despre psihologia succesului. Eu am în cap și o carte despre psihologia succesului.

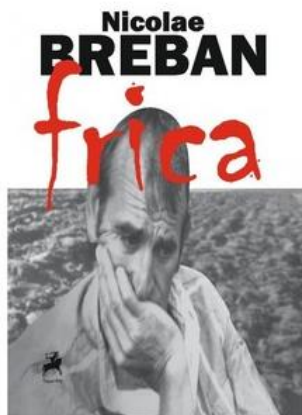
- *Succesul în România sau la Paris?*

- Psihologia succesului în România și în alte țări. Această categorie trebuie abordată la modul absolut. Ce-i acela succes în cultură, în

literatură? Mulți amici de-ai mei îmi spun: „Ei, te-ai dus la Paris, ai stat 10 ani și ce-ai făcut? Ai publicat trei romane și n-ai avut succes”. Dar ce-i acela succes? Să locuiești la Paris și să rămâi scriitor e deja un succes pentru un român. Așa cum pentru mulți tineri din România e un succes să locuiască la București. În al doilea rând, succes înseamnă să publici. Și nu orice – o carte bună. E mai ușor să publici o carte proastă, o carte la comandă, nu? Timp de 30 de ani franțujii au publicat mai ușor și au lăudat cărțile care au atacat comunismul. Deci, cărțile politice... Dacă veneai dintr-o țară din Est cu o carte cu ambiții estetice pure, erai tratat cu ridicare din umeri. Nu erai înțeles. De aceea și Cioran a stat 30 de ani până a fost descoperit. A fost descoperit acum vreo 12 ani. Deci, ce este succesul? Înseamnă să locuiești ca scriitor acolo unde există o mare editură. La Paris e deja un succes să apari la o bună editură. Iar succesul de mass media se produce, dacă primești un mare premiu, sau dacă se vorbește de tine la televizor. Poți să ai succes de la prima carte și poți să ai succes, ca Cioran, abia după 30 de ani. Și aici sunt diferențieri între succese și succese. Mă refer la succesul imediat, de presă. Sunt atâția scriitori francezi care au luat Goncourt acum 20 de ani, dar azi sunt uitați. Pe când domnul Cioran, care n-a luat niciodată vreun premiu, a ajuns unul dintre marii scriitori ai Franței, ai Europei. Iată formele succesului.

- *Domnule Breban, dar am vorbit prea puțin de exilul interior, lăuntric.*

- Sigur, la această realitate, la acest concept, foarte multă lume poate să adere. Foarte multă lume a fost în exil interior. Ba chiar și unii care au lucrat în aparatul Partidului. Chiar D. R. Popescu, care a condus Uniunea Scriitorilor până în ultima clipă. Și dânsul crede astăzi că a trăit într-un exil. Și probabil că a trăit... Nu ca aparatcicul, nu ca oportunistul din el, ci ca omul de creație. Probabil că s-a simțit și el înstrăinat de el însuși. Exilul e o înstrăinare. Și dacă ne gândim la exil, în primul rând, trebuie să ne gândim la înstrăinările vechi, fundamentale. Eu, ca ardelean, am un reflex emoționant când mă gândesc la țărani ardeleni care făceau armata la Viena, care slujeau într-o armată străină, într-un imperiu care nu accepta faptul că noi, românii, existam ca națiune. Și sunt atâția români

care au murit pentru imperii ce ne-au subjugat și ne-au turtit. Iată o formă de exil. De altfel, exilul soldatului e un exil fundamental. Ca dovadă, atâta folclor, atâta literatură, care s-a făcut pe această temă. Soldatul nu numai că trebuia să facă armata sub o putere străină, dar era luat din satul lui cu arcanul. Cum îl vedem la Creangă. Sau exilul copilului de țaran care vine la oraș. Toată literatura română din ultima sută de ani e împânzită de acest sentiment al înstrăinării. E și înstrăinarea ardeleanului care vine în vechiul Regat: Goga, Coșbuc și toți ceilalți. Dar e și înstrăinarea copilului de țaran care vine de la Iași. Este și un exil istoric – la Eminescu. El se simțea străin în secolul lui. El visa la 1400, la Mircea, nu? El proiecta paradisul. Pentru el, secolul al XIX-lea părea un exil. Poate orice mare scriitor se simte în exil printre contemporanii săi...

- *Câte valuri mari de exilați români au fost? Nu numai la Paris...*

- Până în al Doilea Război, n-a existat un exil în masă, cu excepția exilului ardelenilor, din anii '20-'22, după Primul Război Mondial, care au fugit în America, la Detroit, din cauza mizeriei. Până la al Doilea Război Mondial, exilurile erau de tip individual. Generația Eliade-Rădulescu, care a plecat la Paris, era o grupare mare. Deci, singurul exil în masă a fost cel din '20 al ardelenilor. După aceea, războiul a mișcat lucrurile. Au fost și cei care au plecat în timpul războiului, cum a fost Eugène Ionesco. A plecat, de fapt, ca atașat cultural al guvernului Antonescu. Sau Mircea Eliade, care, și el, era atașat cultural. Dar, după sfârșitul războiului, lumea a fugit în masă. Cei care au simțit pericolul comunismului. Asta a durat până în '48. În '48 s-a închis granița. Au mai fost și din cei care au fugit peste frontieră până în '50. Între '44-'48 a fost prima emigrație în masă. Toți cei care au simțit pericolul comunismului au fugit. Nu numai scriitori, au fugit foarte mulți intelectuali, medici, ingineri, proprietari. Tatăl meu voia să plece în '46. A vândut totul, i se oprise un post de preot la Detroit, dar în ultima clipă s-a răzgândit, așa zice, dintr-un patriotism tembel. Dintr-un patriotism pe care îl urmez și eu. După aceea s-au închis frontierele până în '65-'66. Cu unele excepții, unele cazuri izolate și, mai ales, frecvente la evrei. Ei aveau familii în străinătate, care făceau presiuni să-i scoată. De altfel, unii dintre ei, sub Gheorghiu-Dej, au făcut carieră în toate domeniile. Nu vreau să iau o poziție antisemită, se știe, sunt un bun prieten al evreilor. Și în cărțile mele, și în viața mea am lucrat cu evrei. Am o mare stimă pentru acest mare popor care a creat marea carte – Biblia. Din rândurile lui a ieșit Abraham, care l-a descoperit pe Dumnezeu, din rândurile lui a ieșit Iisus

Hristos. Este un popor uriaș, o rasă superioară artistic. Însă mulți evrei au făcut carieră sub stalinisti. E de înțeles, pentru că ei au fost persecutați sub Antonescu, sub Hitler. Au fost deposedați, nu trimiși la ocnă, dar au fost deposedați de averi, dați afară din slujbe... Ei i-au primit pe ruși ca pe niște eliberatori. Și în primii zece ani ai dictaturii comuniste au făcut carieră mare în toate domeniile. În cultură, dar și în Securitate. În armată, în economie, în politică... De aceea, când a venit Ceaușescu, mulți evrei au plecat și l-au acuzat; nu că ar fi nedemocrat, cum era, ci că era naționalist. Și, uite, confuzia continuă până astăzi. În Occident, în străinătate, mulți din cei plecați după război, care au făcut aici carieră, îl critică mai tare pe Ceaușescu decât pe Gheorghiu-Dej. Ceea ce e o falsitate. Marele torționar a fost Gheorghiu-Dej, care a fost omul lui Stalin și a închis zeci de mii de nevinovați, a împușcat sute și mii de oameni, a făcut Canalul, a făcut Aiudul, Piteștiul, i-a omorât pe Pătrășcanu și pe Foriș. La Paris există o româncă de origine evreiască, profesor universitar, scoate cărți, care a făcut elogii stalinismului și lui Gheorghiu-Dej. Și l-a atacat foarte crunt pe Ceaușescu. În mintea acestor evrei și a acestor vechi comuniști nu este grav când un șef de stat este nedemocratic și conduce prin mijloace brutale, polițienești, ci gravă este trădarea internaționalismului comunist. Ceaușescu a păcătuț în fața lor prin faptul că a trădat Cominternul, URSS-ul. Și astăzi mai există evrei, și în țară, și în străinătate, care îl condamnă pe Ceaușescu pentru că a trădat Uniunea Sovietică. Nu pentru că a făcut greșeli enorme, că a fost țaran dezrădăcinat, că a distrus economia, cultura etc.

- *Mai există în exil nostalgici ai lui Dej și Ceaușescu?*

- Pe de o parte, sunt cei care au făcut carieră sub Dej, comuniștii internaționaliști, care-l regretă pe Dej și uită crimele acestuia. Iar pe de altă parte, sunt cei care îl regretă pe Ceaușescu din cauza naționalismului. Românii, așa-ziii români verzi. Nu numai legionarii. Dar cred că și mulți legionari îl regretă.

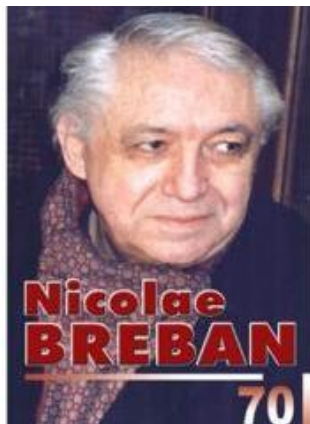
- *Există curentul naționalist la românii din diasporă?*

- Ca și aici, în țară. În țări târziu constituite ca Stat, cum sunt România, Iugoslavia, Cehoslovacia, mai puțin Ungaria, naționalismul e foarte puternic. Când apare agresivitatea la o persoană? Când apare sentimentul de nesiguranță de sine. Un om puternic e calm. Un om

puternic nu atacă în orice clipă, un om puternic nu intră în conflict în fiecare zi. Un om slab, un om nesigur pe el, un om isteric devine agresiv.

- *Există în aceste straturi și o felie a legionarilor.*

- Da, bineînțeles. Legionarii au fost timp de 40-45 de ani, cât a durat totalitarismul comunist, stratul cel mai bine organizat din Occident și din America. Eu sunt puțin uimit că ei nu reapar în România. Există un clișeu care circulă acum în Occident că în România crește antisemitismul... Dar eu mă mir că mișcarea legionară, care a fost decapitată în '41 de Antonescu și Rege, cu ajutorul nemților, nu se întoarce. De ce mă mir? Mă mir pentru că ei au fost o forță puternică politică înainte de război. Eu nu împărtășesc opiniile lor. Dar eu sunt uimit cum ei acceptă ca alți factori, care propagă idei de extremă dreapta, de sorginte de tip ceașist, să le invadeze teritoriul lor ideologic și politic. Repet, în 50 de ani legionarii au fost forța cea mai bine organizată și au dat nume de oameni, cum a fost Ioan Cușa la Paris, un animator al vieții culturale a exilului parizian. Conducea o mare tipografie, era prieten cu Pierre Emmanuel. Lui Eliade i-a scos o carte, *Noaptea de Sânziene*, în care apare și o fotografie – Cușa cu Eliade. Cușa a făcut și o revistă cu Virgil Ierunca. A fost un legionar activ, un politician activ. Și-n Germania, tot ei au organizat emigrația română. Am cunoscut pe un oarecare domn Acrivu la Köln, care era conducătorul legionarilor din nordul Germaniei.

Am cunoscut pe un domn la München, care era conducătorul românilor din sudul Germaniei. Cu domnul Tase am avut și un conflict. Am avut bune relații cu el până în clipa când mi-a spus că asasinatul lui Iorga era o treabă bine făcută. Din clipa aia am refuzat orice contact cu acest om. Iată, în 1970, un domn legionar ca Tase, care era un om bine și care ajuta pe multă lume, justifica asasinatul lui Iorga. Deci, foarte mulți legionari în Occident au fost buni organizatori, au ajutat pe mulți români. De

aceea sunt uimit că ei nu revin acum să-și continue activitatea dinainte de război. Eu nu spun că-i regret. Eu sunt uimit. Ei au fost una dintre forțele politice ale României dinainte de război. Să ne amintim câți intelectuali de marcă au intrat în rândul lor.

- *Ce-i ține legați pe toți legionarii în Occident?*

- Aveau ceva de răzbunat. Și asta te face, probabil, atroce, te face tenace. Ei erau buni organizatori. Ultima mare manifestare culturală de la Paris a fost organizată de legionari. Sau Academia înființată în America e organizată tot de legionari, probabil. Mă rog, domnul Rațiu parcă i-a părăsit. Dar conducerea Academiei făcea congrese naționale, chemând zeci de oameni din toate țările. La bază erau vechii legionari. E adevărat că erau diferite grupuri printre ei. De exemplu, în '70, la un banchet din Köln, eu am făcut o gafă, adresându-mă cuiva ca legionar. Și mi-a zis: „Vezi, voi, tinerii, nu mai știți istoria României. Eu sunt antonescian. Dânsu-i legionar și îl disprețuiesc”. Ei nu se înțelegeau între ei, deși aveau o luptă comună, dar erau antonescieni, cuziști, monarhiști, legionari. Erau tot felul de curente. Dar, în exil, nu mai puteau să lupte între ei. Trebuiau să se susțină unii pe alții, ca să nu moară de foame, ca să nu dispară. Și aveau un inamic comun. Cum se întâmplă și aici. Noi, toți scriitorii buni, eram înainte de aceeași parte. De partea cealaltă erau poliția, Partidul și oportuniștii. Acum, când nu mai avem un dușman comun, lucrurile se împart, se desfac.

- *În anii '70, Securitatea a încercat să se infiltreze în mediile românești din diaspora românească.*

- Habar n-am!

- *Domnul Rațiu spunea că au fost infiltrate mai ales în bisericile românești.*

- Probabil. Am auzit și eu zvonuri din astea.

- *Totuși, românii din diaspora au fost răscoliți de suspiciunea trădării în favoarea Securității.*

- Era o boală asta. Dar suspiciunea persista peste tot în țările din Est. Ieri, citeam într-o mare revistă germană un editorial care spunea că, după SIDA, cea mai gravă boală, în fosta RDG, este spionita. E o boală de care suntem contaminați cu toții. Și această boală s-a înrădăcinat și în emigrație, încă înainte de căderea comunismului. Ea ajungea până la forme ridicole. Erau mai ales două straturi cei care au refuzat să vină în România și cei care au început să vină când li s-a permis. Veneau să-și vadă rudele sau mormintele părinților... Ei bine, cei care refuzaseră să vină îi puteau considera turnători și oportuniști pe cei care veneau. Iar suspiciunea este o boală generală, generată de cele două mari sisteme

totalitare. Deci, este o boală a secolului nostru, dezvoltată de aceste două sisteme. Grav e că sunt contaminați și disidenții ca Goma. Goma e profund contaminat de această boală. El suspectează pe toată lumea, cu excepția, cred eu, a nevestei sale. Și asta e o victorie târzie a comunismului asupra noastră.

- *Dar poate Goma face acest joc. Un joc mare...*

- Când e cinstită e o boală, dar când e jucată nu mai e boală. Poate fi și jucată din oportunism, din interes. Când vrei să dai la o parte un rival, un om care e mai bun ca tine, în domeniul tău, atunci tu îl acuzi că a fost securist, ca să eliberezi terenul. Din oportunism. Și în cea mai mare parte acuzele sunt venite din oportunism. Boala lui Goma este curată, la el e chiar îmbolnăvire. Dar mulți alții, de aici, din țară, folosesc acest epitet din oportunism. Continuă psihologia dosarului.

- *Această boală se va atenua aici, în România?*

- În 10-15 ani, cred. Există o metodă eficientă de a împrăști orice suspiciune, cea care se practică acum în vechiul RDG – accesul la dosare.

- *Să ai acces la dosarul tău, dar să nu fie dat publicității.*

- Nu știu dacă se fac publice acolo, dar ai acces la dosarul personal. Și s-au constatat surprize mari. Au fost mari conflicte interne. Și eu n-aș fi de părere să se facă acest lucru în România. După câte tulburări avem, ar mai apărea și asta. Dar, în ceea ce mă privește, aș fi bucuros să-mi văd dosarul. Deși și aici aș fi prudent. Mi-ar fi teamă să nu găsesc lucruri pe care nu mi-ar plăcea să le văd acolo, denunțuri colegiale. Eu, repet, cum am mai spus și într-un editorial, în *Contemporanul*, acum doi ani, în viața mea am predat Securității o singură foaie de hârtie bătută la mașină, scrisă pe o singură parte, în momentul în care unui prieten suedez, editor, Réne Coeckelberghs, i-a fost confiscat, la frontiera cu Iugoslavia, manuscrisul romanului *Bunavestire*.

- *Ați spus că ați putea avea surprize. Iată, dacă vi s-au „fabricat” și alte pagini...*

- Cum?!... Dragul meu, orice se poate falsifica, dar există și expertize grafologice. Nu. Nu. Repet, eu am dat această singură pagină. Am fost chemat atunci la conducerea Securității. Așa l-am cunoscut pe generalul

Pleșiță. Toți se întrebă cum l-am cunoscut. Așa l-am cunoscut, în cadrul unei anchete. Erau mai mulți ofițeri superiori acolo. Mi s-a reproșat că i-am dat acestui editor manuscrisul. Însă m-a rugat să scriu o pagină, o justificare a acestui fapt. Și într-o singură pagină am explicat de ce i-am dat prietenului meu manuscrisul. Asta e tot ce am spus pentru Securitatea română. Dar nici măcar n-am dat informații, cum făceau mulți colegi de-ai mei, care, după ce se întâlneau cu un scriitor străin, făceau câte o informare. N-am făcut niciodată astfel de informări. Și apoi, n-a venit niciodată nimeni la mine. Și-i explicabil de ce. Când eram foarte tânăr, nimeni nu credea că voi face carieră. Matei Călinescu, prietenul meu, care începea deja să publice și era angajat la *Gazeta literară*, ne-a spus, mie și lui Nichita, că un ofițer, care-l asalta cu telefoane, voia să-l facă informator. Și Matei era foarte speriat. Când m-am întors, în '72, am mai avut o discuție cu un colonel de Securitate, Tăbăcaru. Am avut o discuție foarte civilizată cu acel om. Și astea au fost toate contactele mele cu Securitatea. Apoi de vreo două ori, în ultimii 15 ani sub Ceaușescu, un ofițer de la pașapoarte mi-a cerut să stea de vorbă cu mine, la un restaurant. Nu știu, probabil ca să mă intimideze, sau să afle dacă vreau să spun ceva sau nu. Sau să afle de ce m-am întors. În orice caz, am înțeles că a vorbit și cu alți scriitori. Mi-a spus că și Eugen Simion a vorbit cu el de mai multe ori. Era cineva care acosta scriitorii care primeau pașapoarte. Dar, repet, nu mi-a cerut nimeni vreodată, când m-am întors din străinătate, să dau vreo informație sau vreun raport. Dimpotrivă, eram foarte înjurat, când mă întorceam, pentru că uneori dădeam interviuri foarte dure. Când m-am întors, în '77, din Suedia, unde am dat două asemenea interviuri, cei de la Uniunea Scriitorilor se uitau la mine cu niște fețe foarte lungi. Și unii prieteni, ca Băieșu și alții, m-au avertizat: „Domnule,ăștia vor să te înjure foarte tare că ești bandit, că ai calomniat România”. Și eu le-am spus: „Ei, și!”

- În străinătate, ați simțit vreodată că sunteți ocolit sau că vi s-au pus etichete neverificate?

- Da, față de persoana mea în străinătate au fost mai multe atitudini. Vorbesc de cei din vechea emigrație. Cei de vârsta mea, sau din emigrația mea, cunoșteau mai bine lucrurile de aici. Cei din vechea generație, Monica Lovinescu, Ierunca, ceilați care au plecat în timpul războiului sau după război, nu știau deloc ce se întâmpla aici, în România. De aceea, adeseori, în ciuda bunei lor cuviințe, băteau câmpii. Nu numai la nivelul politic, dar și lingvistic. Țin minte că Monica Lovinescu, în '70, când ne-

am cunoscut, ne reproșa că noi, tinerii, stâlcim limba română. Ea voia să funcționeze acea limbă literară din anii '40. I-am explicat că limba literară se modifică, mai ales în țările cum e România. Într-un stat constituit mai târziu, limba se modifică rapid, continuă importurile masive din engleză, franceză ș.a.m.d. Deci, atitudinea lor față de mine a fost complexă. În '71, când am ajuns la Paris, venind de la Cannes, pot spune că se fereau la mine. Dar, în același timp, ei știau că sunt scriitorul care sunt, liderul tânăr al Uniunii Scriitorilor. După aceea, când mi-am dat demisia, unii s-au apropiat de mine. Monica Lovinescu, Ierunca și alții. Dar când m-am reîntors în țară, în '72, probabil că i-am dezamăgit. Ei asta așteptau – să intru în lupta politică directă. Eu aș fi intrat, i-am explicat asta și lui Goma, dar n-am văzut pe nimeni în jurul meu. Eu, însă, am făcut un act de protest pe care nu l-a făcut nimeni, nici Preda, nici Nichita, nici Doinaș... Nimeni. Sigur, ei au fost contra lui Ceaușescu, dar nu pe față. Eu am făcut-o pe față. Am fost dat afară din casă, din Partid. Eram discutat... Nimeni nu putea să garanteze că... Dar n-am pățit nimic, pentru că Ceaușescu era un bun politician. El știa că sunt cunoscut în țară și străinătate. Și, văzând că eu nu intru direct în lupta politică contra lor, m-a neglijat. M-a lăsat pe mâna colegilor. N-am intrat direct în lupta politică pentru că pe mine m-a interesat întotdeauna, în primul rând, literatura, care mă interesează și astăzi, și pentru că eram singur în această luptă. De fiecare dată când mă întorceam în țară, începeam să mă uit în oglinda retrovizoare a mașinii. Au fost zeci de nopți în care am crezut că vin să mă ia. Și nimeni nu putea să-mi garanteze că nu se va întâmpla asta.

(fragment din volumul
Confesiuni violente. Convorbiri realizate de Constantin Iftime,
Ediția a II-a, definitivă)

Cristian LIVESCU

Ovidiu Mihalache și romanul său microistoric

Cum poate literatura înfățișa mai nimerit grotescul istoriei? Prin încercarea de a restaura adevărul și a revigora memoria cea plină de elipse, de nișe, de amnezii, prin dorința de a-i recupera pe cei umiliți sau învoiți de istorie, spațiul literar e capabil să țină trează percepția asupra zonelor bizare, laterale, obscure, încât să le deslușească în albia așa-numitei lumi a vieții. Pentru asta este necesară nu numai o bună documentare *underground*, ci și plăcerea de a imagina liber detalii de rezervă aproape dispărute. Istoricul italian Carlo Ginsburg aducea în atenție ideea de *microistorie*, istoria faptelor și întâmplărilor mărunte, omise, neștiute, aparent lipsite de importanță, care însă pot produce înțelegeri și semnificări neașteptate, în planuri diverse.

Cu *Marele vârtej* (Ex Ponto, Constanța, 2021), Ovidiu Mihalache scrie un roman-frescă, un roman de epocă, integrând temele identității și războiului într-un șuvoi narativ determinat. Un roman microistoric, am spune, minimalist și colorat, pe fundalul primului război mondial, iar acțiunea pornește în noiembrie 1916, prin a urmări devenirea unui personaj pitoresc, pe nume Traian Vișinescu, zis și Traie ale Rogojină, oltean arivist, rătăcit în valurile de refugiați sperați din Gara de Nord, luând calea Iașului, unde vremelnic se mutase capitala României. Autorul e de părere că „trăim cu toții epoci relativ paralele, epoci ale veridicității, ale causticității impregnate cu realisme” (!!), recurge astfel la un mod de a-și defăima demersul, poate spre a-i fi luate în seamă aluziile la prezent. Pe timp de război, se întâmplă multe și lumea în panică o ia razna, se întoarce pe dos. O lege știută și de

eroul cărții, care se aruncă temerar în vârtoare. „Așa viață și-ar fi dorit și el, Traie, nu una plină de neajunsuri și de amărăciune... Că el de la bunică-său știe că în vreme de război multe se amestecă și nimic nu mai iese cum era la început. Bogații rămân săraci și câțiva dintre săraci ajung bogați.” De aceea se recomandă cu aplomb: „Traian Vișinescu, referent și copist, gradul III, la minister” și pune ochii pe vila unde se refugiase un domn ministru împreună cu doamna sa Clara, pe care o cunoscuse în tren. Știe că trebuie afle și să știe tot: „A învățat toate obiceiurile casei... știe când iese domnul ministru spre a merge în vale la guvern, știe când se îmbracă și-și aduce trăsura ca să meargă pentru vreo audiență la Rege... știe când coboară din Copou, la casele Cantacuzino-Paşcanu, unde se mutase de curând Regina...” Înarmat cu o patalama oficială, devine astfel curierul de încredere al ministrului, colindând Iașul, prin tot felul de ulițe și conace, de la Aroneanu prin dealul Șorogari, sau la vale, către Rediul Aldei, sau „pe buza Copoului, înspre Breazu”, ori prin valea de la Târgul Cucului, la Podu-Roș, Golia, Râpa Galbenă, Bârnova, Galata, Breazu, Tătărași, Ciric, Sărărie, Păcurari sau pe la Bucium și dealul Repedei – un Iași înfricoșat și ursuz, dar rezistent la năvala oștirilor aliate, pus pe chefuri și petreceri. „Și conacul era greu încercat, erau două baluri în noaptea aia, iar mănăstirea de maici de peste deal trimesese o duzină de măicuțe ca să facă de mâncare... și era și o fantezie muzicală, că boierul adusese de la Paris un gramofon care cânta acum...”

Ovidiu Mihalache cunoaște bine Iașul vechi, plin de mistere. așa cum se configura la începutul secolului XX, știe adăposturile și amplasamentele militare, pădurile și locurile retrase, cutreieră periferia și subteranele. În dealul Repedei era cazarma sotnicilor ruși, căroră Traie are misiunea să le ducă săptămânal „oleacă de vodcă”, vreo trei sute de litri – „guvernul le plătise de patru ori mai mult decât ar fi făcut la București, dar mai contează?” Îl așteaptă colonelul Konopliov, „cu gura arsă... și el și soldații lui care aproape că o luaseră razna din lipsă de vodcă...”, după ce dăduseră gata mai multe vedre de țuică de la o mănăstire din preajmă. Pagina se încarcă de picanterii și nuanțe. „Nici generalul Șcerbacev nu mai știe cum să-i potolească. Și care dintre ei să fie ruși... Două plutoane sunt de uiguri, aduși cu forța de prin stepele Asiei, de mănâncă ăia și câini și șobolani...” Băiatul de încredere al ministrului, Traie, se achită serios

de tot felul de corvezi, „domnul consilier” trece prin multe medii și e remarcat de multă lume cu care pune la cale felurite învârteli, precum boierul Pleșcuță din Aroneanu, patronul unui spital particular pentru cei cu stare; coana Profira, stăpâna unui stabiliment deochiat de pe ulița Ciorii lui Ulise (!); nu-i ocolește pe țiganiii lui Ionescun, fugiți și ei din București, sau pe Arsen, „armeanul cu sânge mai rece”, care cară răniții la spitale de campanie cu un căruțoi special, bun de o afacere cu aurul și ceasurile strânse de la morți; cu căpitanul Alphonse, franțuzul face „înțelegeri” oneroase cu materiale sanitare, pături, ciocolate și motorină. „Nu mai bine aici în România? își spune alsacianul. Unde războiul e aproape o glumă, privit de la Iași, din suita generalului Berthelot?” Rețeaua face trafic și cu niscai secrete militare.

Oricum, Traie aventurierul aspiră din ce în ce la protipendadă, stă prin prejma lui Brătianu, asistă la certurile între generali, participă la sindrofii și baluri, devenind cogeamite secretar de rangul întâi la minister, apoi consilier, cu „o leafă bunișoară, pe lângă alelalte stipendii”. Pe unde se duce, prin sate, i se spune „boierule” și babele îi pupă mâna cu respect. Tot el alimentează ofițerimea franceză cu cognac „din ăla bun”, adus cu trenul „tocmai de la Odessa prin Harkov”. „O vadră de vin, zece kile de orez și un putinei de brânză a trebuit să-i dea lui Șmil ca să-i facă și lui un frac și să-i dea un păpion din ăla parlamentar, plus o pălărie de aia ca o găleată...” Olteanul „semeț și veșnic pus pe fapte mari”, pradă desfrâului, își urmărește planul, intrând în galeria diavolilor cu aspect binevoitor, deghizați în speculanți de nădejde. „Dracul ăla mic, adică nu prea mic, că vezi tu ce fel de redingotă are, asortată solemn cu Regele... Și cum îl cheamă? Traian?” Este cert: Iașul din ceața războiului i-a priit întrutotul, l-a făcut un ins înstărit. „Coboară tacticos și aproape parizian din limuzina gri, care-l duce și răs-duce peste tot prin târgul Iașilor.” Va deveni curând mason, pe urmele lui Sadoveanu. Iar ascensiunea sa nu se oprește aici... Intrat sub autoritatea franceză, se retrage camuflat pe malul Mediteranei, la Saint Tropez, cu numele de Traian Le Ceriseaux. „Căci Alphonse, dragul de Alphonse l-a ajutat mereu, precum și documentele olografe semnate la o găscă fiartă în vin de Cotnari, tocmai de generalul Berthelot. Ehei, ce vremuri atuncea când ducea cu căruțele găște și rațe fierte în bere și în vin pentru mesele bogate ale ofițerilor francezi care se căzneau

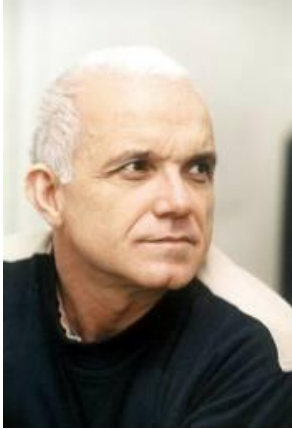
săracii să construiască un fel de Armată Română la anul 1917!” Diavolii au rezervațiile lor... Materialul documentar a utilizat, desigur, recentul volum de *Memorii și corespondență. 1916-1919*, al generalului Henri Berthelot, Editura Militară, 2012, 456 p.

Ovidiu Mihalache construiește un personaj din galeria lui Dinu Păturică, eroul lui N. Filimon, galeria „ciocoilor noi”, cu genealogii malefice de moravuri ajunse până azi. Romanul este bine scris, un reușit exercițiu de stil, cu risipă de tușe și detalii descriptive, pasaje baroce și inserții de reflexie morală, în cheie ironică. Nu evocă, ci studiază atent, veridic, în trepte, instinctul de parvenire în perioade tulburi, de criză acută, atunci când impostura și corupția ies la drumul mare. E de luat aminte la povestea lui Traie, „molia din dantelă”, cum ar fi numit-o G. Călinescu, căci ea e repetabilă. Autorul are știința compoziției, se bizuie pe volute realiste, se ocupă de mersul unei patologii, fără multă risipă epică.

Comandor în rezervă, inginer (absolvent al Colegiului „C. Negruzzi” din Iași și al Academiei Tehnice Militare din București, 1992), publicist, analist militar. Ovidiu Mihalache (n. 7 aprilie 1968, la Ștefănești, jud. Botoșani) este autorul volumelor de proză scurtă *Realități paralele* (2018) și *Lupoaica* (2019). iar mai recent al cărții *Sub semnul imperiului (Cultura și mentalitatea politică rusă)*, Ed. Universitară, București, 2021, unde - consultând o vastă bibliografie, în limbile română și engleză, analizând arhivele și traducând documente inedite din limba rusă – realizează un studiu deosebit de interesant. Concluzia sa merită reprodușă: „Există în cultura politică rusă un filon care se îmbogățește periodic, un filon al destinului mesianic, o cultură a importanței geopolitice și a măreției imperiale care trebuie să caracterizeze poporul rus. Fără îndoială că rușii alcătuiesc un popor mare. Dar singura problemă pe care și-o pun popoarele și statele care au avut și au relații cu Rusia este dacă acest popor este mare doar cantitativ sau și calitativ. Deslușirea faptelor petrecute în estul Europei a stat mereu în atenția majorității istoricilor contemporani, atât români, cât și occidentali: a înțelege modul în care, în doar câteva decenii, Rusia a ajuns să domine politica mondială și să ocupe efectiv o jumătate din Europa, ceea ce, de fapt, denotă o slăbiciune a marilor puteri europene care nu s-au putut opune efectiv valului ofensiv al Rusiei Imperiale.”

Despre poet și poezie (IX)

LIVIU IOAN STOICIU (n. 19 februarie, 1950, com. Dumbrava Roșie, jud, Neamț): „La masa de scris nu mă influențează nimeni și nimic (decât mecanismul fiziologiei proprii și gândul liber repetitiv)...

Schimbarea discursului poetic a venit de la sine, „scriind înainte”, au trebuit să treacă ani să intru pe un alt făgaș decât cel dinainte, pe altă „formulă” (impropriu zis). Sunt ani în care scriu la fel, într-o manieră, exasperându-mă că nu pot să ies din ea decât prea târziu. Am încercat să dau personalitate fiecărei cărți, să nu repet același stil, „arzând etape” (de aceea am și provocat atâta neîncredere critică, probabil, că mereu îmi modific felul de a scrie)... Știu că pare a fi de neconceput, dar eu scriu de când mă știu numai spontan. Mă așez la masa de scris și pun pe hârtie ce s-a sedimentat de la sine între timp, de la

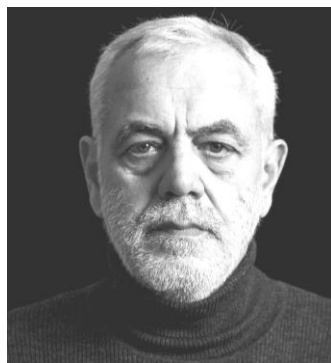
scrierea poemului anterior, așa îmi imaginez. Nu pot să explic mecanismul creației, curg tot felul de cuvinte, sintagme, aluzii, citate din popor (sau din ceea ce am citit, care sclipesc pentru o clipă și se atrag). Scriu numai poeme de sertar, fără pretenții (de aceea nu mă complexez), eu nu scriu poeme definitive (deși, la recitare, nu le pot schimba nici o virgulă). Le validez așa cum sunt, cu minime corecturi, adăugiri sau tăieturi, sau le arunc (salvând din ele câteva versuri, dacă e cazul). Scriu la întâmplare, dacă simt că am ce să scriu, la un moment dat, intuitiv. Pur și simplu am o stringentă nevoie să mă exprim. După ce termin de scris poemul (stau o oră, maximum o oră și jumătate, la masa de scris; peste acest termen ce mi-l acord, îmi pierd răbdarea), cu tăieturi și adăugiri, îl transcriu, să fiu sigur că-mi înțeleg scrisul de mână la recitare. Nu sunt nici *posedat* când scriu, nici *inspirat*, am conștiința unei acumulări de energie creatoare care trebuie eliberată...

Îmi recitesc poezia numai atunci când sunt invitat la un recital sau la o colaborare la o revistă, să aleg poeme care să aibă un înțeles pentru auditoriu, ori să fie citibil. Fac o revizie generală la poemele din sertar atunci când scot o nouă carte (am scăpat de această grijă, am anunțat de la finalul anului 2017 că nu mai scot nici o carte). Trăiesc o adevărată dramă la recitare, tot ce am scris mi se pare a fi prost, eșuat, fără valoare... Da,

scriu numai pentru sufletul meu, nu pentru public (nu pentru critici sau pentru poeți), îmi respect cererea naturală de a mă exploata, pentru a supraviețui (dacă am trăit până azi, s-a datorat în exclusivitate scrisului creator, el m-a scăpat de nu știu ce tensiune nesănătoasă dinlăuntru, m-a mai echilibrat; în condițiile în care eu am senzația că sunt tot timpul dezechilibrat, depresiv; am în mine un *mai rău decât răul* care nu mă lasă să trăiesc; norocul meu că am găsit acest tratament al scrisului spontan; tratament pe care îl recomand cui dorește, e de ajuns să ții și un jurnal și te salvezi în fața propriilor ochi; în definitiv, tu îți ești Dumnezeu, de tine depinde viitorul).

Cred că fiecare dintre noi e altceva la masa de scris, unii mai așezați, mai normali, alții mai zbuciumați, mai atipici, lăsați așa de la mama natură. Eu fac parte dintre cei care n-au liniște, sunt nemulțumiți de tot ce fac, sunt plini de îndoieli și pesimiști că merită să fie băgați în seamă... Eu sunt așa cum arăt în opera mea poetică, atotprezent, cu bolboroseli mitice și fraze epice clare, care ies din tiparul liric, pe cât posibil în permanentă evoluție și involuție la nivel lingvistic, mă recunosc în fiecare vers, în tot fragmentarismul operei mele. Nu sunt mândru de mine că sunt așa cum sunt, fără putere, „slab” (predestinat), dar m-am resemnat – am tot acționat în sensul ieșirii din fundătura oferită de destin.” (Din interviul acordat lui Gellu Dorian, în „România literară”, nr. 6/ 8 febr. 2019)

BOGDAN GHIU (n. 5 iulie 1958, București): „Atât pentru mine, intim, cât și, sunt sigur, pentru colegii mei, dar mai ales pentru cultura română și, mai mult, pentru tipologia vieții culturale din penultima perioadă a comunismului est-european (față de care există încă enorme datorii istoriografice), Cenaclul de Luni a reprezentat un model de transformare a unei limitări într-o șansă, a unei închideri într-o deschidere, a unei anormalități într-o normalitate ideală. Practic, excluși de la o viață culturală pe care ne-o doream normală, adică demnă (altfel spus, negrevată de dificultăți artificiale suplimentare față de cele inerente oricărei vieți de artist, așa cum aveam să descoperim cu toții după 1989), am recreat, prin Cenaclul de Luni, condițiile *ideale* ale literaturii.

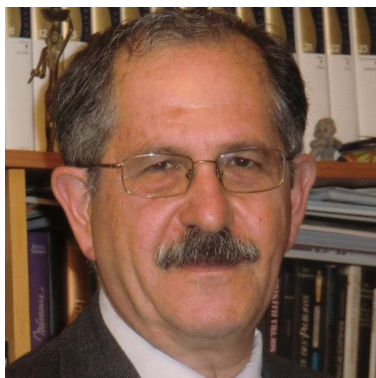
...Să reținem deci masivul paradox: într-o perioadă de restriște, noi am trăit într-un fel de *rousseauism* al literaturii, într-o stare de excepție,

adică de dezvăluire a ceea ce literatura, în mod inevitabil, a trebuit să piardă sau să refuleze. Totul pe față, imediat, literatura la izvoarele ei. Asta a însemnat, pentru mine, Cenaclul de Luni. Mai târziu aveam să aflu că despre astfel de *comunități de comunicare* vorbeau, ca normă ideală, filozofi atât de diferiți, precum „comunicaționalul“ Habermas sau „pragmaticul“ Rorty. Cenaclul de Luni a fost o combinație de laborator științific și salon cu galanteriile lui. *Comunitate a celor fără de comunitate*, a exclușilor, așa cum spunea Georges Bataille, Cenaclul de Luni a întruchipat însăși funcționarea ideală a literaturii. Care, ideală fiind, nu avea cum să dureze. Dar care, pentru cine a trăit-o, nu poate să nu-l marcheze propriu-zis literar, iar pentru cel care nu a avut parte de ea, să nu fie nici măcar imaginabilă. O micro-utopie temporar realizată în interiorul unei macro-utopii falimentate.

Pentru istorie, Cenaclul de Luni rămâne în primul rând un model unicat de transformare a constrângerilor într-o construcție. Propriu-zis literar, Cenaclul de Luni, care nu a fost o avangardă, cu atât mai puțin una explicit politică – trăiam în plină avangardă, Partidul și Statul, în frunte cu Conducătorul lor iubit, erau principalii ei artiști-făurari, viața socială era o ficțiune întruchipată: nu mai putea de atâta literatură –, a păstrat aceeași dualitate (care oricând poate deveni, însă, duplicitate) marcată de istorie, dar prin care a și evadat din istorie: a însemnat *noutatea normalității*, semnalând chiar caracterul cu totul accidental și excepțional al normalității literare. Fronda literaturii, în special a poeziei, Cenaclului de Luni a însemnat o *revoluție organic* (nu conservatoare). A vrut să primenească nu doar literatura, adică să-i redea firescul vieții, o poezie neruptă artificial de viață, ci și viața literară, împăcând literatura cu viața. Cenaclul de Luni rămâne un *memento* etico-literar la toate nivelurile: al scrisului, al atitudinii, al colegialității deschise, riguroase și responsabile. O literatură care să poată fi trăită. Literatura ca ideal incluziv.” (*Cenaclul de Luni. O idealizare metodologică*, în „Observator cultural”, nr. 863/ 9-15 martie 2017)

MICHEL CASSIR (poet, n. 1952, Alexandria, Egipt; trăiește la Paris): „Esența însăși a poeziei este de a crea un nou sens, o nouă turnură a cuvintelor, un nou mod de a lua în stăpânire cotidianul. Ea se află pe deplin în descoperirea atât a lumii palpabile, cât și a labirintului interior, care-și desfășoară șarpele de dorință și spaimă. Dacă poezia reflectează, o face într-un soi de dezordine amoroasă, cu simțurile treze, ca într-un meșteșug în permanentă evoluție, care repune sub semnul întrebării regulile semnificatului, printr-o atingere care ține mai mult de o apropiere

magică, decât de învățarea evidentă a unei meserii. Aceasta trebuie să meargă de la sine în atelierele clandestine ale ființei, unde disciplina este o călire a spiritului în mișcare. Este o fericire că poezia este o căutare, un dans individual, dar care intră în rezonanță cu materia sensibilă, atât

ființe, cât și mediul înconjurător. Nu există trecere obligatorie care să reflecte numai modele, poezia are puterea de a întoarce foaia și de a-și reinventa motivațiile. Poezia nu poate înflori decât în propria sa autenticitate... Poetul nu poate decât ceea ce poate și, deja, e o minune când ajunge să atingă fibra instrumentelor sale... Poezia este „inteligentă“ și „inteligibilă“ prin geniul aproximărilor sale succesive ale „adevărului“, care nu este altceva decât

navigarea pe mările dezlănțuite ale ființei. De aceea, visul este un ferment al unei noi vieți, injectate în chiar centrul sistemului nostru nervos, ca o sursă a tuturor neprevăzutelor ce formează inspirația. Dar fiecare are propria sa practică de a o sluji. Unii curtează li niștea și meditația, iar alții sunt derviși rotitori. Fiecare se poate apropia de minune sau de un recif periculos. Adevărata poezie este cea care dă măsura puterii și a lunecării sale, fără să-și forțeze talentul. Poezia care este capabilă să nege „sacru“ convențional stabilit este ea însăși un cânt sacru, care nu-i lipsit nici de revirimente, nici de bucurii păgâne. Este în afara definițiilor și ne dă ocazia de a prevesti bulversarea sau comuniunea... Dar liniște, ea își face lucrarea, în afara discursului.

Cu cât mai mult lumea pare a nega surprinzătoarea libertate a poeziei, cu atât mai mult aceasta riscă să câștige, prin obscuritatea plonjeurilor sale, o vivacitate, care opune rezistență calapodului gândirii bătucite și robotizate. Și în această privință, ea nu are nevoie de *forcing*, ci deține o inocență și o extra-luciditate, care o protejează de fatalitatea propriei stingeri. O poezie poate fi făcută pulbere și renaște din cenușa sa ca un frumos diavol în fața experților norme... Poezia o ia înaintea dificultăților și-și anticipează învierea. Și-atunci, dacă are parte de un loc ales, asta-i altă poveste? A avut oare vreodată? Poate doar în societățile naturale, unde poezia este una cu respirația. Azi, se fac plecaciuni cu ușurință în fața marilor revoltați ai poeziei, Rimbaud și alții... Dar atât de puțini dintre ei au avut parte de omagii în timpul vieții lor sau măcar pe când mai aveau forța de a se bucura de ele. Baudelaire, declarat „Prinț al poezilor“, era deja ros de suferință. E adevărat și că spiritul poeziei are de

suferit într-o societate de consum de rangul trei, în care banalitatea și scăderea calității fac orice suflu să tacă. Poezia are să se risipească atunci într-un zgomot de fond. Dar poezia a demonstrat deja că atunci când este sufocată își scoate din măruntaie ecoul lumilor reinventate. Nu, poezia nu are dinainte avantaje, însă refularea ei o face atrăgătoare, și în privința asta nimeni nu poate nega puterea stării ei de slăbiciune...

Poezia e ca un ucenic vrăjitor, traduce invizibilul în sensibil, ceea ce-i deja o sarcină complexă, având, prin esența ei, o dublă tratare: transformarea „fulger“ și făurire de meșteșugar. A știut, ca toate cunoștințele sale, să se strecoare dintr-o limbă în alta și să-și extindă frumusețea și amenințarea. Contextul multicultural nu este o problemă în sine, dar reducerea sa la o serie de clișee și confuziile l-au transformat într-o capcană în care poezia nu vrea să pice. Ea trebuie să respire propriul aer și să-și păstreze prospețimea vederii. Această miză nu este dintre cele mai neînsemnate, căci e vorba de legătura cu propriile sale rădăcini. Un copac nu comunică la infinit cu toți ceilalți copaci decât dacă este înrădăcinat în misterul lumii subterane. Așa este și cu poezia, care nu trebuie să dea reprezentării, ci să facă față societății cu fruntea sus. Poezia este, mai ales, forță empatică și vizionară. Ea trebuie să-și rafineze armele pentru a rămîne în avangarda artei și a refuza să găsească în situații neplăcute. Ea este menită libertății, acesta este rolul ei. Să imagineze, să anticipeze, să ia pulsul ființei umane și al ținutului său.” (Traducere de Doina Ioanid, în „Observator cultural”, nr. 879/ 6 iulie 2017)

EDWARD HIRSCH (poet, n. 1950, Chicago, SUA): „Când scriam *Glosarul*, gândul îmi fugea, să zicem, la poeții chinezi de secol XIV: ce făceau acolo? Ce făceau poeții ruși în anii '20? Ce făceau poeții canadieni în anii '50? Îmi place ideea lui Pound că toți poeții sunt contemporani și comunitatea nu e formată doar din poeții care scriu acum, ci din toți poeții care au scris vreodată, de peste tot din lume. Acum, mă înțeleg cu toată lumea din familie? Nu, nu chiar. Unii sunt gălăgioși. De unii te simți oarecum îndepărtat. Dar suntem cu toții parte a aceleiași familii? Da... Ca poet, nu ești niciodată pe deplin conștient de ceea ce faci. Dar rămâi captiv în propriul eu și nu alegi lucrurile de care ești impresionat. Și, cu siguranță, durerea, o stare de suferință au constituit mereu un motiv, o parte a impulsului

poetic pentru mine... În miezul poeziei se află ideea de moarte – că e ceva de neîndurat, că timpul trece, că lucrurile pier. Și dacă îți pasă de aceste lucruri, vrei să lași o oarecare mărturie despre cum a fost să fii aici. În acest sens, poezia bucuriei și poezia lamentației au același impuls. Într-un poem despre bucurie, descrii un moment extatic despre care știi că nu poate dura... Cred că, pentru a avea poezie, trebuie să existe toate tipurile de poeți. Avem nevoie de la poeți care scriu poeme jucăușe, amuzante, poeți care scriu versuri ușoare; nu cred că ar trebui neglijat acest aspect. Dar ar trebui să fie asta trăsătura definitorie a poeziei tale? Vrei ca oamenii să te țină minte pentru o astfel de poezie? Cred că asta ține de oamenii din domeniul culturii. Dar, ce-i drept, trăim într-o cultură foarte superficială. Trăim într-o cultură care e animată de distracție și celebrități, așa că întâlnim destule lucruri în cultură care să ne relaxeze și să ne destindă. Nu cred că oamenii care citesc poezie caută ceva sumbru, dar cred că vor ceva mai profund decât experiențele superficiale pe care le oferă cultura zilnic. Dacă suntem dependenți de poezie, suntem dependenți de experiențele mai profunde pe care ni le oferă poezia.” (Din interviul publicat în revista *Poets & Writers*, sept.-oct. 2014: trad. Silvia Dumitrache)

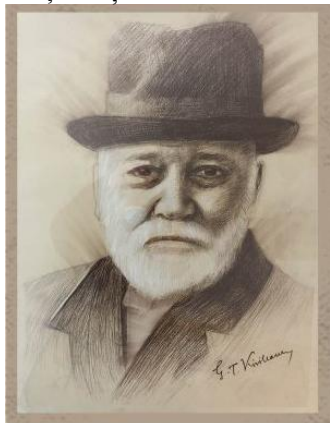

Virgil SAVIN

Iertare, pentru păcatele tinereții!

Am participat în ziua de 25 martie 2022, la Biblioteca Județeană, unde a avut loc comemorarea patronului G.T. Kirileanu la 150 de ani de la nașterea sa. Cu această ocazie am avut prilejul să mă lămuresc privind activitatea distinsului cărturar și a generoasei sale donații către această instituție culturală. Membru de onoare al Academiei Române și cetățean de onoare a municipiului Piatra Neamț, scriitor cu diverse monografii monumentale, precum și cel mai autorizat editor în momentul de față a lui Ion Creangă. Simplitatea distinsului erudit, ca elementară probă de noblețe, a fost bine subliniată în cadrul simpozionului. Dacă ar fi să-l parafrazez pe T. Maiorescu, care s-a exprimat privind această remarcă, „era mai mult înăuntru decât afară”.

Există momente și evenimente din viață, care zdruncină din temelii unele păreri făcute într-un anumit context, ținând cont de regimurile totalitare care s-au succedat la conducerea țării noastre și care și-au imprimat ideologia în mintea și sufletul supușilor săi. Nu numai cărțile își au destinul lor, ci și unele personalități pe care le-am pus în

undă pentru a înțelege mai bine rostul și menirea lor în această viață. Aș putea să împart destinul cărturarului G. T. Kirileanu în două mari perioade: în prima jumătate a secolului XX-lea până la sfârșitul monarhiei în țara noastră, când datorită pregătirii sale juridice și culturale a devenit custodele Bibliotecii Regale din București pentru o lungă perioadă, unde a acumulat suficiente date despre cultura universală și națională, și a doua

perioadă după anul 1947, când a suportat mari privațiuni materiale datorită trecutului său politic, fiind considerat „exploator, asupritor”, care ascultă „Radio Londra”, iar biblioteca personală și-a însușit-o prin substituire.

Cu toate acestea în modesta sa casă după ce o parte a fost sechestrată pe motiv de locuință excedentară, a primit mari personalități ale vremii printre care: Vladimir Ștreniu, prof. Victor Savin, Ioan Hudiță, preotul-arheolog Constantin Mătasă, doamna Costăchescu, prof. C. Nacu, prof. Al. Borza de la Cluj, actrița Vera Lazăr, actrița Ileana Iordache, fiica profesorului D. M. Cădere etc. Trece la cele veșnice la 3 Martie 1960.

Întâmplarea face ca în ultima perioadă a vieții sale, destinul m-a adus față în față, într-o împrejurare prostească, eu un tânăr de 16 ani împliniți, în primăvara anului 1956 și seniorul G. T. Kirileanu la venerabila vârstă de 84 ani. Când scriu acest articol și eu mă apropiu de vârsta de atunci a cărturarului. De mic fiind fiu de țăran, am îndrăgit animalele și munca câmpului, care ne asigura cât de cât traiul zilnic. Școala am început-o în anul 1946, iar pe pereții ei era portretul Regelui Mihai, iar noi începeam orele cântând imnul regal. După 1947, pe pereți au apărut „cei patru evangheliști comuniști”: Engels, Marx, Lenin, Stalin. După glumele copiilor de atunci – barbă albă, barbă neagră, barbă cioc, barbă deloc.

Educația mea ca băiat de la țară era foarte simplă: respect față de oameni, femei și copii mici, învățământ stabilit în familie de la tata și mama. La școală începuse educația comunistă, de „luptă” contra exploatorilor burghezo-moșierești, a trădătorilor de țară, care uneltesc împotriva puterii populare nou instalată. Cărți în acest domeniu erau cu miile în bibliotecile din comune și orașe....

În primăvara anului 1956 eram elev în ultimul an la Școala Medie de 10 ani din Piatra Neamț (actualul Colegiu Național „Petru Rareș”). Terminasem orele din ziua aceea și împreună cu câțiva colegi ne îndreptam spre Internatul liceului – fosta Casă Isăcescu (alt „exploator” căruia i s-a confiscat casa), unde serveam masa și aveam și dormitoare. Era o zi fumoasă de primăvară caldă care te îndemna la plimbări, iar unul din colegi îmi propunea în joacă să mă adresez unui moș care tocmai ieșise pe poarta de la Azilul de bătrâni (actuala clădire a Primăriei) și când voi fi în dreptul său să strig tare „Cucurigu”. M-am uitat la respectivul căruia trebuia să mă adresez: - elegant, cu baston, cravată, o redingotă de culoare neagră, strânsă pe corp care îi dădea o notă distinctă. În cap avea

un fel de chipiu militar din piele de biber. Barbișonul și mustața albă îi sporeau aerul de eleganță studiată.

Propunerea colegului mi s-a părut în stare să-l deranjeze pe respectivul care era altfel îmbrăcat față de noi, niște țărani care ne cultivam la oraș, neavând încă mințile băgate în cap. Când am ajuns în dreptul respectivului, am strigat tare „Cucurigu” și m-am aplecat puțin spre dânsul. Imediat el se oprește, mă privește scurt și fără să pot face ceva să mă feresc, el cu o fentă studiată îmi aplică rapid o lovitură cu partea de sus a bastonului, direct în frunte, făcându-mi un cucui respectabil. Colegii s-au risipit râzând care încotro, iar eu după ce mi-am pus mâna la frunte am luat-o rapid spre internat, pentru a mă studia în oglindă. În acest fel cărturarul mi-a băgat în cap mințile pe care le aveam împrăștiate. Eu am crezut că este vorba de un chiriaș al Azilului, dar mai târziu am aflat că lecția mi-a fost aplicată de o personalitate a orașului, pe numele său G. T. Kirileanu, care își avea locuința pe aceeași stradă înspre intrarea în parcul Cozla.

Un coleg mă sfătuia să mă adresez autorităților din oraș și să-l reclam pentru ieșirea sa violentă, spunându-mi că el îl cunoaște, că este un indezirabil, un „regalist”, un „burghez”...Nu am dat curs acestor sfaturi. Într-o societate unde buruienile cresc fără niciun fel de constrângere, am crescut și eu dus de val...

Participând la cele două simpozioane: - 130 ani de la nașterea pe 3 Martie 1992, când Biblioteca Jutețeană Neamț a devenit – „Biblioteca G. T. Kirileanu Neamț” și la cea de a doua, la 150 ani de la naștere 25 Martie 2022, mi-am amintit de

întâmplarea plină de nepolitete a tinereții mele, când m-am întâlnit cu excelența acelor timpuri. M-am rugat în gând să mă ierte Domnia Sa, deoarece când am fost tânăr nu m-am învrednicit. Doamne iartă-mă!

Agenția de știri abisale

* Poezia adevărată stă undeva, în meleagul în care, de-atâta singurătate, eul începe să se zărească în icoană, să-și vadă acolo sufletul, credea agapianul Gheorghe Simon: „Sufletul omului e ca lumina în amiază nici nu clipește/ dar nici în amorie nu-i, ci doar o încropire virtuală/ cum se întâmplă când nu mai știi să spui. Și nici nu se perindă fără umbră,/ iar tu îți pierzi viața ca să-i dai de urmă. Sufletul omului e pricină de-nvecinare cu treimea sfântă-n desfătare/ și nici un semn nu ni-l arată decât prin moartea literei/ transfigurată.” (*Sufletul omului*).

* Ducem cu noi două voci, două euri, unul real, unul închipuit, două firi sociale, una temerară, alta fricoasă la culme, două feluri de a gândi, una bună, una malefică, două ipostaze spirituale, una divină, una demonică. Suntem făcuți din două elemente potrivnice, incompatibile.

Atenție la pilda lui Blaise Pascal (1623-1662), dintr-un discurs transcris de Pierre Nicole, moralist și teolog jansenist: Ca să vă cunoașteți cu adevărat condiția, analizați-o în tabloul următor: „Un om este aruncat de furtună pe o insulă necunoscută, ai cărei locuitori se căzneau de ceva timp să-și găsească regale dispărut. Omul nostru, semănând bine la trup și la chip cu regele lor, este luat drept acela și considerat ca atare de poporul respectiv. La început, omul nu a știut ce să creadă, însă până la urmă s-a hotărât să se lase în voia sorții, care părea că îi surâde. A primit onorurile care i s-au adus și a acceptat să fie luat drept rege. Cum însă nu-și putea uita starea în care venise pe lume, se tot gândea la favorurile care i se aduceau, la faptul că nu era regele pe care oamenii din insulă îl căutau și că regatul acela nu îi aparținea. În felul acesta, faptele și trăirile lui trădau două moduri de a gândi: un mod de a gândi și de a făptui ca rege și un altul prin care își mărturisea veritabila condiție, faptul că numai întâmplarea îl așezase în postura în care se găsea. Acest din urmă fel de a gândi îl păstra pentru el, lăsând să se vadă numai cele ce țineau de primul mod de a gândi. Poporului i se adresa gândind ca un rege, iar cu el însuși stătea de vorbă știind cine este și de unde vine.“

Ce ați spune despre omul acela pe care, din greșeală, poporul l-a făcut rege, dacă ar uita pe de-a-ntregul cine este și de unde vine, închipuindu-și că împărăția aceea i se cuvenea, că o merita și că îi aparținea de drept? Ați fi plini de admirație față de prostia și de nebunia lui. Dar sunt oare mai puțin proști sau nebuni cei de rang înalt, care își duc viața într-o astfel de uitare a ceea ce sunt ei de la natură?

Cât de important este avertismentul acesta... Fiindcă toată orbirea înverșunată, violența și vanitatea oamenilor de rang înalt vin din faptul că nu știu ce sunt. Căci greu le-ar fi celor ce s-ar privi lăuntric pe sine ca fiind egali tuturor oamenilor – dacă ar fi cu adevărat convinși că nimic din făptura lor nu ar merita avantajele lăsate lor, și nu altora, de Dumnezeu –, să își trateze cu insolentă semenii. Dar [ca să nu știi ceea ce ești] trebuie să uiți de tine însuși și să crezi că ceva excepțional din tine te situează deasupra celorlalți. Iată în ce constă iluzia pe care încerc să v-o deslușesc.” (traducere de Claudiu Soare)

* Devalorizarea bărbatului se produce odată cu decăderea prestigiului său de mare amant. El se apropie periculos de milă, neputința sexuală fiind fereastra spre neant, spune Romain Gary, în romanul *Dincolo de limita aceasta, biletul își pierde valabilitatea*, 1975.

„Obsesia virilității este un semn infailibil de devirilizare...”

„Bărbații mor uneori cu mult mai devreme de a fi îngropați.”

* Musca neobosită a gândului...

Ludwig Wittgenstein (1889-1951) vine cu un răspuns bizar la întrebarea: „Care este țelul tău în filosofie? – Să-i arăți muștei ieșirea din sticla cu muște” (Philosophische Untersuchungen, I, § 309).

Unde sticla cu muște figurează ca metaforă a conștiinței. O conștiință demistificată, adusă la nivelul subiectivității, în care se zbate închisă gândirea. Căci „gândirea omului se desfășoară în interiorul conștiinței, într-o închidere față de care orice închidere fizică este ceva ce stă deschis în fața ochilor”.

Radu Cernătescu descoperă reflexul din care s-a născut metafora aceasta, a gândului închis ca o muscă în sticla conștiinței, într-un pasaj din Sf. Augustin: „Iată-mă cum zbor ba aici, ba colo, pe câmpiile memoriei mele, prin peșteri și prin caverne fără de număr, pline ochi de nenumărate feluri de lucruri; prin imagini, cum sunt cele ale tuturor corpurilor, ori prin reprezentările lor, așa cum sunt artele, ori prin nu știu ce noțiuni și însemnări, cum sunt cele ale simțămintelor sufletului meu, pe care memoria mea le păstrează chiar și atunci când sufletul meu nu este încercat de ele, deoarece în suflet există tot ceea ce există și în memorie. Peste toate acestea alerg și zbor, ba aici, ba colo, ba chiar pătrund în ele, atât cât pot, și nu-mi găsesc nicăieri aleanul. Atât de mare este puterea memoriei, atât de mare este puterea vieții în omul acesta viu, care trăiește ca să moară [...] Voi trece și dincolo de memorie. Dar unde te voi afla pe tine, cu adevărat bunule și dulcele meu deplin, unde te voi afla? Căci,

dacă te aflu dincolo de memoria mea, nu-mi mai amintesc de tine. Și atunci, cum te voi mai afla, dacă nu-mi mai amintesc de tine?” (Confess., X, 17).

Așadar, mintea care aleargă peste tot și „zboară – spune Sf. Augustin – ba ici, ba colo” este închisă în spațiul memoriei. Pasajul putea să-i inducă lui Wittgenstein comparația cu musca gândului închisă în sticla conștiinței. Ipoteza unei influențe nu mai pare excentrică, dacă reamintim că filosoful austriac își deschide Cercetările filosofice tocmai cu un citat din Confesiunile Sf. Augustin!

* Omul cade, mereu decade, dar prin asta se împlinește, se mântuiește – lege descoperită de poetul și cântărețul Leonard Cohen, în opinia exegetului său, Christopher Lebold (v. *Omul care vedea îngerii căzând*, 2016): „Tot căzând și tot colecționând căderi, observând tot ce cade din cer – ploaia, zăpada, îngerii –, publicând cărți ca *Parasites Of Heaven*, pe tema capacității noastre de a cădea, sau ca *Beautiful Losers*, vorbind despre elevații imposibile, scriind poeme care zic, de exemplu, „am căzut, împreună cu îngerul meu/ de pe treptele cele mai înalte“ („The Law“, *Various Positions*, 1984), lucrurile se luminează, iar Leonard sfârșește prin a înțelege acest adevăr fundamental: gravitatea e legea absolută care dirijează universul și viețile noastre, dar ea e, de asemenea, și singura care face ca viețile noastre să poată fi realmente trăite.

De unde se trage acest pariu improbabil – marele pariu cohenian – pe care se sprijină întreaga sa operă: că, la urma-urmelor, frivolitatea ne plictisește; că-n lipsa gravității, viețile noastre se sting; că din inima gravității poate țâșni o bucurie curată, conducându-ne, la capăt, spre o lejeritate desăvârșită. Altfel spus, Leonard face pariul că gravitatea înseamnă har. Prin urmare, unica sa misiune – să devină profet și învățător într-ale gravității.

Vocația sa: să-i instruiască pe oameni cu privire la propriile lor eșecuri, să-i învețe să iubească ce-i mai grav în viață și să le arate că numai în timpul căderilor noastre suntem apti de a înțelege toată voluptatea pe care ne-o procură faptul de a avea un trup.

Sau, cu vorbele lui Leonard: „Nimeni nu-și dorește o viață ușoară, o viață superficială. Avem cu toții poftă de gravitate. [...] Numai că gravitatea – una dintre plăcerile cele mai profunde pe care le putem gusta – reprezintă un lux pe care foarte puțini oameni și-l pot permite. În schimb, peste tot, oamenii își lasă viețile să-și piardă consistența și să se golească. Nici nu ne putem imagina cât de mult poate să ne coste ușurătatea: ea ne schimonosește inima“. Ați spus *homo sapiens*?

Cohen rectifică: aparținem cu toții familiei lui *homo cadentes*, omul care cade. Când, în 1967, Leonard Cohen își lansează, odată cu *Suzanne*, cariera de *songwriter*, melodia pare, în splendoarea sa aeriană, că ia cerul cu asalt. Însă versurile ne introduc într-un univers de îngeri căzători, revelându-ne toată frumusețea lor sfâșietoare și o irezistibilă tristețe. Sfânta Suzanne, făptură pe jumătate smintită și plină de spirit caritabil, ne servește ceai de portocale; ea vede-n algele din mare chipurile marinarilor înecați; ne-am dori s-o putem urma, însă e intangibilă, iar Iisus Hristos se prăbușește ca o piatră zdrobită de cumințenia oamenilor. Prăbușiri în serie, așadar. În contextul anilor '60, arhiplini de dorințe de zbor, între solo-uri de Hendrix și pietre smulse din asfaltul parizian în '68, Cohen îndrăznește un rapel la realitate: sfințenia (zice el) are un preț, nu e accesibilă decât prin cădere, și legea căderii corpurilor nu se negociază. Urmează un deceniu de melodii legate, mai mult sau mai puțin direct, de fenomenul căderii, și-n care îngeri, sfinte smintite și perdanți magnifici dau față cu caracterul ireductibil al dorinței și cu certitudinea că trebuie să fi fost mai întâi (în)frânt spre a binemerita lumină.”

Din viața Societății Scriitorilor din județul Neamț

Târgul de carte Libris de la Piatra-Neamț, la a XI-a ediție

Pe platoul de lângă Turnul Marelui Ștefan din Piatra-Neamț, între 23-26 septembrie 2021, s-a desfășurat ediția a XI-a a Târgului de carte „Libris”, organizată de Camera de Comerț și Industrie Neamț, Primăria Piatra-Neamț, Reprezentanța Neamț din Filiala Iași a USR și Societatea Scriitorilor din județul Neamț. Ca și în anii trecuți, Târgul s-a desfășurat în aer liber, în două mari pavilioane – ca o „tabără” de final de vacanță care a ocupat răstimp de patru zile centrul urbei, instalând standuri, podiumuri de expunere, rafturi cu cărți și reviste. Cine a urmărit prezentările de autori, lansările de carte și secvențele propuse în cele patru zile a fost mulțumit de evenimentele oferite de organizatori, de ținuta discursului pe care invitații, din diverse centre ale țării, l-au asigurat în intervențiile lor, în fața cititorilor. Nu au lipsit sesiunile de autografe. Invitata specială a manifestării a fost Editura Junimea din Iași, care a venit la Piatra-Neamț cu o garnitură reprezentativă de scriitori recent publicați. În pofida pandemiei, au ținut să fie prezenți la Piatra-Neamț, cu noi volume și lansări editoriale, cu recenzii și comentarii generoase: Ovidiu Genaru, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, Adrian Lesenciuc, Sorin Lavric, Cristian Livescu, Vasile Spiridon, Emil Nicolae, Adrian G. Romila, Nicolae Sava, Alexandru Mironov, Vasile Burlui, Alexandru Dumitru, Adrian Alui Gheorghe, Dumitru Brăneanu, Christian Crăciun, Valentin Ajder, Vianu Mureșan, Dan Iacob, George V. Precup, Mihai Hanganu, Neculai C. Muscalu, Ana Bondar, Cristina Ștefan, Th. George Calcan, Petre Isache, Mihai Merticaru, Adina Soare, Ana Creangă, Dragomir Oprea, Daniel Diaconu, Emanuel Bălan, Viorel Nicolau, Marius Coșerariu, Gh. Cuciureanu, Cristinel Cristea, Valentin Andrei, Vasile Checheriță, Emilia Amariei, Mihai Niculiță, Elena Ispas ș. a. Coordonator de proiect: Răzvan Manea.

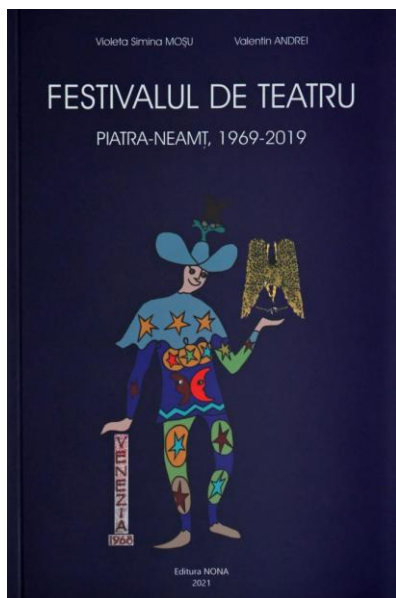
Ediții Mihai Eminescu

Biblioteca Județeană „G. T. Kirileanu” din Piatra-Neamț a găzduit joi 28 aprilie 2022, simpozionul „Edițiile Mihai Eminescu”, cu

prezentarea unui proiect de anvergură al Editurii Tipo Moldova din Iași de retipărire prin reproducere a tuturor edițiilor dedicate operei lui Mihai Eminescu, începând cu aceea realizată de Titu Maiorescu, din 1884. Au vorbit cu acest prilej criticul și istoricul literar Nicolae Georgescu, cunoscut pentru exegezele sale asupra biografiei și operei marelui poet, scriitorii Aurel Ștefanachi, directorul Editurii Tipo Moldova, Ilie Marian, Doina Rizea Georgescu și Cristian Livescu, președintele SSJ Neamț. A fost elogiat proiectul amintit, menit să aducă în atenție contribuția câtorva generații de editori și filologi la restituirea fidelă și promovarea operei eminesciene. O expoziție cu aparițiile recente ale seriei a argumentat cu succes tema simpozionului.

Lansarea volumului *FESTIVALUL DE TEATRU PIATRA-NEAMȚ, 1969-2019. Pagini de istorie culturală,* de Violeta Simina Moșu și Valentin Andrei

Miercuri 15 iunie 2022, în sala *Atrium* din cadrul *Central Plaza Hotel*, Piatra-Neamț, un public numeros a participat la finalizarea proiectului editorial *FESTIVALUL DE TEATRU PIATRA-NEAMȚ, 1969-2019. Pagini de istorie culturală*, de Violeta Simina Moșu și Valentin Andrei.

Lucrarea nou apărută la Editura Nona are în prim-plan istoria de câteva decenii a FESTIVALULUI DE TEATRU, un eveniment național unic în țară, la vremea sa de început, și unul dintre brandurile culturale ale județului Neamț (alături de „Vacanțele Muzicale” și Bienala de artă plastică „Lascăr Vorel”). Este vorba totodată de o incursiune în trecutul glorios al Teatrului Tineretului. Căci, așa cum se afirmă în prefața cărții, *prin informație și perspectivă, lucrarea depășește granițele temei, Istoria Festivalului de Teatru devenind chiar o Istorie a T. T.- ului, chiar o istorie a teatrului pe meleagurile noastre.* (Mircea Zaharia) Iar Iarina

Demian, reprezentantă a primei generații de actori care a făcut istorie pe scândura scenei pietrene, spunea că este *o carte precum Biblia, care merită citită și apoi răsfoită din când în când! Un demers care a necesitat mult curaj și multă pasiune.*

La evenimentul lansării au comentat pe larg volumul domnii Gheorghe Bunghez (fost director al Teatrului Tineretului), și Cristian Livescu (în calitate de critic teatral), care au remarcat în mod deosebit interesul documentar al cărții, ținuta grafică, în cuprins cu un bogat material imagistic. *Festivalul a rezistat și a impus T. T. -ul printre inițiatorii europeni ai unor asemenea manifestări, lucru subliniat de autorii cărții de față, a spus Gheorghe Bunghez. O documentare laborioasă se află la baza acestei sinteze impresionante, consolidând ideea de tradiție și de valoare la T. T., a subliniat Cristian Livescu.*

De asemenea, invitată de onoare a fost doamna violonistă prof. Luminița Macavei, oferind un intermezzo muzical. Proiectul a fost susținut și subvenționat de RIFIL.

OISEAU PARADIS pe rețeaua Babelio

Babelio, o rețea de socializare franceză consacrată vieții editoriale europene în profil franc ofon, acordă un spațiu amplu de promovare și comentariu volumului de poezie *Pasărea Paradis* de Gabriela Livescu (Editura Timpul, 2017). În motivația preliminară se spune: „Suveranitate a visului, folosirea oximoroanelor, veritabilă pledoarie pentru sentimente pure și sincere, frumoasa copertă după un tablou de Mimi Revencu, această «OISEAU PARADIS, poèmes aux confins du ciel», este o culegere pe care am tradus-o cu mare plăcere și a cărui prefață a fost scrisă de Ioan Holban. Până va apare într-o zi integral în franceză, vă propun, dragi prieteni, câteva citate...”

Sunt traduse în continuare 50 poeme! Iată o mostră elocventă:
„L'OISEAU PARADIS/ Pour te surprendre/ ont éclot cette nuit les magnolias/ J'ai déposé le matin à tes pieds,/ je me suis vêtue/ en azur,/ pour te surprendre...// L'Oiseau Paradis a chanté une chanson d'amour./ Je me suis réveillée en embrassant ton ombre,/ le baiser brillait dans la paume de l'aube/ L'Oiseau Paradis a chanté une chanson d'amour.../ SOI-MÊME SE PRONONCER// Les paroles/ tels des oiseaux sur les branches/ ont des voix de diamant// Qui a vu/ les paroles/ se baigner dans des rayons de lune,/ se munissant ensuite d'habits bariolés,/ soi-même se prononcer/ d'une voix de diamant// Elles touchent les fronts des poètes./

telles des sirènes qui séduisent les voyageurs des mers au large.”
Comentariile sunt în număr mare și generoase în aprecieri.

Pe același site este promovată o altă autoare din județul Neamț, prozatoarea Violeta Lăcătușu, cu romanele *Simurgul* și *Daria*, apărute recent la Editura Crigarux. În vitrina virtuală a rețelei, literatura română actuală e bine reprezentată, prin autori ca: Mircea Cărtărescu, Gabriela Adameșteanu, Ana Blandiana, Eugen Uricaru, Doina Ruști. Petru Cimpoșu, Paul Vinicius, Matei Vișniec, Dinu Flămând, Ioana Pârvulescu ș. a. Babelio este o rețea socială dedicată cărților și cititorilor, cu informații utile asupra operelor, schimburi de gusturi și impresii literare între autori și lectori.

Premii pentru Mihai Hanganu

Autor a peste 20 de volume de poezie și proză, apărute din 2004 (anul debutului editorial) până acum, Mihai Hanganu a obținut recent câteva premii literare. În anul 2017, a primit Premiul special al juriului (secțiunea poezie pentru copii), în cadrul Festivalului „Vrancea literară”, pentru volumul „La hotarele copilăriei”. În 2021 a primit din partea revistei „Însemnări Bucovinene” din Câmpulung Moldovenesc, premiul „Ion Creangă”, pentru poemul „Nostalgii”. În același an a obținut premiul special al juriului la Festivalul și concursul de aforisme „G. Ibrăileanu”, de la Roman, ediția a IV-a, pentru volumul „Aforisme și... alte poezii!”, precum și Diploma de excelență din partea revistei „Asachi”, pentru contribuția la dezvoltarea culturii în județul Neamț. Mihai Hanganu este membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Bacău.

Cărți primite la redacție

Philippe Nemo, *Regresiunea intelectuală a Franței*. Traducere și prefață de Dan Culcer. Limes, Florești, 2021.

Gheorghe Grigurcu, *O sută și una de poezii*. Antologie de autor. Prefață de Mircea Moț. Editura Academiei Române, București, 2021.

Adrian Dinu Rachieru, *Politică și canon literar*, volumul I. Eikon, București, 2021.

Theodor Codreanu, *Dumitru Radu Popescu – Istoria absurdoidă*. Tipo Moldova, Iași, 2020, seria Opera omnia. Publicistică și eseu contemporan.

Nichita Danilov, *Simfonia mută*. Nuvele și povestiri. Polirom, Iași, 2022.

Dan Perșa, *Onirica(versete visătoare)*. Rovimed Publishers, Bacău, 2022.

Nicolae Georgescu, *Eminescu după marea scanare*. Editura Scara Press, București, 2016.

Aurel Ștefanachi, *Maria*, Tipo Moldova, Iași, 2021. Colecția Bibliofil. Poezie contemporană.

Mircea Tomuș, *Cele trei romane ale lui Camil Petrescu*. Limes, Florești, 2021.

Mioara Bahna, *Heraldice. În lumea cărților lui Radu Ciobanu*. Limes, Florești, 2020.

Ovidiu Mihalache, *Marele vârtej*. Roman. Ex ponto, Constanța, 2021.

Alexandru Dumitru, *Dulcele hazard*. Rebuseme. Junimea. Iași, 2021. Colecția Cuvinte migratoare.

Adrian Matei, *Poemele unui îndrăgostit*. Cu o prefață de Ioan Holban. Timpul. Iași. 2021.

Emil Bucureșteanu, *Tristele iubiri*. Poezii. Crigarux, Piatra Neamț, 2020.

Emil Bucureșteanu, *Aniversar 90*. Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2022.

Mircea Bostan, *Convalescența cuvintelor*. Poezii. Ediție de Cornel Paiu. Papirus Media, Roman, 2020.

Gheorghe Bondar, *Pe plaiul lui Matei. Mădei. Oameni, locuri, fapte*. Crigarux, Piatra Neamț, 2022.

MIC DICȚIONAR DE ARGOU

ARGOU – Limbaj convențional, folosit mai ales de vagabonzi, răufăcători etc. pentru a nu fi înțeleși de restul societății (DEX, 2009).

Limbaj particular al unei categorii sociale distincte, în special al răufăcătorilor, al unui mediu anumit etc. (Larousse)
Argoul este pentru limba normativă ceea ce jazzul este pentru muzica simfonică. Argoul este o formă de ucenicie a libertății. (George Astaloș)

ȚUGU(R)LAN, i, s., adj. Necioplit, mârlan. Necivilizat, rudimentar. („Grobianul român îndeobște, Grobei-ul lui Breban, târlanul și *țugurlanul* – iată, le scriu ca substantive – nu-și mai suportau imaginea în oglindă.” G. Stanca, Adev. de seară.) Etim nec. Posibil de la *țugui* – vârf izolat de deal sau de munte + suf. *-lan*.

ȚUȚĂR, i, s. m. (Arg.) 1. Ins ușor de manevrat. În orbita unui mafiot, al unui puternic al lumii interlope sau a unui grup de interese. („Sau să fii *țuțăr* la un cabinet, să ai bani cu nemiluita, să întreții o vedetă ca țitoare...” George Stanca, Click, 14 aug. 2013); 2. Susținător, supporter necondiționat, care încuviințează la ordin. Chibiț. („Refuză contribuțiile folclorice ale unor *țuțări* fără har”, „Crește-ți șarpele la sânu-și generos, lasă-i dracu’ de *țuțări*...” „E un minunat lover, dar cu fotbalu-i cam *țuțăr*...” George Stanca, Click, 17 iulie 2013; „...Lui îi asigură rolul de *țuțăr* al acestui incompatibil cu funcția...” Cristian Teodorescu, Cațavencii, nr. 13/ 16-22 apr. 2014; „Ai înghițit reproșuri, de la colegi. *Țuțări*. Chibiți.” George Stanca, Click. 5 iunie 2015). V. și expresia reg. *a rămâne țuț*, a rămâne uimit, uluit. Posibil din țig. *țuț*, gătit, pus la patru ace.

ȚUȚĂRI, v., tr., IV (Arg.) A chibița, a însoți un om puternic. A încuviința pe cineva puternic. („Neamțu îl *țuțărea* cu ochii umezi de fericire...” Cristian Teodorescu, Cațavencii, nr. 30/ 1-7 aug. 2012) De la *țuțăr*.

ȚUȚIBIDĂ. e, s. f. (Arg. teatral) Minunată, fermecătoare, cuceritoare- („Măi, ce *țuțibide* mai avem noi!” Jean Constantin, despre balerinele teatrului „Fantasio”)- Etim. nec.

ȚUȚUROI, oaie, s. n. (Arg. fam.) Grămadă, movilă, maldăr. („În sistem, *țuțuroaiele* de bani curg într-o anumită direcție”, Cristian Tudor Popescu, Digi 24, 18 iunie 2015). Etim. nec.

UE, s. n. (Arg. interlop. Eufem.) Libertinaj sexual, sex anormal, considerat cosmopolit. Destrăbălare. („I-am spus să nu încerce altceva decât sex normal, să nu facă în nici un caz d-alea cu UE...”, Gigi Becali, Click).

ULTRAȘ, i, s. m. Suporter de tribună de fotbal care, în grupări mai mari, produce violență. Predispus la anarhie, la gesturi extremiste. („Ultrașii au invadat Piața Universității”, Jurnalul național; „Ultrașii ortodocși au o nouă scandare: Mitică, la parohie!”, Cațavencii, 6-12 martie 2013; „Președintele ales și, deocamdată, suspendat... convertea, de la balconul cu *ultrași*, un eșec magnific în victorie...”, Șerban Foartă, Obs. cult., nr. 380/ 23-29 aug. 2012; „*Ultrașul* britanic care și-a dat jos pantalonii în timpul penaltiului marcat de Diamanti, este om de afaceri”, titlu în Click, 28 iunie 2012). Substantivare de la pref. *ultra*.

UMERI, umeresc, v., refl., IV. (Arg. fam., reg.) A se speti, a-și rupe umerii. A se opinti, a se strădui. („Papahagi s-a *umerit* la Cluj, susținut de Emil Boc...”, Cațavencii, nr. 50/ 19-25 dec. 2012). De la *umăr* (< lat. *humerus*).

UȘCHEALĂ, ușcheli, s. f. (Arg. periferic.) Plecare rapidă, fugă, dare afară. („Retragerea semăna mai mult a ușcheală...”, Național). Etim. nec.

UȘCHI, ușchesc, ușchește, ușchim, v. IV., refl. (Arg. perif.) A pleca dintr-un loc repede și pe neobservate, a ieși brusc, a fugi. („Așa s-a *ușchit* deputatul-mafiot din țară”, titlu în Click, 22 martie 2012; „Când mă îmbăt, eu mă *ușchesc* pe blat...”, Rică Răducanu, Kanal D, 11 nov. 2013; „Vrea să-și revendice Metronomul fraților Ureche, *ușchiți* dinainte de Revoluție...”, George Stanca, Click, 7 iunie 2012). Etim. nec. Posibil din tc. *ușt*~ afară, sau rus. *ușidu* ~ fugar.

UȘCHIT, ă, adj. (Arg. perif.) 1. Fugit, plecat. 2. Extravagant, excentric, ieșit din comun, ciudat. („Astea sunt ciudățeniile pe care le-am iubit în artă, în toate expresiile occidentale, uneori extrem de *ușchite*, de trăsnete...”, Alexandru Dabija, Adev. literar și artistic, 2 febr. 2011; „Numai Oracolul ar fi bănuț că regizorul... o să-și tragă o freză atât de *ușchită*.” Dragoș Vasile, Cațavencii, nr. 51/ 27 dec. 2012). De la v. *ușchi*.

UȘUI, ușuiască, v. IV, tranz. (Arg. fam.) A fugări, a alunga, a scoate afară (păsările). („În ciuda filozofilor ce insistă să *ușuiască* poezii din cetate...”, Mircea Dinescu, Cațavencii, 7/ 20-26 febr. 2012; „Nu vă mai uitați după băbuță... Între timp a *ușuit-o* garda...”, Mihai Radu, Cațavencii, 6-12 martie 2013; „Un dictator poate fi *ușuit* de la putere și prin mijloace pașnice.” Dragoș Vasile, nr. 27/ 10-16 iulie 2013). Din *ușă* + suf. *-ui*.

VAILINGU, -i, s. n. Zeamă chioară. („O cană de *vailingu* de ciorbă”, George Stanca, Click). Etim. combinatorie.

VAMPĂ, e, s. f. 1. Actriță de cinema care interpretează roluri de femeie fatală. 2. (Argou fashion) Femeie fatală, irezistibilă, decorativă. („Voi mame grijulii... aproape *vampe*/ luptând cu smacul...”, Al. Mușina, Tomografia; „În lumea asta de cururi umflate, țâțe siliconate, buze vaginate, vaginuri botoxate, sau invers, ai vrut să arăți *vampelor* astea astringente, aseptice, asexuate, în realitate de-a dreptul chimice, cât de autentică e frumusețea ta.”, George Stanca, Click; „Și o iubea pe Marea *Vampă*/ Care și dânsa era clampă”, Emil Brumaru, Hambarul lui Mall Flanders). Fr. *vamp*.

VARAN, i, s. m. 1. Reptilă mare, carnivoră, ca un crocodil mai mic, trăind în Asia, Africa și Australia. 2. (Arg. media) Stăpân, autocrat, mogul absolut. („Pe cel pe care nu-l botezasem *Varanul*, m-am întrebat după alegerile prezidențiale din 2004, dacă...”, Cristian Tudor Popescu, Gândul 28 ian. 2013; „Ți-a dat bilet de voie *varanul* să ieși din curtea unității?”, Alin Ionescu, Cașavencii, 4-10 iulie 2012; „Procesul marelui *varan* e procesul secolului...” Lumea lui Banciu, B1 TV, 25 ian. 2013; „Victoria USL are pe frontispiciu portretul omagial al *Varanului*”, Doru Bușcu, Cașavencii, 13-19 martie 2013). Din fr. *varan*.

VAX-ALBINA, adv. (Arg. fam.) Imposibil, ceva de nepătruns. („Am încercat să butonez, să mai văz... cu Ponta, cu Crin Antonescu. *Vax albina!* Știrea care a zguduit presa era alta!”, George Stanca, Adev. de seară).

VÂJOI, uri, s. n. (Arg. reg. și fam.) Apă care curge repede, furios și cu zgomot. Șuvoi iute, torent. („Să-mi bag genunchiul în *vâjoii* cui știu ei...”, Ion Creangă, Povestea poveștilor). Formație onomatopeică, din *vâj*.

VÂNZOLEALĂ, vânzoleli, s. f. (Arg. fam.) Forfotă, mișcare, agitație, animație. („*Vânzoleală* mare ieri la Biserica Zlătari din Capitală...”, Click, 30 apr. 2012; „Ca s-o lămurim, e vânzoleală mare pe ecran”, Dragoș Vasile, Cașavencii, 28/ 17-23 iulie 2013; „Cu *vânzoleala* asta, n-am avut timp nici să-mi beau cafeaua”, Violeta Lăcătușu, „Daria”, 2015). De la *vânzol* < sl. *vězlŭ* (L. Șeineanu).

VÂZDOAGĂ, vânzdoage, s. f. (Arg. fam.) Tufă de buruieni sau scaieți. („Cât de frumos te piși între *vânzdoage*/ Cu fustele-nălțate ca un steag”, Emil Brumaru, Curvei Divina-Stânjenel, Cerșetorul de cafea, p. 158). Etim. nec.

VEGAN, i, vegană, e, s. m. f. (Arg. nutriționist). 1. Persoană care nu consumă și nu folosește produse de origine animală. 2. Adj. (Despre

diete) Compus din astfel de produse. 3. Stil de viață (regim alimentar) care presupune renunțarea la tot ce înseamnă carne, produse din carne, dar și alimente de proveniență animalieră (lactate, brânzeturi, ouă). („Ce trebuie să știi înalini de a deveni *vegan*?”, titlu în Gândul, 6 febr. 2014; „Cele mai tulburătoare întrebări și răspunsuri despre vegani militanți. E adevărat că veganii sunt dușmanii de moarte ai carnivorilor?” Dan Darie, Cațavencii, 45/ 15-21 nov. 2017) Prescurtare de la *veg(etari)an*. Din engl. *Vegan*.

VENTILATOR, oare, s. n. (Arg. mafirot, interlop) Mecanism de împroșcat mizeriei asupra unui adversar incomod. („Dau drumul la *ventilator* și am aruncat stropi de căcat acolo, de s-a făcut liniște...”, Sorin Ovidiu Vântu).

VERZIȘOR, i, s. m. (Arg. interlop) Bancnotă de dolari americani. („Un purcoi de *verzișori* pentru energia verde din comuna Cornu”, titlu în Cațavencii, nr. 33/ 19-25 aug. 2015) De la pl. *verzi*.

VEVERIȚĂ, e, s. f. (Arg. media) Pentru organul genital feminin. („A fost surprinsă de paparazzi cu *veverița* la vedere...”, titlu în Click)

VIEȚAȘ, i, s. m. (Arg. închisoare) Condamnat la închisoare pe viață. Deținut, pușcăriaș. („Cât urăsc acest oraș,/ temnițat ca *viețașul*/ ies din el numai golaș...”, Cezar Ivănescu, Doina. Melodie fără sfârșit; „Așa a ajuns să admire, la Jilava, opera maestrului Daniel Morar, *Viețași odihnindu-se...*”, Doru Bușcu, Cațavencii, 11/ 20-26 martie 2013; „*Viețașul* I. C. a fost eliberat după 20 de ani de temniță”, Ev. zilei). Compus *viață* + suf. *-aș*.

VLĂJGAN, i, s. m. (Arg. fam.) Tânăr înalt și robust. („Vin trei *vlăjgani* peste el, își bușește sângele pe nas...”, Liviu Ioan Stoiciu, Energia e liberă, vol. Nous, 2015) Cf. sl. *vlažan*.

VOMITA, v. tranz. 1. A da afară prin esofag și gură mâncarea din stomac; a voma. 2. (Arg. interlop) A divulga un secret, a scoate vorba din casă. („Pentru cinci mii de lei, ăsta *vomită* tot...”, film „Umilință”, 2011, de Cătălin Apostol). Lat. *vomitare*.

VRAIȘTE, s. f., invar., folosit adjectival și adverbial (Arg. fam.) Haos, dezordine, neorânduială, harababură; de izbeliște. („S-au văzut consecințele: o *vraiște* totală privind primirea oaspeților, cazarea, mâncarea...”, George Stanca, Click, 7 iulie 2012; „Premierul zăcea cu genunchiul *vraiște*, sub iataganele osmanlăilor”, Mihai Radu, Cațavencii, nr. 27/ 8-14 iulie 2015). Etim. nec.

VRĂJEALĂ, vrăjeli, s. f. (Arg.) 1. Învăluirea cuiva cu declarații și adulații ieftine, pentru a obține un avantaj. Îmbrobodeală. („Sunt sătui până peste cap de golănași care te duc cu *vrăjeala...*”, Radu Gheba,

Cațavencii, nr. 16/ 25 apr. – 1 mai 2012); 2. Fază de tatonări într-o afacere, într-o prietenie. („Dacă nu, negociem... Îi mai dau ceva, la *vrăjeală*...”, Gigi Becali; „Este doar o simplă *vrăjeală* cu un fotbalist”, Click). 3. Minciună, scorneală, știre falsă. („Unii spun că mi-am luat casă aici. *Vrăjeală!*”, Adrian Mutu; „Asta e o *vrăjeală* cu suspendarea Bosniei până la noi ordine!”, Dumitru Dragomir, Adevărul); 4. Pălăvrăgeală, sporovăială, mărturisire de complezență. („Autorul cădea el însuși în capcana *vrăjelii* stilistice...”, Adriana Stan, Cultura, nr. 4/ 2014; „Noul tău stil de vorbăreț incurabil te duce aproape de concursul *Ora de vrăjeală*”, Click). 4. Presupunere, ipoteză falsă. („Împăcarea între Zăvo și mamă e o mare *vrăjeală*...”, Click, 21 dec. 2012) Din sl. *vraža*. Compus *vrajă* + suf. *-eală*.

ZAIAFET, zaiafeturi, s. n. (Arg. fam.) Petrecere, chef mare cu lăutari și manele. Ospăț, chiolhan. („Parastasul din stadion s-a preschimbat în *zaiafet* la căpătâiul mortului...”, Mircea Dinescu, Cațavencii, 28 nov. 2012; „Cu o societate blazată, roasă metafizic... începe *zaiafetul*...”, George Stanca, Click TV, 19 iulie 2013). Din tc. *ziyăfet*.

ZĂHĂIALĂ, zăhăiele, s. f. (Arg.) 1. Neliniște, zvăpăială. 2. Supărare, stinghereală. 3. Rătăcirea unor obiecte. („N-am dat tihna, *zăhăială*/ morților, cotonogelii/ inima mi-am dat-o celei/ care nu m-a prins sub ială...”, Ion Gh. Pricop, „Confortul Inorogului”, 2011, p. 54). Din ucr. *zahaity*, a supăra, a necăji; a încurca, a rătăci obiecte.

ZĂBĂUC, cu var. *zăpăuc*, adj. (Arg. fam.) Zăpăcit, aiurit, năuc. („Am devenit profesor dur și *zăpăuc*, precis și clar în vorbe...”, Al. Mușina, Tomografia; „Iar nepricopsitul ăsta de Dicran Bedrosian s-a dus ca *zăbăucul* să-i întâmpine.” V. Vosganian, Cartea șoaptelor, Trei) Contaminare între *zăpăcit* și *năuc* sau *hăbăuc*.

ZĂRGHIT, ă, zărghiți, zărghite, s. și adj. (Arg. fam.) Smintit, țicnit, zăpăcit, nebun. („Să fiu mai atent. Ce să-i faci, am nevoie de zărghită.” Violeta Lăcătușu, Daria, 2015). Etim. nec.

ZĂLUD, zăluzi, zălude, adj. (Arg. pop.) 1. Smintit, țicnit, nebun, zăpăcit. („Atista-i un zălud care a făcut slujbe și-n oastea nemțească.” M. Sadoveanu, Hanu Ancuței, Cealaltă Ancuță), 2. Prost. Din bg. *zaluden*.

ZBANGHIU, zbanghie, pl. ii, adj. (Despre ochi) Sașiu, cu privire încrucișată. (Despre oameni) Neastâmpărat, zvăpăiat, aiurit. („Și de tras *zbanghiu* în ele, cu brelanuri pe lovele...”, George Astaloș; „Generalii cu șorțuleț ai matrozului *zbanghiu*”, titlu în Cațavencii, nr. 48/ 5-11 dec. 2012; „Gogoșica lui tata, cum îi zice (lui EBA) *zbanghiul* de tat' su...”,

C. V. Tudor, Antena 3, 7 apr. 2013). De la *spanchiiu*, *șpanchiiu*. Țig. *bango* – țeărăsucit, strâmb, schilod.

ZBÂRCI, v. refl. și tranz., IV A face zbârcituri, a se încreți; a face riduri sau cute. (Arg. juv.) A greși, a rata o acțiune, a eșua, a gafa. („Ai *zbârcit*-o rău! Și nu a fost singura ta gafă...”, George Stanca, Click, 18 iulie 2012; „De emoție, am *zbârcit* puțin matematica”, Andreea Ibacka, Click, 27 oct. 2012). De la bg. *bărča*.

ZDRÂNG, uri, s. n. (Arg. perif.) Membrul viril. „Abstractizare onomatopeică, inspirată de zgomotul imaginar pe care l-ar produce sexul unui bărbat în mișcare”, explicația lui George Astaloș, în Micro-glosar argotic, Luceafărul, 44/ 13 dec. 1995. („Și-ncotro să-mi scutur *zdrângu*’ ca să nu pornesc cu stângu””, G. Astaloș, Balada nedumiritului ancestral, Cânt de ocnă V). Formație onomatopeică.

ZDRAHON, i, zdrahoan(c)ă, zdrahoan(c)e, s. m., f. (Arg. fam.) 1. Om zdravăn, voinic. Namilă. Vlăjgan. („– Unde-s pădurarii? – Aici! răcni zdrahonul.” M. Sadoveanu, Șoimii, III; „Era la teighea tanti Sila, *zdrahoancă* fără cap și picioare...” Eugen Istodor, Cațavencii, nr. 31/ 8-14 aug. 2012; „Într-o altă frizerie, întrebat de o *zdrhoană*... Cum vă tund? – am răspuns flegmatic: Cum doriți!”, Șerban Foarță, Observatorul cultural, nr. 406/ 7 martie 2013). 2. Paznic, bodyguard. („Cu siguranță *zdrahonii* tovarășului președinte erau la curent cu astfel de măsuri...” Ruxandra Cesereanu, „Un singur cer deasupra”, 2013) Etim. nec.

ZDUMPEȘ, ă, zdumpeși, adj. (Arg. fam.) Neliniștit, zglobiu, nesățios. („*Zdumpeșa* urmașă (a Evei) apelează la pronume nehotărât...” (Ion Pecie, Phallusiada sau epopoea iconocalastă a lui Creangă, 2011, p. 83). Etim. nec.

ZDUP, zdupuri, interj., s. n.1. Imitarea zgomotului produs de o cădere rapidă. (Arg.) 2. Ascunziș. Închisoare, carceră, beciul poliției. („Cum aveam destulă experiență – ce va să zică expertiză – în domeniu și nici o poftă să-nnoptez la *zdup*... m-am gândit să-l îmblânzesc pe tablagiu...” Șerban Foarță, Observ. Cultural, nr. 408/ 21-27 martie 2013; „Ei au scăpat de *zdup*, pe motiv de boală...” titlu în Libertatea, 25 iunie 2012; „*Antenele* meritau să fie la *zdup*...” Eugen Istodor, Cațavencii, nr. 22/ 5-11 iunie 2013; „Amanta Regelui Berii băgată la *zdup*”, titlu în Click, 12 martie 2014). Formație onomatopeică.

ZEFLEMEA, zeflemele, s. f. (Arg. fam.) Glumă în batjocură, luare în râs. („*Zeflemeaua* este ironia ajunsă jos, la mahala, Este gluma proastă. Ne-a împiedecat să ajungem la gândirea înaltă, la metafizic... Limbaj discusut. Țăranul român nu e zeflemist.” Eugen Simion, Realitatea TV, 16 ian. 2016) Tc. *zevklenmek*.

ZGAIBĂ, e, s. f. (Arg. fam.) Rană minoră, zgârietură, bubă. („Cruđuța avea o *zgaibă* pe față, iar noi am făcut mișto de ea...”, Cațavencii, nr. 12/ 28 martie-3 apr. 2012). Din lat. *scaiba* (= *scabies*)

ZGÂIALĂ, zgâieli, s. f. (Arg. și fam.) Privire insistentă, uitătură, holbare. („Anul trecut ne-au asasinat cu *zgâieli* politice de primadone răgușite...”, George Stanca, Click, 10 ian. 2013). De la *zgâi* (*zgău*).

ZGÂRCI, zgârciuri, s. n. 1. Cartilaj; sfârc. 2. (Arg. vama) Supraelastic, adus clandestin din străinătate, cu scop comercial. 3. Șmen, schimb valutar clandestin. („În anul 1990, la revoluție, aveam un milion de lei din *zgârci*...”, comunicat de Traian Băsescu, Prima TV, 2000).

ZGIRABELĂ, e, s. f. (Arg. perif.) Băătură pentru săraci. Berea cea mai ieftină. („A apărut anul acesta o băătură, *zgirabela*, pentru cei cu punga mai ușoară...”, Antena 3, 12 mai 2013) Etim. nec.

ZGORNII, v. tranz. IV (Arg. fam.) A alunga repede pe cineva, a izgoni. („Să ocupe Piața Victoriei cu strigarea nemulțumirilor care i-au *zgornit* de-acasă...”, Dan Dumitrescu, Jurn. Național, 26 martie 2012) Din împreunarea verbelor *izgoni* și *grăbi*.

ZGUBULITIC, cu var. *zgubilitic*, ă, adj. (Arg. și fam.) 1. Nesăbuit, imprudent, necugetat. Ștrengar, năzdrăvan. („Așa e Ștefan Bănică, mai *zgubulitic* din fire...”, Mădălin Voicu, Antena 2, 14 ian. 2013; „Nu voia să plece din casă, *zgubuliticul*...”, Revista „C. Tănase”, TVR 2, 3 aug. 2013). 2. Nebun, bezmetic. („Unii susțineau că e... un delir fraged al unei realități destul de vitrege, cu întâmplări *zgubulitice*...”, Emil Brumaru, A fost deocamdată ca niciodată, 2005) Etim. nec.)

ZOB, uri, s. n. 1, (Pop.) Așchii de la tăierea arborilor cu toporul. Cioburi mărunte rezultate de la spargerea unui obiect de sticlă, de ceramică etc. 2. (Arg.) Lucru spart, deteriorat iremediabil. („Coaliția din jurul PSD e *zob*...”, Petre Roman, Antena 3, 30 iunie 2015) De la bg., sb. *zob*.

ZURBĂ, e, s. f. (Arg. înv.) Răscoală, revoltă. Gălăgie, zarvă, ceartă. („S-a stârnit la o răspântie a soartei o *zurbă* a naturii, când toate stihiiile se învălmășesc...”, V. Lovinescu, Creangă și Creanga de aur, 1989, p. 178) Din tc, *zorba*.

